

Ministerul Educației

GHEORGHE SARĂU

NOEMI CORDOVAN
IONEL CORDOVAN

E dajaq̃i rromani čhib thaj i literatūra

Pustik vaš i šovto klàsa

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației.
Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 4065/16.06.2022,
în urma evaluării. Acest proiect de manual școlar este realizat
în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul Ministrului
Educației și Cercetării nr. 3393/28.02.2017.
116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii.

MINISTERUL EDUCAȚIEI

GHEORGHE SARĂU

NOEMI CORDOVAN
IONEL CORDOVAN

E dajaqi rromani čhib thaj i literatùra
Pustik vaś i šovto klàsa

București, 2022

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, în format tipărit, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând cu anul școlar 2022-2023.

Inspectoratul școlar
Școala/Colegiul/Liceul

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				La primire	La predare
1					
2					
3					
4					

*Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat**
Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
Elevii nu vor face niciun fel de notații pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SARĂU, GHEORGHE

E dajaqi rromani čhib thaj i literatūra : pustik vaš i šovto klàsa /
Gheorghe Sarău, Noemi Cordovan, Ionel Cordovan. - București : Sigma, 2022
ISBN 978-606-727-504-9

I. Cordovan, Noemi
II. Cordovan, Ionel

37

Referenți: Asist. univ. dr. Alexandru Zamfir
Prof. Gina Anton

Redactor: Nicoleta Puiu
Tehnoredactor: Gabriel Ionescu
Coperta: Gabriel Ionescu
Credite foto: Eugen Raportoru
Marian Petre
Anita Ionescu

© 2022 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: **978-606-727-504-9**

Editura Sigma

Sediul central

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1,
București, cod: 010169

Tel.: 021.243.40.14; 021.243.40.52;
0748.100.719

E-mail: office@librariesigma.ro

Web: www.editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartoian, Nr. 11, București

Tel.: 0748. 044.828; 0758.044.825;
0758.044.829

E-mail: comenzi@librariesigma.ro

DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE

Imnul de stat al României

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viața-n libertate ori moarte!“ strigă toți.

...

Preoți, cu crucea-n frunte căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost'pământ!

E lilesqo prezentisaripen

*Kuč éhavalen thaj éhajalen!
Kuč siklárnälen thaj dadalen!*

O lil „E dajaqi rromani éhib vi i literatúra” si kerdo vaš e siklövne andar i šovto klása vaj save siklön i rromani éhib and-o šovto siklövipnasqo berš.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaš i šovto klása, savi sas aprobisardi andar o òrdino e edukaciaqe ministrosqo, gin 3393 andar 28.02.2017. O lil respektisarel savorre generàlo thaj specifikane kompetènca thaj anderàrel savorre andera/ koncinùturà andar i školutni progràma, save si prezentisarde k-i patrin gin 6.

Kana siklòvas jekh klasaqa kotor/ lèkcia, arakhasa e avutni struktùra thaj e avutne simbòlurà:

LAVA MAŠKAR LAVA...

- ✓ Kathe si dine e sènurà/ e xatàrimata e biprinzarde alavenqe andar e dine tèksturà.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemença.

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

- ✓ And-o kadava than si dine e mangimata thaj e pučhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe trebal te drabaren, te ambolden gazikanes o tèksto thaj ambolden ka-e pučhimata andar save dikhel pes kana tume xatàrde o tèksto.

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

- ✓ And-i kadaja rig e lekciaqi, si sikavde e savorre zanglimata save trebal te siklòvas len vaj te palemdikhas len.
- ✓ Kadala zanglimata dikhen o vortaxramosaripen, i oràlo/ mujutni thaj i xramosardi komunikàcia, o lèksiko, e gramatikane butà, e literaturaqe elèmenturà thaj aver.

KLASAQE BUTÀ

- ✓ Kathe si te keras butì e zanglimatença save ame siklilàm len.
- ✓ Si dine klasaqa butà save trebal te keras len korkorre, tha` si vi mangimata save trebal te keras butì maj but zene.

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

- ✓ Kathe trebal te buxlàras amare zanglimata, rodindoj maj but informàcie and-e sikavde lila vaj and-e aver sùrse: p-o internèto, and-e riviste, zurnàlurà th. a.

But baxt thaj sastipen,
E autòrurà

Gido vaš utilizisaripen

E printisardi variànta

I digitàlo variànta

And-i digitàlo variànta arakhas multimèdia siklòvpinasqe aktivitetè

Simbòlurə save sikaven e multimèdia aktivitetè

Aktivitetà stàtiko – Dikh!

Aktivitetà interaktivò – Rezolvisar!

Filmo vaj animàcia – Vizionisar!

Koçak andar savi àsti te zas and-o menivo vaš o vastdipen (Help)

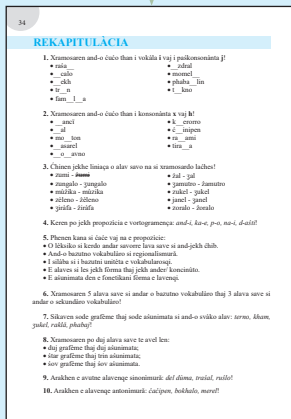
E multimèdia interaktivò aktivitetè vaš o siklòvpen si len speciàlo than and-i digitàlo variànta.

Sar si i struktùra?

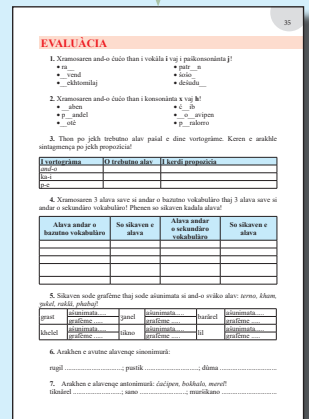
E kapitulosqo širdipen

Rekapitulaciaqi patrin

Evaluaciaqi patrin

E generala thaj e specifika kompetence

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

- 1.1. Parafrazarea, pe baza informațiilor explicite și implicite, a unor pasaje din diverse tipuri de texte orale narative, monologate și dialogate
- 1.2. Identificarea unor informații, a intențiilor de comunicare, a emoțiilor și a atitudinilor comunicative din texte orale, monologate și dialogate
- 1.3. Prezentarea unor informații, idei, sentimente și puncte de vedere în texte orale, participând la discuții pe diverse teme sau pornind de la textele citite/ ascultate
- 1.4. Adecvarea comunicării nonverbale și paraverbale la o situație dată, evidențiind ideile și atitudinile, în situații de comunicare față-în-față sau mediate
- 1.5. Participarea la interacțiuni verbale simple cu mai mulți interlocutori, având în vedere cantitatea și relevanța informației transmise și primite
- 1.6. Manifestarea interesului față de ideile interlocutorilor și a disponibilității de implicare constructivă în comunicare, în activitățile de grup
- 1.7. Analizarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, evidențiind punctele tari și punctele slabe și oferind soluții de comunicare eficientă, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

- 2.1. Corelarea informațiilor explicite și implicite din texte continue, discontinue și multimodale
- 2.2. Identificarea ideilor principale și secundare prin punerea în relație a diverselor părți ale textului
- 2.3. Prezentarea unor răspunsuri personale, creative și critice pe marginea unor texte de diverse tipuri
- 2.4. Manifestarea preocupării de a înțelege diverse tipuri de texte citite
- 2.5. Evaluarea strategiilor de lectură, a volumului și a diversității materialelor citite

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

- 3.1. Redactarea unui text, pe un subiect la alegere, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate
- 3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unui text complex, cu integrarea unor grafice, tabele, scheme
- 3.3. Adecvarea textului scris la situația și scopul de comunicare
- 3.4. Analizarea dificultăților de redactare, oferind soluții, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

- 4.1. Utilizarea structurilor sintactice și morfologice de bază ale limbii române standard pentru înțelegerea și exprimarea corectă și precisă a intențiilor comunicative
- 4.2. Aplicarea conștientă a achizițiilor lexicale și semantice de bază, din limba române standard, pentru exprimarea corectă a intenției comunicative
- 4.3. Valorificarea achizițiilor fonetice de bază, în realizarea propriei pronunții și scrieri și pentru evaluarea pronunției și scrierii celorlalți, prin raportarea la normă, cu scopul corectării erorilor în comunicare
- 4.4. Utilizarea deprinderilor dobândite pentru monitorizarea corectitudinii comunicării, prin raportarea la normă
- 4.5. Redactarea unor texte valorificând gândirea logică și competența lingvistică, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

- 5.1. Investigarea unor cutume, obiceiuri și tradiții ale comunității în care trăiește elevul și ale unor comunități aparținând altor etnii în scopul cimentării unor comportamente ce privesc schimburile interculturale
- 5.2. Analiza unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

E koncinùtură/ e andera

Domenii de conținut	Conținuturi
Comunicare orală	<ul style="list-style-type: none"> - Strategii de ascultare activă: verificarea gradului de înțelegere a mesajului prin formularea unor întrebări de clarificare, de reformulare; semnale nonverbale de încurajare - Performarea actelor de limbaj: relația dintre structura lingvistică a actului de limbaj, intenția de comunicare și efectul actului de limbaj - Atitudini comunicative: interes, curiozitate, implicare, cooperare în activități de grup. Inteligența emoțională: exprimarea adecvată a emoțiilor
Lectura	<ul style="list-style-type: none"> - Textul narativ literar – în proză, în versuri <ul style="list-style-type: none"> • Instanțele comunicării narative: autor, narator, personaje • Narațiunea la persoana a III-a și la persoana I • Momentele subiectului/etapele acțiunii. Idei secundare. Planul dezvoltat de idei • Dialogul în textul literar - Textul narativ nonliterar - Textul descriptiv literar – în proză, în versuri - Versificație: rimă, strofă, măsura versurilor, ritmul (intuitiv) - Strategii de comprehensiune: reflecții asupra limbajului și a structurii textelor de tip narativ, descriptiv, dialogat; discuții pe marginea textelor citite - Strategii de interpretare: interpretarea limbajului figurat (epitetul, enumerația) - Interese și atitudini față de lectură
Redactare	<ul style="list-style-type: none"> - Etapele scrierii, cu accent pe: <ol style="list-style-type: none"> a) planul textului b) redactarea ciornei și a lucrării pe baza planului - Tipare textuale de structurare a ideilor: narativ, descriptiv, explicativ, narativ-descriptiv (prezentarea unui proces ca succesiune de etape) - Adecvarea la temă - Stil: proprietatea termenilor, puritate și adecvare situațională, originalitate - Prezentarea textului: scheme, tabele corelate cu conținutul textului - Elemente auxiliare în scriere (paranteze, sublinieri)
Elemente de construcție a comunicării	<p>Gramatică:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Predicatul - Subiectul - Complementul - Atributul - Verbul. Moduri verbale, timpuri verbale - Substantivul. Substantive însuflețite/ neînsuflețite. Cazul - Pronumele personal (flexiune cazuală) Ortoepie și ortografie - Grupurile vocalice - Despărțirea în silabe <p>Vocabular:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rolul contextului în crearea sensului - Sinonime/ Antonime
Elemente de interculturalitate	<ul style="list-style-type: none"> - Interferențe culturale (culturi ale minorităților în spațiul rrom) - Limba și cultura rromani în Europa; comunitatea lingvistică a vorbitorilor de limbă rromani de pretutindeni - Valori ale culturii rome

ANDER

Deşteaptă-te, române!	3
E lilesqo prezentisaripen	4
Gïdo vaş utilizisaripen	5
E generàlo thaj e specifikane kompetènçe	6
E koncïnùrură/ e andera	7
Tèsto vaş i iniçiàlo/ anglutni evaluàcia	11

I. So kamav te aresav? 13

1. O durărdo milaj 14

- I fonètika thaj o alfabèto e rromane éhibăqo 15
- O vortaxramosaripen 16

2. I rromani thaj i rumunikani éhib 18

- O vakăripen 19
- O vokabulàro/ o lèksiko 20

3. So kamav te aresav?..... 23

- O alav – bazutni unitèta e vokabularosqi 24
- I silàba 26

4. Kamav te aresav siklărno!..... 29

- E personazosqi deskripcia 30
- E alavenqo sènsu/ xatăripen (sinonimură thaj antonimură) 30
- I navni/ o substantivo (e gramatikàlo kategorie)..... 31

Rekapitulàcia..... 34

Evaluàcia..... 35

II. Te drabaras thaj te xramosaras rromanes! 36

1. O biliteràro tèksto 37

- O afişo/ o plakàto..... 38
- E murşikane navnă: i klasifikàcia..... 38
- O artíkulo e murşikane navnănqo 39
- E zuvlikane navnă kerdine kaθar e murşikane navnă..... 40

2. I buzni thaj le trin buznorre 41

- E zuvlikane navnă: i klasifikàcia 43
- O artíkulo e zuvlikane navnănqo..... 44
- E diminutivură..... 44

3. I éhib rromani 47

- E pašnavnăvnqi klasifikàcia 48

▪ I ginavni	49
4. O óorro rrom thaj o barvalo gazo	52
▪ O akuzativo thaj o nominativo e muršikane substantivurenqo	54
5. Župiter Borkoj	57
6. O bašavno	58
▪ O akuzativo thaj o nominativo e muršikane substantivurenqo	60
Rekapitulácia	63
Evaluácia	64

III. O éhavorripen

1. E ruvesqo dromorro	66
▪ O kèzo genitivo e muršikane navnãnqo	68
2. O phakhvazvalo thaj i kurung	71
▪ O kèzo genitivo e zuvlikane navnãnqo	72
3. O kurko	75
▪ O adžektivo: i deklinácia ka-o nominativo thaj ka-o akuzativo	76
4. O Kostikã Bãcãlan	78
5. Kolinda	79
▪ E pašnavnã kerde andar e genitivosqe fòrme	79
6. Mirri érxen	81
▪ I ženutni sarnavni k-o nominativo thaj k-o akuzativo	81
7. E éhavesqe xakaja	84
▪ I ženutni sarnavni k-o nominativo	84
▪ I ženutni sarnavni k-o akuzativo	85
▪ I ženutni sarnavni k-o dativo	85
8. Mirri daj	87
▪ I ženutni sarnavni ka-e savorre kèzurã	87
Rekapitulácia	90
Evaluácia	91

IV. Kasθar so siklōvas?

1. I maj gugli pherr	93
▪ I kernavni/ o vèrbo: e gramatikãlo kategorie	94
2. E Rroma	96
▪ O indikativo mòdo: o akanutno vaxt	96
3. Geòrge Sarãu	99
4. Romane gilã	102
▪ O indikativo mòdo: o avutno vaxt	103
5. O phuro siklōvno savo gelo školaθe	106
▪ O konzunktivo mòdo	107
▪ O indikativo mòdo: o imperfekto	107
6. O gonorro duje lovença	109
▪ O indikativo mòdo: o nakhlo vaxt	110
7. O Kamipen	113

▪ I intonàcia	114
▪ I pučhutni-relativo sarnavni	115
8. Le muleça p-o grast (I)	117
▪ I navni: o kèzo sociatìvo-instrumentàlo
9. Le muleça p-o grast (II)	122
▪ I sintàksa	123
Rekapitulàcia	126
Tèsto vaś i finàlo/ palutni evaluàcia	127
Barèmo vaś i finàlo/ palutni evaluàcia	129
Barèmo vaś i iniciàlo/ anglutni evaluàcia	130
Gelem, Gelem	131
O alfabèto e rromane čhibăqo	132
Subijèktură save sas dine ka-e themutne olimpiàde e rromane čhibăqe.....	134
E gramatikane šerutne zanglimata	137
Alavàri rromano - rumunikano	141
Alavàri rumunikano - rromano	143

Tèsto vaš i iniçiàlo/ anglutni evaluàcia

E siklǒvnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dìno o tèsto:

- Vaš o lačo rezolvisaripen e savorre mangimatenqo andar ***I jekhto rig*** thaj andar ***I dujto rig***, del pes 90 pùntkură.
- Del pes ivăthe 10 pùntkură.
- E butăqo vaxt si 45 minùtură.

Del pes o tèksto:

Sas jekh thagar thaj sasas les jekh slùznika and-i avlin. I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre. I servànta lilă le raklen kaθar i thagarni, čhivdă le duje zuklorren k-i thagarni te pien čući thaj e thagaresqere raklorren čhivdă len and-o balebàri. Othe, kaj sas e raklorre, inkle duj phabalină. I servànta so te kerel? Kana avilo o thagar kaθar o veš, kaj gelo te del, kàrie haj arakhlă le duje zuklorren k-i thagarni, phendă so del la drom, so na-i laçi so kerdă zuklorren.

(Ursarėnqi paramiçi, – i rromani redàcia O Gheorghe Sarău)

***I jekhto rig* (50 pùntkură)**

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafema kaj si o lačo amboldipen vaj xramosar and-o čuço than so mangel pes:

1. E tekstosqo titulo si: **7 pùntkură**

2. I thagarni kerdăs: **7 pùntkură**

- a. duj zuklorre
- b. duj raklorre
- c. jekh čhavorro

3. O sinonimo vaš o alav ***servànta*** si: _____ **7 pùntkură**

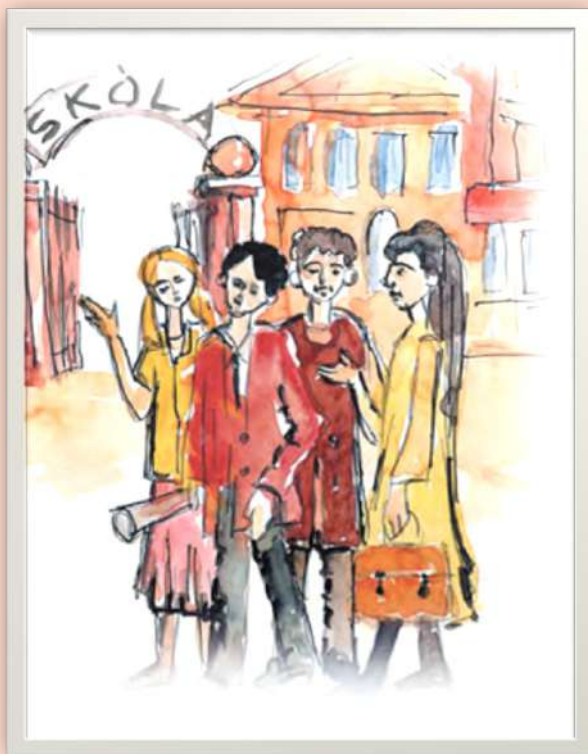
4. And-i propozìcia: „*I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre.*” si: **7 pùntkură**

- a. 1 substantivo
- b. 2 substantivură
- c. 3 substantivură

5. Xramosar jekh ginavni andar o dino tèksto: _____ **7 pùntkură**

1. So kamav te aresav?

- I fonètika thaj o alfabèto e rromane čhibăqo
- O vortaxramosaripen
- O vakăripen
- O vokabulàro/ o lèksiko
- O alav – bazutni unitèta e vokabularosqi
- I silàba
- E personažosqi deskripcia
- E alavenqo sènso/ xatăripen (sinonimură thaj antonimură)
- I navni/ o substantivo (e gramatikàlo kategorie)

1. O durårdo milaj

O tato milaj e bare divesença agorisardås pes. Avilås *o durårdo milaj*. Akana *o vaxt* si maj şudro. Si *o vaxt kana* e manuşa kiden e drakha, e vurdonença phiraven palal *o kîmpo e bråzbe*, *o kukurûzo*, e semince, e *kolompirå* thaj aver. O durmilaj si jekh barvalo berşivaxt. I septembra, o jekhto çhon e durmilajesço, si o çhon kana e siklõvne thaj le siklõvnå zan k-i škòla thaj le çhavorre zan k-i xurdelin.

Si deşupanz septembra. And-e školaqi bar, le siklõvne thaj le siklõvnå si loşale ke palem şirdås i škòla. Duj amala, o Bòbi, jekh siklõvno şovto klasaço, thaj i Krina, jekh siklõvni eftato klasaço, den duma.

– Bòbi, so miştò si ke palem şirdås i škòla, phenel i Krina. But azukerdem te şaj dikhav mirre amalen thaj mirre siklårnen. But kamav te drabarav paramiça thaj poezie and-i rromani çhib! Tu so azukåres kaþar e neve školaço berş?

– Krina, vi me kamav te drabarav rromane paramiça, tha` maj but kamav te siklõvav palal e rromenqi història. And-i kadaja şovto klåsa, me siklõvava palal amari història. Si but importånto te prinzaras amari història!

– Va, va! *Avka* si! Vi amen si amen jekh purani història. Dikh, avilen vi aver amala. Kamav te zav te vakårav vi lença.

– Miştò, Devleça!

– Devleça!

Savorre siklõvne thaj siklõvnå gele penqe klasaþe te vakåren penqe siklårnença so maj kerde von thaj so von kerena...

(palal i Noemi Kordovan)

LAVA MAŞKAR LAVA...

o durårdo milaj - o angloivend,
o durmilaj
o kîmpo - i v�zi
avka - kadå
tha' - ama

e bråzbe - loli ropåni
o kukurûzo - bõbo, misiri
kolompiri - piçuka, pituka, phuvåqe
 phabaja, phuvål

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal savo beršivaxt vakàrel pes and-o kadava tèksto?
5. Save si e durmilajesqe čhona?
6. Kon gelàs školaþe?
7. Sar bučhol le amalen?
8. So kamel i čhaj te siklòvel k-i škòla?
9. Tha` o čhavo?
10. So phenel o čhavo ke si but importànto te prinzare!
11. Tume so patàn: Si importànto te prinzaras amari història? Sosþar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I. I FONÈTIKA THAJ O ALFABÈTO E RROMANE ČHIBĂQO

Anda o alfabèto e rromane čhibăqo arakhas e avutne grafème:

1. E vokàle:

- *a, e, i, o, u* – arakhen pen and-e savorre štar dialèkturà e rromane čhibăqe. Misala/Eksèmplură: **daj**, **momeli**, **rroj**, **trin**, **muj** th. a.
- *ë, ï, ä* – avile andar e balkanikane rromane dialèktură. Misala/Eksèmplură: **khër**(o čačo lav si *kher*), **ïmpărato**(o čačo lav si *thagar*) th. a.

- *à, è, ì, ò, ù* – arakhen pen and-e lava save si line andar aver čhibă. Misala/ Eksèmplură: **variànta**, **zèbra**, **familia**, **fòro(s)**, **herbùzo** th. a.

2. E diftòngură:

- *ă, ě, ě, ō, ů* drabaren pen: **ia**, **ie**, **ii**, **io**, **iu**. Misala/ Eksèmplură: **butĭ**, **bută**, **dës**, **parnŏl**, **terdŭvel**(ačhel) th. a.

3. E konsonànte:

- 22 bazutne konsonànte: **b, c, ć, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, ś, t, v, z, ź**, thaj **ʒ**.

Misala/ Eksèmplură: **bal**, **còxa**, **ćaro**, **dand**, **gad**, **herbùzo**, **xer**, **kan**, **lil**, **mas**, **nakh**, **papin**, **rovli**, **sap**, **šil**, **tover**, **vast**, **zor**, **žamba**, **zukul** th. a.

- 4 phurdine konsonànte: **čh**, **kh**, **ph**, **th**.

Misala/Eksèmplură: **čhib**, **kham**, **phuro**, **than** th. a.

4. E postpozicionàlo konsonante:

- *q* vaš o kèzo genitivo thaj dativo: **lesqo**, **lesqe** th. a.
- *θ* vaš o kèzo lokativo thaj ablativo: **lesθe**, **lesθar** th. a.
- *ç* vaš o kèzo sociativ-instrumentàlo: **leça** th. a.

5. E paškonsonànte:

- *w*: drabarel pes sar jekh *u*; inkerel o than le konsonantaqo *v*, and-i agorutni pozicìa vaj maškar duj vokàle: **anaw** (i čači fòrma si *anav*), **bow** (i čači fòrma si *bov*), **sawore** (i čači fòrma si *savorre*), **thuwalli** (i čači fòrma si *thuvall*);
- *j*: drabarel pes sar i vokàla *i*; inkerel o than la vokalaqo *i* kana arakhel pes pašal aver vokàla: **daj**, **jekh**, **duj**, **rroj**, **šošoj**.

II. O VORTAXRAMOSARIPEN

Palal sar dikhlām and-i štarto thaj panzto klāsa trobal te xramosaras lačhes e vortogrāme.

Drabaren e propozície:

- *And-e školaqi bar* le siklōvne thaj le siklōvnā si lošale ke palem širdās i škōla.
- But kamav te drabarav paramiča thaj poezie *and-i rromani čhib*.
- *And-i kadaja šovto klāsa* me siklōvava palal amari histōria.

Anda e propozície save sas xramosarde maj opre si trin vortogrāme: *and-e školaqi bar*, *and-i rromani čhib* thaj *and-i kadaja šovto klāsa*. Kadala trin vortogrāme xramosarden pen palal nište rēgule: *anda e školaqi bar* = *and-e školaqi bar*; *anda i rromani čhib* = *and-i rromani čhib* thaj *anda i kadaja šovto klāsa* = *and-i šovto klāsa*.

I krātima vaj o thavorro, thol pes kana xasardās pes vareso andar jekh lav, kana malaven pen e lava, butvar ka-o agor jekhe lavesqo kaj bešel anglal jekh artikulo: *o, i, e, ěl, le, jekh*.

anda o fōros = <i>and-o fōros</i>	pa o drom = <i>p-o drom</i>
anda i klāsa = <i>and-i klāsa</i>	pa i phuv = <i>p-i phuv</i>
anda e gava = <i>and-e gava</i>	pa e khera = <i>p-e khera</i>
anda ěl diza = <i>and-ěl diza</i>	pa ěl droma = <i>p-ěl droma</i>
anda jekh berś = <i>and-jekh berś</i> = <i>an-jekh berś</i>	da ašti xramosarel = <i>d-ašti xramosarel</i>
kaj o dad = <i>ka-o dad</i> = <i>k-o dad</i>	na ašti xal = <i>n-ašti xal</i>
kaj i daj = <i>ka-i daj</i> = <i>k-i daj</i>	kaj ašti zal = <i>ka-ašti zal</i> = <i>k-ašti zal</i>
kaj e phrala = <i>ka-e phrala</i> = <i>k-e phrala</i>	kaj ašti te avel = <i>ka-ašti te avel</i> = <i>k-ašti te avel</i>
kaj ěl phenā = <i>ka-ěl phenā</i> = <i>k-ěl phenā</i>	

KLASAQE BUTĀ

1. Xramosaren and-o ćućo than i vokāla **i** vaj i paškonsonānta **j**:
O l...l anel le manušenqe barval...pen, ma... but zor tha... ma... but god... .

2. Xramosaren and-o ćućo than i konsonānta **x** vaj **h**:

...arno	...o...avel	...aben
...orizōnto	...odinil	...al
...u...ur	...istōria	...urdelin
...otēlo	...er	ba...talo

3. Xramosaren and-o ćućo than jekh andar e grafēme **z**, **ž** vaj **z**:

...oralo	...ivdo	mù...ika
prin...ardo	...uvli	...anel
...oj	bu...no	...èleno
a...ukerel	u...o	...ilto

4. Thon po jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme. Keren po jekh propozìcia e arakhle sintagmença:

I vortogràma	O trebutno alav	I kerdi propozìcia
and-o		
anda i		
and-ël		
kaj o		
ka-i		
k-e		
pa-o		
p-i		
pa e		

5. Thon i vortogràma savi trebal and-i svàko propozìcia: *p-ël, d-ašti, k-o, and-o, p-i.*

- Devla, na mar man kadã korkorro droma!
- Miro dad zal fòros te rodel butĩ.
- Avel o milaj, kerav butĩ raj.
- O çhavo te drabarel lila.
- Arakhlem la ùlica/ Kindem laçe lùbenica.

6. Drabaren e vortogràme thaj çhinen i fòrma kaj na si laçi!

and-i / and-o gav

k-i / k-e škòla

p-o / p-i rig

and-o / and-i bar

k-o / k-i kan

p-i / p-o drom

and-e / and-i khera

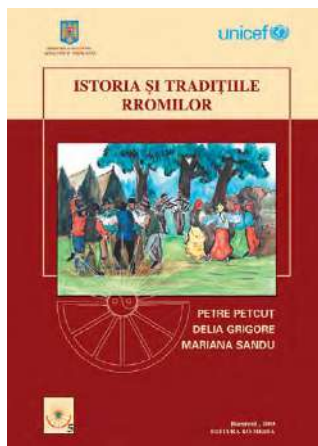
k-e / k-o phrala

p-i / p-e phike

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **4-5 informàcie palal e rromenqi història** save d-ašti te arakhen len and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklãrnesθar/ siklãrnãθar vaj tire familiaθar.

2. I rromani thaj i rumunikani čhib

Amare duj amala, o Bòbi thaj i Krìna, areсле sarkon zeno and-e pesqi klàsa: o Bòbi and-i šovto klàsa, haj i Krìna and-i eftato klàsa. Von xudinde e rajnəθar *pustika* vaš svàko disciplìna: i rromani čhib, e rromenqi història, i rumunikani čhib, i matemàtika, i fizika, i anglikani čhib, i geografìa, i biologia. P-o drom, karing o kher, o Bòbi, i Krìna thaj aver amala *paruven alava* palal sar sas and-jekhto školaço dīves.

– Krine, dikh, xudem lil vaš e rromenqi història. But kamav te siklövav andar kadava lil.

– Va, vi me xudem kadava lil! Anda kadava lil tu arakhesa but informàcie palal amari origina, e tradicionàlo bută e rromenqe thaj aver.

O Geòrge, jekh raklo pučhlàs len:

– Sosθar tume siklòn i rromani čhib thaj e rromenqi història?

– Ame siklövav i rromani čhib thaj i història e rromenqi, sosθar ame sam rroma, phenel i Krìna.

– Tu sosθar siklövav i rumunikani čhib?

– Meee... sem rumùnco! Va, kadă si! Sarkon zeno *kampel* te siklòvel pesqi čhib.

– Dikhes, Geòrge, but manuša na *xakären* kadaja buti: ame, e rroma, živas and-i Rumùnia, siklövav vi i rumunikani čhib, tha` *kampel* te siklövav vi amari *dajutni* rromani čhib, phenel o Bòbi.

– Anda kadava berš, me kamav te zav k-o *Themutno Konkùrso* e Rromane Čhibăço, phenel i Krìna.

– Kaj, k-o Themutno Konkùrso e Rromane Čhibăço? - pučhel o Geòrge.

– Va, kothe aven but čhave thaj čhaja andar savorro them.

– Atunć vi me kamav te zav k-o Themutno Konkùrso e Rumunikane Čhibăço, phenel o George.

– Atunć si te siklövav zoraless mišto, phenel o Bòbi.

– Va, va, kadă si!

Amare trin amala gele khere sa vakārindoj palal i rumunikani thaj i rromani čhib.

And-o kolaver dīves von avile palem k-i škòla te siklòven palal... i *navni*, palal i *pašnavni* thaj aver lače bută.

(Palal o Jonel Kordovan)

LAVA MAŠKAR LAVA...

pustika - školutne lila

paruven alava - vakären, den duma

kampel - trebal, si te

xakären - xatären, xačaren

dajutni čhib - dajaqi čhib

Themutno Konkùrso - Nacionàlo

Olimpiàda

navni - substantivo

pašnavni - adžektivo

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bipinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. And-i savi klàsa si o Bòbi thaj i Krìna?
5. Sosqe lila xudinde von e rajnãθar?
6. Andar savo lil kamel o Bòbi te siklòvel?
7. So informàcie šaj arakhela o Bòbi and-e rromenqi historiaqo lil?
8. Sosθar o Bòbi thaj i Krìna siklòven i rromani čhib thaj le rromenqi història?
9. Kaj kamel i Krìna te ʒal aberś?
10. Tha` o Geòrge?
11. Palal so siklile von and-o kolaver dïves?

TE SIKLÒVAS KHETHANES!

I. O VAKĀRIPEN

1. Sa o vaxt kana del pes maj dur nište informàcie si jekh vakāripnasqi situàcia. O vakāripen šaj te avel:

- E **dujenqo vakāripen**: kana duj vaj maj but ʒene parujen lava maškar penθe.
- E **jekhesqo vakāripen**: kana jekh ʒeno vakārel thaj kolaver ʒene ói phenen khanć.

2. O vakāripen šaj te kerel pes:

a. **Ka-o pašaripen**: e manuša kaj vakāren si jekh pašal o kolaver.

b. **Ka-o durāripen**:

- ka-o telefòno
- ka-o internèto
- ka-o fākso

c. **Labāringoj/ utilizisarindoj**:

- e cirkulaciaqe sèmnurã
- afiśurã/ plakaturã
- nevimata/ šunimata
- dudale sèmnurã
- reklãme

3. E vakāripnasqi elemènturã si:

- o ʒeno kaj vakārel/ del i informàcia: **O VAKĀRNO**
- o ʒeno kaj aśunel/ xudel informàcia: **O ŠUNĀRNO**
- i informàcia: **O VAKĀRIPEN/ O PHENIPEN**

And-e dujenqo vakāripen o vakārno šaj te avel šunārno, haj o šunārno šaj te avel vakārno.

Kaj o vakāripen te šaj avel xatārdo, trebal kaj e vakārnes thaj e šunārnes te avel len jekh vakāripnasqo kòdo. Kadava kòdo šaj te avel i čhib, e vastesqe sèmnurã, e cirkulaciaqe sèmnurã, o alfabèto Mòrse th.a. Kana e vakārnes thaj e šunārnes na si len jekh vakāripnasqo khethano kòdo, atùnć o vakāripen na šaj avel xatārdo.

II. O VOKABULÀRO/ O LÈKSIKO

O vokabulàro vaj **o lèksiko** si kerdo andar savorre lava save si and-jekh ÷hib. Anda jekhe ÷hibàqo vokabulàro si but paruvimata maákar lesqe riga/ kompartimènturá.

Jekhe ÷hibàqo vokabulàro si kerdo andar:

1. O bazutno vokabulàro

And-e lesøe si e maj importànto alava save si xatårde savorre vakårnenøar jekhe ÷hibàqe. And-o bazutno vokabulàro si alava save vakåren palal:

- **o kher:** *udar, skamin, meseli, sovthan, livni/ sòba, felåstra th.a.*
- **i familia:** *dad, daj, phral, phen, pàpu(s), màmi, salo/ kumnàto, sali, zamutro, bori, ÷havo, ÷haj, nepòto/ unùko, rátpaşutne th.a.*
- **o vaxt:** *çàso, dïves, texarin, råt/ rati, adès, iz, kolaveriz, texara, kolavertexara, kurko, ÷hon, berś th. a.*
- **o than:** *kathe, kothe, andre, avri, opre, tele, paşal, dural, çáci rig, zervi rig, anglal, palal th.a.*
- **e xamata thaj e pimata:** *mas, manro, zumi, xumer, māmāliga, kiral, lon, zàharo, çiken, pani, thud, ulèj/ zet, şut, mol, icalo th. a.*
- **pherra thaj legùme:** *phabaj, ambrol, banàna, lamùja, portokàla, kilav, akhor, rez, drakha, gutuj, kirèsa, loli, xir/ krestevèco, şax, purum, sir, kolompìri, icali, morkoj, måràro, pàtrunzèlo, xuxurr, zèleno salàta th. a.*
- **e korposqe riga:** *şero, korr/ gutup/ men, bala, çikat, nakh, jakha, kan, muj, vuşt, dand, ÷hib, taloj/ devel, manuşorro, vast, naj, pālma/ vastorro/ najorri/ ùnzia, punro, maákar, koç/ çang, khur, kòkalo, kolin, kalo bukho, xoli, per, rat, morthi, tàlpa th. a.*
- **e zivutre:** *balo, zukel, mùca, guruv, grast, buzno, bakro, rikono, xer, papin, kaxni, başno, raçni, tutkàno, şoşoj, sap, ruv, riçhino, resutni, çirikli, çérbo(s), kanzürka/ kanralo balo th.a.*
- **e vèrburá/ e kernavná:** *kerel, lel, del, xal, piel, zal, beşel, thovel, sovel, anel, mangel, vakårel, marel, phirel, puçhel, aresel, dikhel, aşunel, putarel, phandel, xoxavel, najsarel, xramosarel, drabarel, siklòvel, siklàrel, rodel, asal, rovel, kuşel, kiravel, thabarel, laçharel, rimosarel th.a.*
- **e ginavná/ e numeràlurá:** *jekh, duj, trin, deş, deşupanz, biş, oxtovardeş, şel, mija, miliòno th.a.*
- **e pronòmbrurá/ e sarnavná:** *me, tu, vov, voj, ame, tume, von, man, tut, les, la, amen, tumen, len, mirro, tiro, lesqo, laqo, amaro, tumaro, tumari, manqe, tuqe, lesqe, laqe, amenqe, tumenqe, lenqe, manøe, tuøe, lesøe, laøe, amenøe, tumenøe, lenøe, manøar, tuøar, lesøar, laøar, amenøar, tumenøar, lenøar, mança, tuça, leça, laça, amença, tumença, lença th.a.*

- **e adžektivură/ e pašnavnă:** *lačho, nasul, terno, phuro, godăver, guglo, kerko, šutlo, šuko, kindo, lolo, parno, kalo, zèleno, lùngo, učo, tikno, buxlo, tang, xarno, zinzardo, rromano, gazikano, xoxavno, čáčo* th.a.
- **e khethane substantivură/ navnă:** *gav, fòros, vurdon, gad, còxa, stadi, roj, čaro, škòla, amal, buti, luludi, telefòno* th.a.

2. O sekundàro vokabulàro

Anda lesše si e alava save na arakhas/ malavas len and-o bazutno vokabulàro. Kadala alava na si xatàrde savorre vakàrnenθar jekhe čhibăqe. And-o sekundàro vokabulàro si alava save vakàren palal:

- **zantrikane thaj tehnikane tèrmenură:** *projektòro, flipčarto, čácaripen, skànero, bužia, fotosintèza, àmpero, relièfo* th. a.
- **arhàismură (purane xasarde alava):** *berand* th. a.
- **regionalismură:** *kizaj (čhavo), armin (šax), kovači (sastràri), klopači (sivri/ čokàno), dëlgo (lùngo), žilto (gàlbeno, šargon), kroàmpi (kolompìri/ phuvăle), ništo (khané), gutup (korr/ men)* th.a.

Te inkeras godi!

- **O vokabulàro** vaj o lèksiko si kerdo andar savorre lava save si and-jekh čhib.
- And-o **bazutno vokabulàro** si e maj importànto alava save si xatàrde savorre vakàrnenθar jekhe čhibăqe.
- And-o **sekundàro vokabulàro** si zantrikane thaj tehnikane tèrmenură, arhàismură (purane xasarde alava) thaj regionalismură. Kadala alava na si xatàrde savorre vakàrnenθar jekhe čhibăqe.
- E duj riga e vokabularosqe na si čáces xulavde/ rigàrde, maškar kadala kerindoq pes, and-e vaxtesqo nakhipen, paruvimata.

KLASAQE BUTĂ

1. Thon and-ël čúce thana e trebutne alava:

- O manuš kaj vakàrel si
- O manuš kaj ašunel si
- Ka-o duràripen šaj vakàrel pes ka-o,,
- E dujenqo vakàripen šaj te avel kana
- E jekhesqo vakàripen si kana

2. Pheren/ kompletisaren and-e tumare štartore e dujenqo vakàripen:

BOBI:

KRINA: – Savorro milaj semas mirre bibăθe!

BOBI:

KRINA: – Kerdem verver bută: drabardem paramiča, thovdem gada, vastdem laqe te kerel xaben.

BOBI:

KRINA: – Va, but ažukerdem te širdel i škòla te dikhav mirre amalen.

3. Keren jekh vakàripen tire amalença bi te utilizisaren e alava!

4. So si o vokabulàro? Save si e riga/ e kotora e vokabularosqe?

.....

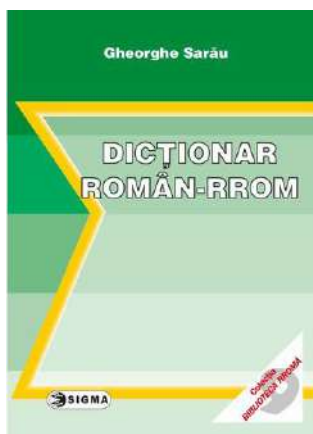
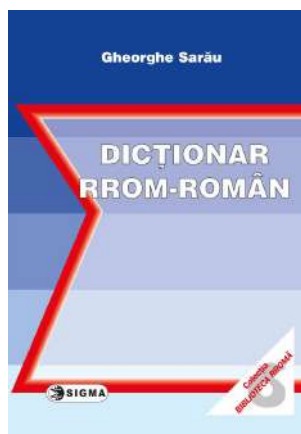
5. Xramosaren 10 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 10 alava save si andar o sekundàro vokabulàro! Phenen so sikaven kadala alava!

Alava andar o bazutno vokabulàro	So sikaven e alava	Alava andar o sekundàro vokabulàro	So sikaven e alava

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin po 3-5 **alava andar o bazutno vokabulàro** save te astaren svakone grafemaça save d-ašti te arakhen len and-e dictionàrură sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărnăθar vaj tire familiaθar.

3. So kamav te aresav?

And-jekh tate milajesqo palalmezimëri, star amala, gelindoj k-i škòla, sborizen.

– Me semas o maj lacho fotbalosqo *khelutno*, phenel o Sami barikanes, pašasaindoj!

E çhaja, i Ana thaj i Maria, dikhle karing o Sami bare jakhança, zanindoj kaj na sas kadja sar phenel vov.

– Na zanav so te phenav me tuqe, tha` manqe na fal manqe kaj sas kadã. Pakãv ke vi tu zanes kadaja buti - *kodolesqe* asandãn vi tu kana phendãn ke tu san o maj lacho. Çacës si? puçhel i Maria.

O Sami pašasal thaj phenel:

– Pherasesøe phendem, va! zanav but mišto kaj o Florin si o maj

lacho fotbalosqo *khelutno* maškar e çhave. Na maj dikhlem kasavo lacho *khelutno* nùmaj k-o televizòro.

– Açh, mo! phenel o Florin lazaveça, mukhindoj tele o sero.

– *Mangav* tut šukar te na maj keres kadaja buti Florine!a, phenel i Ana.

Na si lazav te aves lacho te keres jekh buti kaj çajløl tut, na-i sosøar te mukhes tele tiro sero. Bezex avilãsas te na keresas khanç kaj t-aves maj lacho. Bezex avilãsas te na gelãnas te siklòves maj but palal o fòtbalò. Si te zas k-jekh fotbalosqi ekìpa te siklòs e antrenorosøar.

– Misalãqe, dikh ke mirri phen, i Sara, phenel o Sami, laqe *çajlilãs* laqe te çitrel gada kanaøar sas tikni. Kerdãs e gadenqe keripnasqi škòla thaj akana si la jekh bikinlin kaj bikinel gada kerde laøar. Voj kerdãs so çajlilãs laqe te kerel maj but.

– Sami, maj inkeres godãøe kana tiri daj xalãs pes e Saraça kana voj phendãs kaj kamel te zal k-e gadenqe keripnasqi škòla? puçhel o Florin. Tiri daj *darajlãs* kaj avela pharo jekhe çhajaqe te zal k-i škòla and-o fòros. Nùmaj çira vrãmaøar *šandãrdãs* pes tiri daj thaj dãs pes sãma ke na sas la sosøar te daral vaš i Sara. Voj kerdãs so çajlilãs la te kerel thaj sas laçi kerindoj kodola buti; siklilãs k-i škòla thaj areslãs so kamlãs voj.

– Man` çajlølãs man` te aresav gilavno, sar o Connect-R, phenel o Sami.

– Va! avelas mišto! phenel i Maria. Gilabes kadã šukar.

– Çajløl man but te gilabav, phenel o Sami.

– Si te zas kana maj barøs k-i škòla, and-o fòros, te siklòves kothe e rajenøar te gilabes laçhes, palal e lila, phenel i Maria. Te na mukhes konikas te kerel tut te avel tut lazavo te keres so çajløl tut maj but. Te si manuša kaj phenen tuqe kaj na trebal

te aves gilabavno, vi te zanen kaj san but laĉho, te zanes kaj kodola na kamen tiro *mištípen*.

E ĉhave xakärde pen and-jekh buti: savorro ĉhavo trebal te godisarel pes so zanel thaj ĉajlöl les maj but te kerel, te zal k-i škòla te siklöl maj but, te aresel so kamel vov.

Tu so zanes te keres maj mišto? So ĉajlöl tut te keres maj but? So ĉajlöl as tut te areses? So trebal te keres kaj te areses so kames? Kadala si puĉhimata kaj trebal te amboldes lenĉe kaj te aves lošalo and-o tiro zivípen.

Palal i Noemi Kordovan

LAVA MAŠKAR LAVA...

sborizen - vakären, mothoven,
phenen, den duma
kodolesqe - vaš kodoja, sosĉar ke
khelutno - khelitòri
mangav - rugiv, rugisarav

ĉajliläs - plaĉajläs
ĉarajläs - trašajläs
föros - diz
šandärdäs pes - sas bi daraqe/ trašaqe
mištípen - laĉhipen

PUĀHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal kasĉe vakärel pes and-o dino tèksto?
5. Palal save profesie vakären e ĉhave?
6. Ke save puĉhimata trebal de amboldas kana kamas te alosaras amari profesia?
7. Tume so patän: Si importänto i edukäcia kana alosaras jekh profesia? Sosĉar?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. O ALAV – BAZUTNI UNITÈTA E VOKABULAROSQI

O alav si i bazutni unitèta/ jekhipen e vokabularosqo. Savorre alava andar jekh ĉhib keren o vokabuläro vaj o lèksiko.

Palal sar dikhläm maj anglal, jekhe ĉhibäqo vokabuläro parugel pes sa o vaxt. Nesave alava si bistarde, von na maj si utilizisarde (e arhaismurä) thaj aver alava si neve, si kerde vaj line andar aver ĉhibä.

And-o rromano lèksiko si purane hindikane alava, persikane, grekikane, slavikane, rumunikane, xoraxane, line andar o maškarthemutno lèksiko th.a.

O lèksiko e rromane ĉhibäqo sikavdäs savo sas e rromenqo drom andar i India anda e evroputne thema.

O VOKABULÄRO

lil škòla žilto
lünqo šerand dad
ambrol kizaj
šargon telefòno
amal Devel del

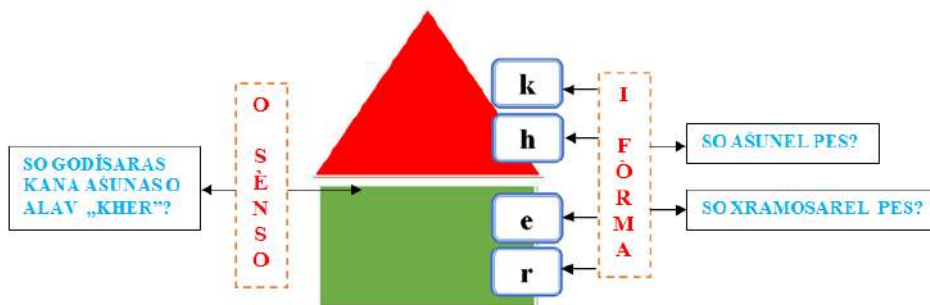
A
L
A
V
A

E alaves si les jekh fòrma thaj jekh ander/ koncinùto.

- **I fòrma** si dini e ašunimatenθar thaj e grafemenθar;
- **O ander** si e alavenqo sènso/ xatāripen.

Kana lias sar misal/ eksèmplo o alav „kher”, te dikhas sar si sikavdo and-i dini imàgina:

- lesqi **fòrma** si dini e ašunimatenθar thaj e grafemenθar: **kh**, **e** thaj **r**;

• lesqo **ander** si o sènso e alavesqo: „*o than and-o savo živel jekh famìlia*”
Kana vakāras palal i fòrma jekhe alavesqi, atùnć vakāras palal:

- E ašunimata: den i fonetikani fòrma e lavenqi (so ašunas kana phenas jekh alav);
- E grafème: den i xramosardi fòrma e lavenqi (sar xramosaras jekh alav);
- E silàbe: jekh kotor/ rig andar jekh alav savo phenas les andar jekhe mujesqo putaripen.

1. Normalones, and-i rromani čhib, si jekh relàcia maškar o ašunipen thaj i grafèma, kadjal ke, jekh grafèma reprezentisarel jekh ašunipen:

- lil – 3 grafème, 3 ašunimata;
- čaro - 4 grafème, 4 ašunimata;
- zamutro - 7 grafème, 7 ašunimata;
- rašaj - 5 grafème, 5 ašunimata.

2. I règula sikavdi maj opre na si inkerdi/ respektisardi and-e avutne situàcie:

a. e **phurdine grùpură čh, kh, ph, th** reprezentisaren duj grafème thaj jekh ašunipen:

- **čhon** – 4 grafème, 3 ašunimata;
- **khandel** - 7 grafème, 6 ašunimata;
- **phenel** - 6 grafème, 5 ašunimata;
- **thovel** - 6 grafème, 5 ašunimata.

b. e **diftòngură ă, ě, ĭ, ō, ů** reprezentisaren jekh grafèma thaj duj ašunimata:

- **godăver** - 7 grafème, 8 ašunimata;
- **borĕn** (e borăn) - 5 grafème, 6 ašunimata;
- **luludĭ** - 6 grafème, 7 ašunimata;

- parnöl - 6 grafème, 7 ašunimata;
- kerdŭm (kerdem/ kerdöm) - 6 grafème, 7 ašunimata.

3. E grùpură ge, gi, ke, ki reprezentisaren duj grafème thaj duj ašunimata:

- ingerel - 7 grafème, 7 ašunimata;
- ginavel - 7 grafème, 7 ašunimata;
- kerko - 5 grafème, 5 ašunimata;
- kinel - 5 grafème, 5 ašunimata.

4. E postpozicionàlo grafème q, θ, ç reprezentisaren jekh grafèma thaj jekh ašunipen:

- tuqe - 4 grafème, 4 ašunimata (kathe, o **q** ašunel pes **k**);
- tunenqe - 5 grafème, 5 ašunimata (kathe, o **q** ašunel pes **g**);
- lesθe - 5 grafème, 5 ašunimata (kathe, o **θ** ašunel pes **t**);
- lenθe - 5 grafème, 5 ašunimata (kathe, o **θ** ašunel pes **d**);
- laça - 4 grafème, 4 ašunimata (kathe, o **ç** ašunel pes **s**);
- amença - 6 grafème, 6 ašunimata (kathe, o **ç** ašunel pes **c**).

Te inkeras godî!

- O alav si i bazutni unitèta/ jekhipen e vokabularosqo.
- E alaves si les jekh fòrma (ašundi thaj xramosardi fòrma) thaj jekh ander/ koncinùto (o sènso/ o xatäripen).
- Normalones, jekh grafèma reprezentisarel jekh ašunipen.
- I grafèma **ć** thaj i grafèma **z** reprezentisaren jekh grafèma thaj jekh ašunimata.
- E phurdine grùpură **čh, kh, ph, th** reprezentisaren duj grafème thaj jekh ašunipen.
- E diftòngură **ă, ě, ĭ, ō, ŭ** reprezentisaren jekh grafèma thaj duj ašunimata.
- E grùpură **ge, gi, ke, ki** reprezentisaren duj grafème thaj duj ašunimata.
- E postpozicionàlo grafème **q, θ, ç** reprezentisaren jekh grafèma thaj jekh ašunipen.

II. I SILÀBA

I silàba si jekh ašunipen vaj jekh ašunimatenqo grùpo, phendo/ vakärdo andar jekhe mujesqo putaripen.

And-jekh silàba si, musajutnes, jekh vokàla. And-jekh silàba n-ašti te avel duj vokàle.

And-i romani čhib, e alava d-ašti te avel len jekh vaj maj but silàbe.

a) Alava kerde andar jekh silàba:

- *lil, gad, gav, dad, daj, dand, drakh, dud, dukh, grast, rroj, rin, rät, rig, me, tu, vov, voj, von, len, lon, likh, zuv, šil, čor, čar, čhib, čhon, čhaj, vast, rrom* th.a.

b) Alava kerde andar duj silàbe:

- *avel: a-vel, bori: bo-ri, càxra: càx-ra, daral: da-ral, efa: ef-ta, gono: go-no, ilo: i-lo, jakha: ja-kha, manro: man-ro* th. a.
- c) Alava kerde andar trin silàbe:
 - *rikono: ri-ko-no, laçharel: la-çha-rel, garuvel: ga-ru-vel, drabarel: dra-ba-rel, vareso: va-re-so, kalärel: ka-lä-rel, siklövel: si-klö-vel* th. a.
- d) Alava kerde andar star vaj maj but silàbe:
 - *paraštujne: pa-raš-tuj-ne, prinzaripen: prin-za-ri-pen, barvalipen: bar-va-li-pen, barvalärel: bar-va-lä-rel, hipopotàmo: hi-po-po-tà-mo* th.a.

Jekh silàba d-ašti/ šaj avel kerdi andar:

- jekh vokàla: *avel: a-vel, enă: e-nă, ilo: i-lo, opre: o-pre, udar: u-dar* th. a.
- jekh ašunimatenqo grùpo: *ćik: ćik, ćaro: ća-ro, ćirikli: ći-ri-kli, kadalenqo: ka-da-len-qo, amalikano: a-ma-li-ka-no* th. a.
- duj alava phende/ vakärde khethanes: *k-o dad (kaj o dad), p-o drom (pa o drom), na-i man love (na si man love)* th. a.

Te inkeras godi!

- **I silaba** si jekh ašunipen vaj jekh ašunimatenqo grùpo phendo/ vakärdo andar jekhe mujesqo putaripen.
- And-jekh silàba si, musajutnes, jekh vokàla.

KLASAQE BUTĂ

1. Andar so si kerdo jekh alav? So si i silàba?

.....

.....

2. Sikaven sode silabe, grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav:

O alav	E silabenqo gin	E grafemenqo gin	E ašunimatenqo gin
gad			
phuro			
siklărno			
sastärel			
ćaćipen			
kirvo			
amenθar			

3. Xramosaren po trin alava save te avel len:

- duj grafème thaj duj ašunimata:,,
- trin grafème thaj star ašunimata:,,
- star grafème thaj trin ašunimata:,,
- šov grafème thaj šov ašunimata:,,
- efa grafème thaj efa ašunimata:,,

4. Alosaren o lacho amboldipen vaš o pučhipen: „*And-jekh silàba trebal te avel...*”

- a) po cira jekh konsonànta
- b) po cira jekh vokàla
- c) po cira jekh paškonsonànta

5. Xulaven and-e silàbe e avutne alava:

makhel:	xramosarel:	patrinörri:
mas:	mel:	phralorro:
momeli:	melärel:	biamalipen:
godäver:	ternövel:	angloivend:
barärel:	ternöl:	tatipen:

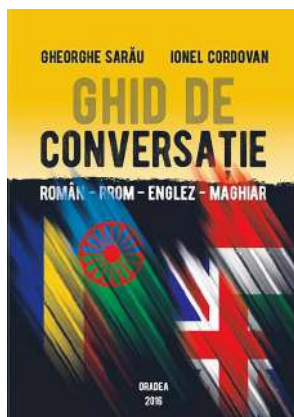
6. Roden and-o tèksto „So kamav te aresav?” po šov alava save te aven kerde andar jekh, duj, trin thaj štar silàbe!

Alava kerde andar duj silàbe	Alava kerde andar trin silàbe	Alava kerde andar štar silàbe

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin po **3-5 alava** save te astaren svakone grafemaça save d-ašti te arakhen len and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Sikaven **sode silabe**, **grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav** Mangen vastdipen tire siklärnesθar/ siklärnäθar vaj tire familiaθar.

4. Kamav te aresav siklärno!

Sas jekhvar jekh čhavo eŧta beršenqo. Les sasas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă. Les sasas les jekh kovlo *vak* thaj jekh šukar asaipen. Na kamelas te phenel khanć; vakărelas nŭmaj atunć kana sas pućhlo. Vov sasas *kanutno*, godăver thaj amalikano. Sas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, panž naja jekhe vastesŧe, sas jekh čhavo sar orsavov čhavo. Sathaj, vov sas jekh ćira verver. Kadava čhavo, o Mădălin, gelăs văs jekhtovar k-i škŧla. Sasas lesqe ćira dar sosqe vov na sas k-i xurdelin thaj vov ći zanglăs sar si k-i škŧla. Vov ašundăs pesqe amalenŧar so k-i škŧla *irin*el pes, drabarel pes, *rangărel* pes...

Nakhlăs jekh ćhon, nakhlăs duj, nakhlăs maj but... o čhavo zalas thaj

avelas školaŧar. E čhavesqı daj kamelas so laqo čhavo te zal školaŧe te siklŧl lil, te avel lošalo and-e pesqo trăjo. I daj dikhlăs so o čhavo si *rušlo* thaj pućhlăs les sar pućhelas les savorre dăseseŧe:

– Mirro čhavo, so kerdăn tu adės školaŧe?

– Rangărdem, daje, kheldem man, xramosardem thaj drabardem. Xramosardem maj but sar iž.

Thaj o čhavo phendăs e dajaqe k-o šird lošalo so vov rangărdăs, xramosardăs thaj kheldăs pes, akana na maj xakărdăs pes i loš and-e lesqo vak. I daj lăs săma kadaja butăŧe thaj palem pućhlăs les:

– Mirro čhavo, sosŧar sanas rušlo kana phendăn so tu drabardăn školaŧe?

O čhavo aćhilăs jekh ćira, dikhlăs and-e pesqe dajaqe jakha thaj phendăs lokhes:

– Daje, mirri siklărni si laćhi, tha` sosŧar ma *mothovel* voj kadă sar vi ame mothovas khere? Me ći xatărav so voj phenel. Sar te siklŧvav me te drabarav kana me ći xatărav la?

I daj dikhindoŧ and-e čhavesqe jakha, na zanglăs so te amboldel le čhavesqe.

Palal cira vaxt, i daj arakhlās pesqe lava thaj phendās:

– Mirro čhavo, tiri siklārni si gaži, voj či zanel amari rromani čhib. Tire školaθe na si rromane siklārne. Te kames te vastdes avere čhaven, sar san tu, trobal te zas školaθe te areses tu siklārno thaj te mothoves rromanes e čhavença. Kames tu kadaja buti?

– Va, kamav, avelas mišto te zas k-i škola thaj *te xakāres* so phenen kodola kaj siklāren tut. *Me ka zav* školaθe te aresav siklārno rromane čhibāqo.

palal i Noemi Kordovan

LAVA MAŠKAR LAVA...

vak - glāso

kanutno - savo kandel

irinel - xramosarel, kalārel

rangārel - farbisarel

rušlo - xolāriko

mothovel - vakārel, del dūma, sborizel

te xakāres - te xatāres

me ka zav - me zava

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Sar sas o čhavo kadava tekstosθar?
5. Sar akharel kadale čhaves?
6. Sosθar kamelas i daj te zal laqo čhavo ka-i škola
7. Sosθar sas o čhavo xolāriko?
8. So phendās i daj pesqe čhavesqe?
9. Kamel o čhavo te aresel siklārno? Sosθar?
10. So trebal te kerel o čhavo te aresel siklārno?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I. E PERSONAŽOSQI DESKRIPCIA

Kana keras jekhe personažosqi deskripcia, si te labāras/ utilizisaras duj karakteristike:

- a. Fiziko karakteristike:** si e karakteristike save dikhen pen. Kadala karakteristike si sikavde utilizisarindoj e pašnavnā: *baro, tikno, zèleno, kalo, parno, xarno, lūngo, maškarutno, buxlo, sano* th.a.
- b. Morālo karakteristike:** si e karakteristike save na dikhen pen, tha` si xatārde e averenθar. Kadala karakteristike si sikavde utilizisarindoj e pašnavnā: *amalikano, butārno, godāver, xarano, kanutno, azukāralo* th.a.

II. E ALAVENQO SÈNSO/ XATĀRIPEN

Palal sar dikhlām maj anglal, **jekhe alaves si les fōrma thaj sènsu/ xatāripen.** Ži akana, vakārdām palal e alavenqi fōrma.

Maj tele, sikavasa sar d-ašti te avel e alavenqo sënso. E alavenqo xatäripen:

- d-ašti/ šaj te miazol: *dùma* = *alav*;
- d-ašti te na miazol: *gad* - *lil*;
- d-ašti te avel amboldino/ mamujutno: *terno* ≠ *phuro*.

1. E sinonimură: si alava savenqi fòrma si verver thaj lenqo sënso miazol vaj si sajekh.

vakärel - phenel - mothovel (mothol) - del dùma – sborizel (sboril, boril)

• thagar - ìmpäràto	• bičhalel - tradel
• lùngo - dilgo	• kìmpo - vazi - umal
• gälbeno - žilto - šargon	• korr - men - gutup
• bodlo - sinio - màvis - vùnoto	• si te - trebal - kampil
• čhavo - glàta - kizaj - bajàto	• xaravli - sirimi - kolaj
• štarvardeš - sarànda	• xancī - cīra - zàlaga (zàla) - piko
• panžvardeš - peinda	- čima
• daral - trašal	

2. E antonimură: si alava savenqi fòrma si verver thaj lenqo sënso si mamujutno/ amboldino.

• bokhalo ≠ čajlo	• baro ≠ tikno
• cīra ≠ but	• xoxavipen ≠ čacīpen
• tatipen ≠ šudripen	• nevo ≠ purano
• phuro ≠ terno	• amal ≠ biamal
• barvalo ≠ čorro	• na ≠ ova, va
• rät ≠ dīves	

Te inkeras godi!

- Jekhe alaves si les fòrma thaj sënso/ xatäripen.
- E alavenqo xatäripen d-ašti/ šaj te miazol, te na miazol vaj d-ašti te avel amboldino/ mamujutno.
- **E sinonimură** si alava savenqi fòrma si verver thaj lenqo sënso miazol vaj si sajekh.
- **E antonimură** si alava savenqi fòrma si verver thaj lenqo sënso si mamujutno/ amboldino.

III. I NAVNI/ O SUBSTANTIVO

I navni si e vakäripnasqi rig, kaj anavärel zivutre, butä, naturaqe fenomènură. E navnä šaj te aven:

1. Palal o ling e navnänqo:

- Muršikane navnä: *lil*, *drom*, *amal*, *o Bòbi*, *rrom*, *o Geòrge*, *Rumùnia*, *phral*, *dand*, *gono*, *raklo*, *čhavo*, *phralipen* th.a.
- Žuvlikane navnä: *daj*, *čhaj*, *phen*, *rakli*, *luludī*, *i Krìna*, *rroj*, *rajni*, *čhib*, *història*, *klàsa* th.a.

2. E khethane thaj e ververutne navnă

- a. Khethane navnă (xramosaren pen tikne grafemença): *amalin, rakli, grast, buzni, phral, bibi, kak*, bori, phabaj, raklo.
- b. Ververutne navnă (xramosaren pen bare grafemença): *i Krîna, o Bòbi, o Geòrge, i Rumùnia, i Evròpa, o Mădălin*.

3. E zivdisarde thaj e bizivdisarde navnă:

- a. E zivdisarde navnă (si len odî/ duxo): *manuş, ruv, phral, siklărno, buzno, bakri, i Krîna, o Bobi, dad, daj* th. a.
- b. E bizivdisarde navnă (na si len odî/ duxo): *manro, mas, lil, vurdon, klăsa, škòla, jag, rroj, dand, vast, skamin, zor* th. a.

Te inkeras godi!

- O substantivo si e vakăripnasqi rig, kaj anavărel zivutre, bută, naturaqe fenomènură.
- O substantivo d-aşti te avel:
 - murşikano vaj zuvlikano;
 - khethano vaj ververutno;
 - zivdisardo vaj bizivdisardo.

KLASAQE BUTĂ

1. Keren e karakteristikenqi klasifikàcia e çhavesqe andar o tèksto „Kamav te aresav siklărno” and-o telutno tabèlo:

Fiziko karakteristike	Moràlo karakteristike
Sas les thule phovă	Vov sas godăver
...	...

2. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură:

• traşajlo	• avlin
• phenel	• zivel
• vaxt	• duma
• buçhol	• rugil
• meseli	• glàta

3. Arakhen e alavenqe antonimură. Keren po jekh propozìcia e arakhle antonimurença!

O dîno alav	O arakhlo antonimo	I kerdi propozìcia
çorro		
avri		
kothe		
kadava		
ternipen		

4. Alosaren e navnă anda-o telutno tabèlo palal o dino modèlo: *lil, pustik, drom, amal, o Bòbi, rrom, o Geòrge, Rumùnia, phral, dand, gono, raklo, çhavo, phralipen, daj, çhaj, phen, rakli, luludĩ, i Krina, rroj, rajni, çhib, història, klàsa.*

E zivdisarde navnă		E bizivdisarde navnă	
murşikane	zuvlikane	murşikane	zuvlikane
amal	daj	lil	luludĩ

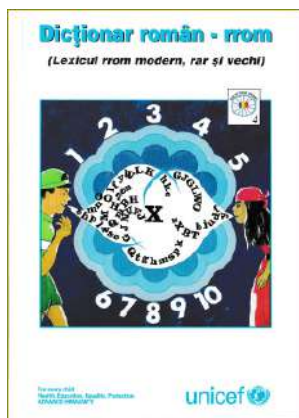
5. Alosaren e substantivură andar o tèksto „Kamav te aresav siklărno!“. Xramosaren len and-o telutno tabèlo palal e dine kritèrie!

E murşikane navnă		E zuvlikane navnă	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VAŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin po **10-15 alava save te aven sinonimură thaj 10-15 alava antonimură**. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesøar/ siklărniøar vaj tire familiaøar.

REKAPITULÀCIA

1. Xramosaren and-o ćućo than i vokàla **i** vaj i paškonsonànta **j**!

- raša__
- __calo
- __ekh
- tr__n
- fam__l__a
- __zdral
- momel__
- phaba__lin
- t__kno

2. Xramosaren and-o ćućo than i konsonànta **x** vaj **h**!

- __ancĭ
- __al
- mo__ton
- __asarel
- __o__avno
- k__erorro
- ć__inipen
- ra__ami
- tira__a

3. Ćhinen jekhe liniaća o alav savo na si xramosardo laćhes!

- zumi - *źumi*
- zungalo - *zungalo*
- mužika - *mùzika*
- zèleno - *žèleno*
- ziràfa - *žiràfa*
- žal - *žal*
- zamutro - *žamutro*
- zukel - *žukel*
- janel - *žanel*
- zoralo - *žoralo*

4. Keren po jekh propozicia e vortogramenća: *and-i, ka-e, p-o, na-i, d-ašti!*

5. Phenen kana si ćaće vaj na e propozicie:

- O lèksiko si kerdo andar savorre lava save si and-jekh ćhib.
- And-o bazutno vokabulàro si regionalismură.
- I silàba si i bazutni unitèta e vokabularosqi.
- E alaves si les jekh fòrma thaj jekh ander/ koncinùto.
- E ašunimata den e fonetikani fòrma e lavenqi.

6. Xramosaren 5 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 3 alava save si andar o sekundàro vokabulàro!

7. Sikaven sode grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav: *terno, kham, zukel, raklă, phabaj!*

8. Xramosaren po duj alava save te avel len:

- duj grafème thaj duj ašunimata;
- štar grafème thaj trin ašunimata;
- šov grafème thaj šov ašunimata.

9. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *del duma, trašal, rušlo!*

10. Arakhen e alavenqe antonimură: *ćacĭpen, bokhalo, merel!*

EVALUÀCIA

1. Xramosaren and-o ćućo than i vokàla **i** vaj i paškonsonànta **j**!

- ra__
- __vend
- __ekhtomilaj
- patr__n
- šošo__
- dešudu__

2. Xramosaren and-o ćućo than i konsonànta **x** vaj **h**!

- __aben
- p__andel
- __otèlo
- ć__ib
- __o__avipen
- p__ralorro

3. Thon po jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme. Keren e arakhle sintagmenća po jekh propozìcia!

I vortogràma	O trebutno alav	I kerdi propozìcia
and-o		
ka-i		
p-e		

4. Xramosaren 5 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 5 alava save si andar o sekundàro vokabulàro! Phenen so sikaven kadala alava!

Alava andar o bazutno vokabulàro	So sikaven e alava	Alava andar o sekundàro vokabulàro	So sikaven e alava

5. Sikaven sode grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav!

grast	ašunimata.....	zanel	ašunimata.....	baràrel	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
khelel	ašunimata.....	tikno	ašunimata.....	lil	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

6. Arakhen e avutne alavenqe sinonimurà:

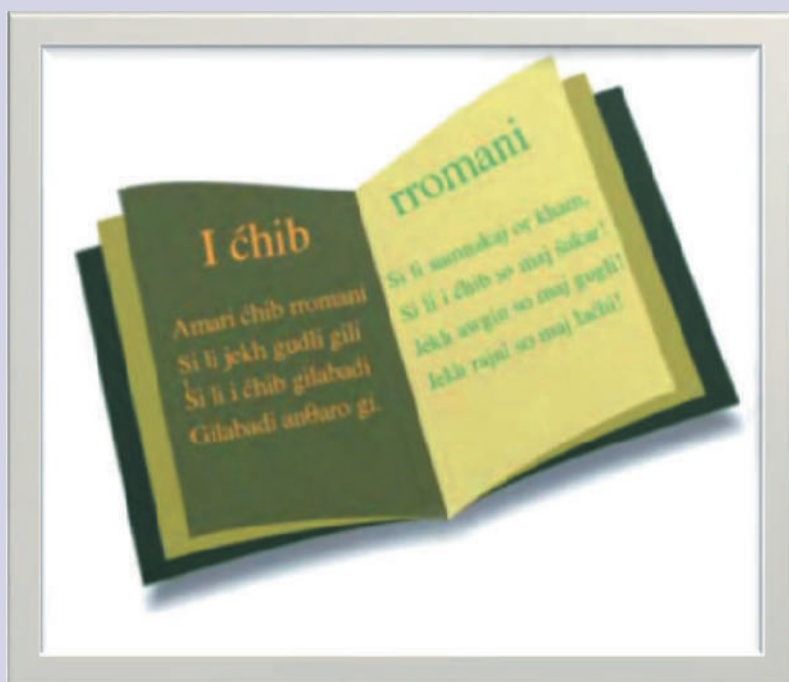
rugil; pustik; duma

7. Arakhen e alavenqe antonimurà!

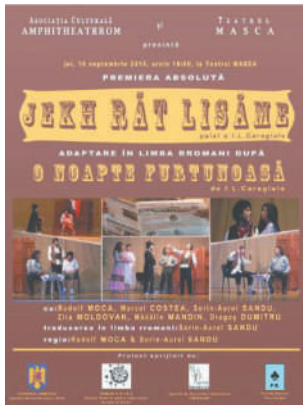
tiknàrel; sano; muršikano

II. Te drabaras thaj te xramosaras rromanes!

- O afišo/ o plakàto
- E muršikane navnă: i klasifikàcia
- O artíkulo e muršikane navnănqo
- E zuvlikane navnă: i klasifikàcia
- O artíkulo e zuvlikane navnănqo
- E diminutivură
- E pašnavnăvnqi klasifikàcia
- I ginavni
- O akuzativo thaj o nominativo e muršikane substantivurenqo
- O akuzativo thaj o nominativo e zuvlikane substantivurenqo

1. O biliteràro tèksto

O Themutno Cèntro vaş e Rromenqi Kultùra ankalavdås o CD-vo:

LAVA MAŞKAR LAVA...

lisăme - bişandini
themutno - nacionàlo
bokolörri - jekh tikni bokoli/ túrta
stadörri - dikhlorro, kotorro
şerutno - dirèkto

godornalo - kordinatòro
boldimos - amboldipen, nakhavipen
 e tekstosqo
neviaripe - adaptàcia, laçharipen

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Savo si o anav e teatrosqe piesaqo andar o opralutno afişo?
2. Kon organizisarel o khelipen kadaja piesaqo?
3. Kana thaj kaj khelel pes i piesa?
4. Kon khelel and-i kadaja pièsã?
5. Savo si o anav le CD-vosqo andar o afişo savo si and-i caçi rig?
6. Kon akalavdås kadava CD-vo?
7. Sode paramiçã anderărel o CD-vo?
8. Ambolden gazikanes e anava le paramiçenqe save si p-o CD-vo?
9. Kon kerdås o amboldipen thaj i adaptàcia e paramiçanqi?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. O AFİŞO/ O PLAKÀTO

O biliteràro tèksto prezentisarel jekh reàlo informàcia. Vov si jekh xarno tèksto savesqo mesàžo si lokhes xatàrdo.

E karakteristike e biliterarone tekstosqe:

- Sikavel sa o vaxt jekh reàlo informàcia; na vakàrel palal i fikcia, e personàzurà, imaginàro àkcie);
- Lesqo šerutno/ principàlo objektivno si kaj sikavel/ prezentisarel vareso;
- Kana varekon drabarel lesqo mesàžo vov šaj te inkerel godĭ lesqe informàcie.

I klasifikàcia e biliterarone tekstosqe:

- o afišo/ o plakàto;
- i reklàma;
- o zanàripen/ o anùnco;
- o žurnalistiko nevipen.

O afišo si jekh pùblico zanàripen, e maj butvar printisardo/ štampime, andar savo kerel pes prinžardo jekh kulturàlo, politikano vaj sportosqo evenimènto.

P-jekh afišo trebal te avel xramosardo:

- e organizatorosqo anav;
- e eventosqo anav;
- o dĭves, i dàta thaj i òra kana si inkerdo o evenimènto;
- o than kaj organizisarel pes;
- e kondicie vaš o kotorliipen/ participàcia (te pokinel pes vaj na, kana trebal vaj na te kerel pes rezervàcia).

Kana kerel pes o afišo, d-ašti te utilizisaren pen:

- sugestivo imàgine kaj keren e zenen kaj dikhen les te xatàren e afišosqo mesàžo;
- grafème kaj si len verver tipurà, ranga, buxlimata th. a.

II. I NAVNI

O substantivo si les e avutne gramatikane kategorie:

1. **Artikulo:** o definĭto artikulo thaj o bidefinĭtivo artikulo;
2. **Ling:** o muršikano ling thaj o zuvlikano ling;
3. **Gin:** o jekhipen thaj o butipen;
4. **Kèzo:** o Nominativo, o Akuzativo, o Genitivo, o Dativo th.a.

1. Le navnànqe agorimata ka-o nominativo, ka-o jekhipen

Le muršikane navnà si len ka-o nominativo, ka-o jekhipen, e avutne agorimata:

- **Jekh konsonànta:** *phral, thud, gad, gav, vast, rrom, grast* th.a.
- **I vokàla –o:** *čhavo, raklo, gazo, gono, udarno, astarno* th.a.

- **I paškonsonànta –j:** *muj, naj, rašaj, raj, šošoj* th.a.
- **I vokàla –i:** *pani, sastri, dī* th.a.
- **O sufikso –o(s):** *dòkto(s), dialèkto(s), fòro(s), hotèlo(s)* th.a.
- **O sufikso –ipen/-mos:** *phralipen/phralimos, šukaripen/šukarimos, ternipen/ternimos* th.a.
- **O sufikso –àri:** *kalendàri, vešàri, masàri* th.a.
- **O sufikso –tòri:** *bikinitòri, krisnitòri* th.a.

2. Le navnãnge agorimata ka-o nominativo, ka-o butipen

Le muršikane navnã si len ka-o nominativo, ka-o butipen, e avutne agorimata:

- E navnã, agorisarde and-jekh *konsonànta*, lien i vokàla **-a** ka-o butipen: *phral - phrala, thud - thuda, gad - gada* th.a.
- E navnã, agorisarde and-i *vokàla -o*, lien i vokàla **-e**: *čhavo - chave, raklo - rakle, gazo - gaze, gono - gone* th.a.
- E navnã, agorisarde and-i *paškonsonànta -j*, lien i vokàla **-a**: *muj - muja, naj - naja, rašaj - rašaja* th.a.
- E navnã, agorisarde and-i *vokàla -i*, lien o diftòngo **-ã**: *pani - panã, sastri - sastrã, dī - dã* th.a.
- E navnã, agorisarde and-o *sufikso -o(s)*, lien **-urã**: *pòdo(s) - podurã, kumnàto(s) - kumnàturã, fòro(s) - fòrurã* th.a.
- E navnã, agorisarde and-o *sufikso -ipen/-mos*, lien **-mata**: *phralipen/phralimos - phralimata, šukaripen/šukarimos - šukarimata, ternipen/ternimos - ternimata* th.a.
- E navnã, agorisarde and-o *sufikso -àri*, lien **-àrã**: *kalendàri - kalendàrã, vešàri - vešàrã, masàri - masàrã* th.a.
- E navnã, agorisarde and-o *sufikso -tòri*, lien **-tòrã**: *bikinitòri - bikinitòrã, krisnitòri - krisnitòrã* th.a.

III. O ARTÌKULO

a. O defìnito artìkulo vaš e muršikane navnã, ka-o nominativo ačhel anglal e muršikane navnã:

- Vaš o jekhipen: **o**
- Vaš o butipen: **e, le, il, ol, ël**

Jekhipen	Butipen
o manro	e/ le/ il/ ol/ ël manre
o rrom	e/ le/ il/ ol/ ël rroma

b. O bidefìnito artìkulo vaš e muršikane navnã, ka-o nominativo ačhel anglal e muršikane navnã:

- Vaš o jekhipen: **jekh**
- Vaš o butipen: **nìšte**

Jekhipen	Butipen
jekh manro	nîšte manre
jekh rrom	nîšte rroma

IV. ZUVLIKANE NAVNĂ KERDINE KAŌAR E MURŚIKANE NAVNĂ

But zuvlikane navnă aven kaŋar e murśikane živdisarde navnă.

Von keren pen thovindoj o sufikso **-ni** ka-e murśikane navnă.

Misala/Eksèmplură:

- rrom (murśikani navni) + **ni** > rromni (zuvlikani navni)
- grast (murśikani navni) + **ni** > grastni (zuvlikani navni)
- ruv (murśikani navni) + **ni** > ruvni (zuvlikani navni)

KLASAQE BUTĂ

1. Save si e karakteristike e biliterarone tekstosqe?

2. So trebal te avel xramosardo p-jekh afišo?

3. Ker khethanes trine kolegurença jekh afišo palal jekh kamli tēma!

4. Thon o defnito thaj o bidefnito artĭkulo ka e avutne murśikane navnă vaš o jekhipen thaj o butipen: *lil, drom, amal, rrom, phral, dand, gono, raklo, čhavo, phralipen, amal, kurko, ruv, sap, kan, guruv, pani, sastri, vešari, šošo, masari, rašaj, amalipen, fòro(s), bikinitòri, manuš, hotèlo(s)*.

O defnito artĭkulo		O bidefnito artĭkulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
o lil	e lila	jekh lil	nîšte lila

5. Keren e zuvlikane navnă, utilizisarindoj o sufikso **-ni**, kaŋar e avutne murśikane navnă: *sap, ruv, šošo, grast, xer, rrom, manuš, rašaj, raj*.

6. Te siklòvas maj but palal i rromani čhib, i kultūra thaj i història le rromenqi.

7. Vakären palal o telutno afišo! Ambolden les and-i rromani čhib!

Lansare de carte

Ezita
Autor: Dumitru Marian Ghiță

Steaua din noi
Autoare: Camelia Stănescu

Vraja ochilor
Autoare: Violeta Ciobă

CNCR ROMANIA
Editura CENTRULUI NAȚIONAL DE CULTURĂ A ROMILOR

Invitați:
Della Grigore
Emanuel Ulubeanu
Dinu Adam

Moderator:
Nora Costache

**miercuri, 10 noiembrie
ora 18:00**

2. I buzni thaj le trin buznorre

O paramičàri:

– Pa o *plaj*, p-o maj çaralo,
 And-jekh kher dudumalo
 Anglal, bešelas jekh buzni
 Kaj sas la buznorre trin:
 Jekh baro - maj *xutävdo*
 O maškarutno - dilorro
 Thaj ... o tiknorro,
 kaj sas les jekh bersorro.

I buzni:

...
 Tume šukar and-o kher bešen,
 Avri, ni jekh tumenθar te na
 inklel,
 Niç o udar tume te na putren
 3i kana mirro vak na ašunen:
 „– *Trin šingorrealen, trin
 buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrinörrä - and-ël vušta“

O ruv:

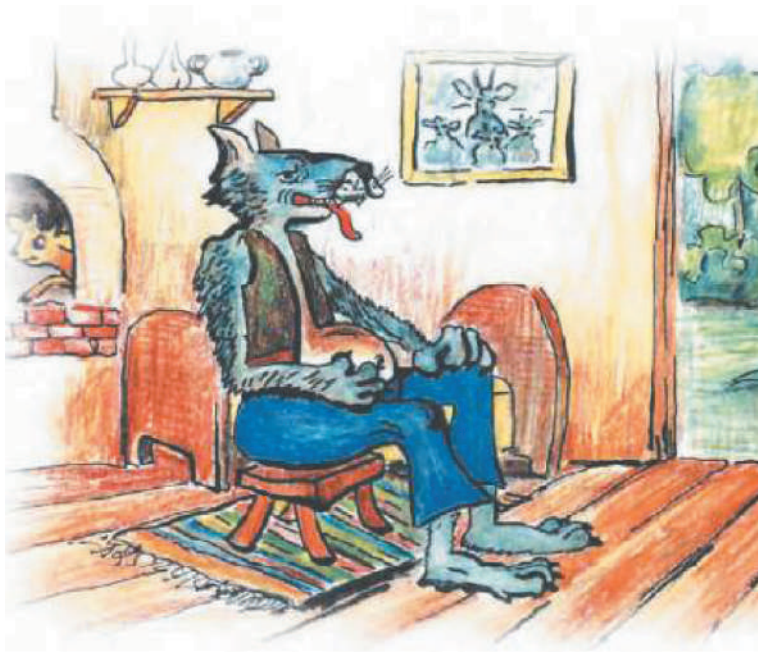
„– *Trin šingorrealen, trin buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrörrä - and-ël vušta“

O tiknorro buzno:

– Na-i amare dajaqo vak!
 Phrala, o udar na putar,
 Aver *žigània* šaj te avel!
 Pesqo vak si thulo, aver!
 Garavel pes! Si o kirvo ruv!
 Na-i amare dajaqo vak, šun!

O ruv:

„– *Trin šingorrealen, trin buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe

Patrörrä - and-ël vušta“

...

O baro buznorro thaj o maškarutno buzno:

– Si amari daj, i daj amari si,
 Kaj anel amenqe xaben, voj si!

...

O tikno buzno:

– Vaj so maj bari xoli,
 Merasa me thaj i dajorri!

...

I buzni:

– *Maxrime* aj xoxavno so san
 Ruvea, mirre çhaven xalän!
 Dikhesa tu so tuqe kerav!

...

O paramičàri:

– O ruv tholas, bokhalo,
 Xaläs, piläs, sas lošalo
 Thaj, sar tholas vov kadä,
 Peläs p-i jag, p-ël angara!

O ruv:

Ah, ah - phenelas vov zuales -
 Phabon mirre *pirre*, tu či dikhes?
 Thaj so dukh, thaj so tatipen!
 Phabon me bala thaj me dume!
 Phabovav me thaj, dikh, merav,
 Devla, khanči ni maj dikhav!
 Buznie, me tumen kamav,
 Na mekhen man te merav!

I buzni:

– Haj, le buznorren *te risparas* len,
 Ni jekh var ame te na bistras len,
 Aven savorença te xas aj te pias,
 Ke le ruvesθar ame akana *xastras*.

O paramičari:

– Kuć čhavalen, siklöven!
 Sosθar and-o živipen
 Si te šunen le maj baren
 Thaj lenqe lava laće!

Te von, le maj barorre,
 Šunenias e đajaqe dume,
 Von amença *athe* sasas,
 Živipnasθar lošajlenas!

*Thaj kadă o ruv lias pesqi poťin
 thaj le buzňă khelde penqe lošar ke
 xastrajle le ruvesθar, le kirvesθar.*

(i rumunikani adaptácia si kerdi kaθar i Elena Nuikă;
 o romano amboldipen si kerdo kaθar o Oktaviàn Bonkulèsku)

LAVA MAŠKAR LAVA...

o plaj - o kimpö, pläjo
xutävdo - kaj xutel but, ćajlol les te
 khelel pes
žigània - živutro
maxrime - biužo, žungalo

pirre - punre
te risparas - te liparas
xastras - skäpissaras
athe - kathe

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kaj bešelas i buzni?
5. Kazom buznorre sasas la buzňă?
6. Sar sasas e trin buznorre?
7. Kaj gelas i buzni and-jekh dīves?
8. So phendās i buzni e trin buznorrenqe kana gelās kheral?
9. Kon avilās ka-o udar?
10. So kerdās o ruv te šaj te gilabel maj sanes?
11. Kon putardās o vudar e ruvesqe?
12. Kas xalās o ruv?
13. Sar kerdās pesqe i buzni ćacipen?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I. I NAVNI

Anda o kolaver klasaço kotor siklilām palal e murśikane navnā/ substantivurā.
Anda kadava klasaço kotor vakārasa palal e zuvlikane navnā/ substantivurā.

1. Le navnāņçe agorimata ka-o nominatīvo, ka-o jekhipen

Le zuvlikane navnā si len ka-o nominatīvo, ka-o jekhipen, e avutne agorimata:

- *Jekh konsonānta*: kris, drakh, ćik, ćhib, jag, jakh, rāt, thar, patrin, pišom, phuv th.a.
- *I paškonsonānta -j*: ćhaj, daj, baj, rroj, phabaj, sasuj th.a.
- *I vokāla -i*: bori, bibi, buzni, bakri, dori, ćirikli, xoli, kući, luludi, piri, momeli, rakli, icali, zuvli th.a.
- *I vokāla -a*: famīlia, variānta, dūma, cōxa, cāxra, filozofia, refōrma, telegrāma, zēbra th.a.
- *O sufikso -ni*: manuśni, rromni, guruvni, xerni, grastni, raśajni, ruvni, sapni, šošojni th.a.
- *O agoripen -i(k)*: ćhuri(k), angrusti(k), kangli(k), pori(k) th.a.
- *O sufikso -orri/ōrri*: katōrri, rromnōrri, dajorri, phenōrri, ćhajorri, phabajorri th.a.

2. Le navnāņçe agorimata ka-o nominatīvo, ka-o butipen

Le zuvlikane navnā si len ka-o nominatīvo, ka-o butipen, e avutne agorimata:

- E navnā, agorisarde and-jekh *konsonānta*, lien i vokāla **-a** ka-o butipen: kris - *krisa*, drakh - *drakha*, ćik - *ćika*, ćhib - *ćhiba*, jag - *jaga*, jakh - *jakha*, tharr - *tharra*, pišom - *pišoma*, phuv - *phuva* th.a
- E navnā, agorisarde and-i *paškonsonānta -j*, lien i vokāla **-a**: ćhaj - *ćhaja*, daj - *daja*, baj - *baja*, rroj - *rroja*, phabaj - *phabaja*, sasuj - *sasuja* th.a.
- E navnā, agorisarde and-i *vokāla -i*, lien o diftōngo **-ā**: bori - *borā*, bibi - *bibā*, buzni - *buznā*, bakri - *bakrā*, dori - *dorā*, ćirikli - *ćiriklā*, xoli - *xolā*, luludi - *luludā*, piri - *pirā*, momeli - *momelā*, rakli - *raklā*, icali - *icalā*, zuvli - *zuvlā* th.a.
- E navnā, agorisarde and-i *vokāla -a*, lien i vokāla **-e**: famīlia - *famīlie*, variānta - *variānte*, dūma - *dūme*, cōxa - *cōxe*, cāxra - *cāxre*, filozofia - *filizofie*, refōrma - *refōrme*, telegrāma - *telegrāme*, zēbra - *zēbre* th.a.
- E navnā, agorisarde and-o *sufikso -ni*, lien o diftōngo **-ā**: manuśni - *manuśnā*, rromni - *rromnā*, guruvni - *guruvnā*, xerni - *xernā*, grastni - *grastnā*, raśajni - *raśajnā*, ruvni - *ruvnā*, sapni - *sapnā*, šošojni - *šošojnā* th.a.
- E navnā, agorisarde and-o agoripen **-i(k)**, lien o diftōngo **-ā** vaj i vocala **-a**: ćhuri(k) - *ćhurā/ ćhurika*, angrusti(k) - *angrustā/ angrustika*, kangli(k) - *kanglā/ kanglika*, pori(k) - *porā/ porika* th.a
- E navnā, agorisarde and-o *sufikso -orri/ōrri*, lien o diftōngo **-ā**: katōrri - *katōrrā*, rromnōrri - *rromnōrā*, dajorri - *dajorrā*, phenōrri - *phenōrrā*, ćhajorri - *ćhajorrā*, phabajorri - *phabajorrā* th.a.

Te inkeras godi!

- E zuvlikane navnă save si len ka-o nominatîvo, jekhipen, jekh andar e konsonante **l, n, t, r** xuden/lien e maj butvar o agoripen **-ă**: *mol - molă, men - menă, patrin - patrină, kat - kată, zor - zoră*.
- Si zuvlikane navnă save šaj te avel len duj fôrme vaš o butipen: **-a** thaj **-ă**. Misala: *bar - bara/ bară, čar - čara/ čară, čhib - čhiba/ čhibă, phuv - phuva/ phuvă, suv - suva/ suvă*.
- Savorre navnă save ka-o nominatîvo, jekhipen, agorisaren pen and-i vokala **-a** si **zuvlikane**: *familia, varianta, duma, còxa, caxra, filozofia, refôrma, telegrama, zèbra*.
- Savorre navnă save ka-o nominatîvo, jekhipen, agorisaren pen anda o sufikso **-ipen/ -mos** si muršikane: *amalipen, phralipen, ternipen, lačhipen* th.a.

II. O ARTIKULO

a. O definîto artikulo vaš e zuvlikane navnă, ka-o nominatîvo, bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **i**
- Vaš o butipen: **e, le, il, ol, ël**

Jekhipen	Butipen
i daj	e/ le/ il/ ol/ ël daja
i phen	e/ le/ il/ ol/ ël phenă
...	...

b. O bidefinîto artikulo vaš e zuvlikane navnă, ka-o nominatîvo, bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **jekh**
- Vaš o butipen: **nište**

Jekhipen	Butipen
jekh daj	nište daja
jekh phen	nište phenă
...	...

III. E DIMINITIVURĂ: si alava savenqo xatâripen/sënso si maj tikno sar e alavenqo andar save von aven.

Eksèmplură/misala:

- phral + orro > phralorro
- čhaj + orri > čhajorri

E alava *phralorro, čhajorri* si len maj tikno xatâripen/sënso sar e alava phral/čhaj. E alava *phralorro* thaj *čhajorri* si **diminutivură**.

1. O alav *phralorro* si jekh muršikani navni/ substantivo.

E muršikane diminutivură keren pen e sufiksoça -orro:

- dand + orro > dandorro
- gono + orro > gonorro
- grast + orro > grastorro
- kher + orro > kherorro
- phuro + orro > phurorro

2. O alav *čhajorri* si jekh zuvlikani navni/ substantivo.

E zuvlikane diminutivură keren pen e sufiksoça -orri/ -örri:

- phabaj + orri > phabajorri
- daj + orri > dajorri

Si alava save keren diminutivură anda o sufikso -örri:

a. E alava save agorisaren pen ka-o nominativo, ka-o jekhipen, and-i vokàla -i:

- rakli + orri > raklörri
- dori + orri > dorörri
- bori + orri > borörri

I vokàla **-i**, kaθar o agor e alavenço, thaj i vokàla **o**, kaθar o sufikso -orri del amen o diftòngo **-ö**. (i+o=ö)

b. E alava save agorisaren pen and-i konsonànta **l, n, t, r** thaj keren o butipen and-o diftòngo **-ă**:

- phen + orri > phenörri
- kat + orri > katörri
- len + orri > lenörri

3. Si diminutivură kaj šaj keren pen na nùmaj kaθar e navnă/substantivură tha` vi kaθar e ginavnă, pašnavnă th.a.:

- štarto (ginavni) + orro > štartorro
- kalo (pašnavni) + orro > kalorro
- parno (pašnavni) + orro > parnorro
- loli (pašnavni) + orri > lolörri

KLASAQE BUTĂ

1. Alosaren andar o tèksto „I buzni thaj e trin buznorre” panz zuvlikane substantivură. Sikaven ke savo gin si von thaj kana si vaj na artikulisarde.

O zuvlikano substantivo	E substantivosqo gin	Sosqo artíkulo si pašal lesθe

2. Thon o definîto thaj o bidefinîto artikulo ka e dine zuvlikane substantivură vaş o jekhipen thaj o butipen: *baj, bakri, balval, bar, bibi, caxra, çik, çirikli, çhib, drakh, jakh, kat, katörri, kris, khangeri, len, luludî, patrin, pori(k), phabaj, refôrma, suv, zor, ziràfa, zuvli*.

O definîto artikulo		O bidefinîto artikulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
i baj	e baja	jekh baj	nîşte baja

3. Keren e diminutivură vaş e zuvlikane substantivură palal o dino modêlo: *buzni + orri > buznorri*.

• bakri	• gili	• patrin
• bori	• kat	• phuri
• çirikli	• luludî	• rromni

4. Keren e diminutivură vaş e murşikane substantivură palal o dino modêlo: *bakro + orro > bakrorro*.

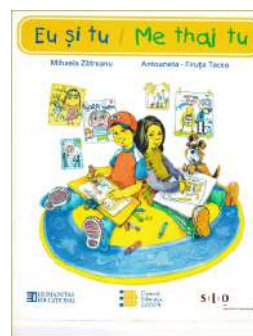
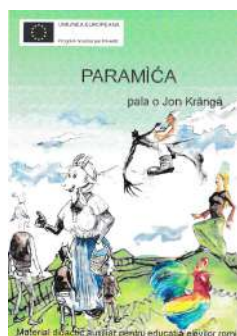
• buzno	• fòros	• kher
• çhavo	• gav	• manuş
• dad	• îlo	• phral

5. Keren jekh khelipen, utilizisarindoj o têksto „I buzni thaj le trin buznorre”.

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VAŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin po **10-15** alava save te aven murşikane diminutivură thaj **10-15** alava save si zuvlikane diminutivură. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesðar/ siklărnăðar vaj tire familiaðar.

3. I čhib rromani

1. Amari chib rromani
Si li jekh gugli gili!
 Si li i čhib gilabadi,
 Gilabadi andar o gi.

2. Si li sumnakaj *or* kham,
 Si li i čhib so maj šukar!
 Jekh *awgin* so maj gugli!
 Jekh rajni so maj lači!

3. Kon *del lav* rromano
 Si les o *tràjo* sar jekh suno!
 Anda-l *sawore* khera,
 Anda-l *sawore* fòruřă
 Sawore te akharen
 Ke mukhle amen le gaze
 Te das dùmă vi ame!
 (Palal i Nikolëta Ćurăru)

LAVA MAŠKAR LAVA...

si li - voj si
or - vaj
awgin - avđin
del lav - del dùmă, mothovel, vakărel

tràjo - živipen
sawore - savorre
gilabadi - gilabavdi

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Sar si i čhib rromani?
5. Sar si o *tràjo* e manușesqo, kaj del dùmă rromanes?
6. Sosθar akharen savorre rromen?
7. Savi rig andar i poezia čhajlöl tut maj but? Sosθar?

TE SIKLŔVAS KHETHANES!

I. I PAŠNAVNI/ O ADŽEKTİVO

1. Te palemdikhas so siklilām ži akana:

I pašnavni si e vakāripnasqi rig kaj sikavel sar si jekh butŕ vaj sar si jekh zeno.

- Amari čhib rromani si li jekh *gudli* gili.
- O *godāver* čhavo žal ka-i škōla.
- Man si man jekh *zoralo*, *kalo* thaj *učo* grast.
- La si la jekh *žilto* phabaj, haj les si les duj *zēlena* ambrola.

And-ēl štar propozicie kaj sas dīne maj opre, e alava *gudli*, *godāver*, *zoralo*, *kalo*, *učo*, *žilto* thaj *zēlena* sikaven sar si *i gili*, *o čhavo*, *o grast*, *i phabaj* thaj *e ambrola*.

Palal sar dikhle, e pašnavnā/ e adžektivurā bešen anglal e navnā: **gudli** gili, **godāver** čhavo, **zoralo**, **kalo** thaj **učo** grast, **žilto** phabaj thaj **zēlena** ambrola. Si varesode situācie kana e pašnavnā/ e adžektivurā šaj te ačhen palal e navnā: lav **rromano**, čhib **rromani**, čhib **so maj šukar**, rajni **so maj lači**. Kadala fōrme arakhas len anda o dialēkto vakārdo kaθar le kikavārā.

2. E pašnavnāvniqi klasifikācia

And-i rromani čhib, e pašnavnā/ e adžektivurā šaj te aven:

A. E tipikane rromane pašnavnā/ adžektivurā

a. E buxle pašnavnā/ adžektivurā: si len štar fōrme ka-o nominativo.

O gin – o gēndero	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	kalo, parno, lačo, guglo	kali, parni, lači, gugli
Butipen	kale, parne, lače, gogle	kale, parne, lače, gogle

Palal sar dikhlām, kadale pašnavnā/ adžektivurā si len štar agorimata:

- Vaš o muršikano ling ka-o jekhipen: **-o**;
- Vaš o žuvlikano ling ka-o jekhipen: **-i**;
- Vaš o muršikano ling ka-o butipen: **-e**;
- Vaš o žuvlikano ling ka-o butipen: **-e**.

b. E tang pašnavā/ adžektivurā: si len sajekh fōrma vaš o nominativo vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen.

- Vov kindās jekh šukar luludŕ vaš jekh godāver čhaj.
- La si la duj godāver čhave.

O gin – o gēndero	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	šukar, nasul ...	šukar, nasul ...
Butipen	šukar, nasul ...	šukar, nasul ...

Eksemlurā/ misala: šukar, godāver, nasul, but, kuč, maxrime, xancŕ, bikuč, tang th.a.

B. E pašnavnă/ adžektivură line avere čhibėtar

a. E pašbuxle pašnavnă: si len duj fôrme ka-o nominativo, jekh ka-o jekhipen vi aver ka-o butipen

O gin – o gėndero	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	o <i>zėleno</i> vurdon o <i>žilto</i> lil	i <i>zėleno</i> patrin i <i>žilto</i> phabaj
Butipen	e <i>zėlena</i> vurdon e <i>žilta</i> lila	e <i>zėlena</i> patrina e <i>žilta</i> phabaja

Palal sar dikhlăm, kadala pašnavnă/ adžektivură si len duj agorimata:

- -o: vaš o muršikano thaj o žuvlikano ling, ka-o jekhipen: *lũngo, dilgo, zėleno, gėlbeno, žilto*.
- -a: vaš o muršikano thaj o žuvlikano ling ka-o butipen: *lũnga (lũngi, lũnzi), dilga, zėlena, gėlbena, žilta*.

b. E tang pašnavnă: si len sajekh fôrma vaš o nominativo vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen

Eksėmplură/ misala: *bordo, gri*.

II. I GINAVNI

I ginavni si e vakăripnasqi rig kaj sikavel o gin, kazom bută vaj žene si and-o vakăripen.

I ginavni šaj te avel:

1. I kardinălo ginavni: sikavel o gin.

Drabaren e propozicie!

- Amen si amen *jekh* guruvni, *duj* grasta, *trin* bale, *štar* papină, *panž* bašne thaj *šov* kaxnă.
- Tumen si tumen *efta* bakră, *oxto* buzună, *enă* račnă thaj *deš* bašne.
- Biš žene gele and-o fôros thaj *jekh šel* ačhile khere.

E alava: *jekh, duj, trin, štar, panž, šov, efta, oxto, enă, deš, biš, jekh šel* sikaven o gin. Kadala lava si kardinălo ginavnă.

1 – *jekh*

2 – *duj*

3 – *trin*

4 – *štar*

5 – *panž*

6 – *šov*

7 – *efta*

8 – *oxto*

9 – *enă*

10 – *deš*

11 – *dešujekh*

12 – *dešuduj*

13 – *dešutrin*

14 – *dešuštar*

15 – *dešupanž*

16 – *dešušov*

17 – *dešuefta*

18 – *dešuoxta*

19 – *dešuenă*

20 – *biš*

21 – *biš thaj jekh* vaj *bišujekh*

22 – *biš thaj duj* vaj *bišuduj*

23 – *biš thaj trin* vaj *bišutrin*

24 – *biš thaj štar* vaj *bišuštar*

25 – *biš thaj panž* vaj *bišupanž*

26 – *biš thaj šov* vaj *bišušov*

27 – <i>biš thaj eŧa vaj bišueŧa</i>	80 – <i>oxtovardeš</i>
28 – <i>biš thaj oxto vaj bišuoxta</i>	81 – <i>oxtovardeš thaj jekh</i>
29 – <i>biš thaj enă vaj bišuenă</i>	90 – <i>enăvardeš</i>
30 – <i>trinvardeš vaj trănda</i>	91 – <i>enăvardeš thaj jekh</i>
31 – <i>trinvardeš thaj jekh vaj trăndujekh</i>	100 – <i>jekh ŧel</i>
40 – <i>ŧtarvardeš vaj sarànda</i>	200 – <i>duj ŧela</i>
41 – <i>ŧtarvardeš thaj jekh vaj saràndujekh</i>	300 – <i>trin ŧela</i>
50 – <i>panzvardeš vaj peinda</i>	400 – <i>ŧtar ŧela</i>
51 – <i>panzvardeš thaj jekh vaj peindujekh</i>	500 – <i>panz ŧela</i>
60 – <i>ŧovardeš</i>	600 – <i>ŧov ŧela</i>
61 – <i>ŧovardeš thaj jekh</i>	700 – <i>eŧa ŧela</i>
70 – <i>eŧtavardeš</i>	800 – <i>oxto ŧela</i>
71 – <i>eŧtavardeš thaj jekh</i>	900 – <i>enă ŧela</i>
	1000 – <i>jekh miŧa; jekh xilăda</i>
	2000 – <i>duj miŧe</i>

E kardinălo ginavnă ŧaj te aven:

- **sade ginavnă**, kerdine andar jekh lav: *jekh, ŧtar, oxto, deš, biš, trănda, sarànda, peinda, ŧel, miŧa* thaj aver;
- **buxle ginavnă**, kerdine andar duj vaj maj but lava: *dešutrin, dešušov, biš thaj eŧa/ bišueŧa, trin ŧela thaj eŧtavardeš thaj duj, trin miŧe eŧa ŧela trinvardeš thaj enă* thaj aver.

2. I ordinălo ginavni sikavel sar thavden e bută vaj e zene.

Drabaren e propozicie:

- O *dujto* čhavo si khere, thaj o *trinto* gelăš ŧkolaŧe.
- O *dešudujto* kher si lesqo.

O *jekh ŧel thaj panzvardeŧto* siklövno si and-i *ŧovto* klăsa.

E alava: *dujto, trinto, dešudujto, jekh ŧel thaj panzvardeŧto, ŧovto* sikaven i ordina. Von si ordinalo ginavnă.

I ordinălo ginavni kerel pes kaŧar i kardinălo ginavni: *duj - dujto, trin - trinto, ŧov - ŧovto, dešuduj - dešudujto, jekh ŧel thaj panzvardeš - jekh ŧel thaj panzvardeŧto*.

KLASAQE BUTĂ

1. Alosaren e trebutne paŧnavnă andar i čăci rig thaj thon len and-e čuće thana andar e propozicie.

Les si les ... thaj ... drakha.	<i>sastrutne</i>	<i>užo</i>
Kadava grast si ... thaj	<i>purano</i>	<i>gugle</i>
O pani si	<i>gugli</i>	<i>guglo</i>
Amari čhib ... si li jekh ... gili.	<i>zoralo</i>	<i>kovlo</i>
O moxton si ... vi	<i>parno</i>	<i>rromani</i>
E kată si	<i>kale</i>	
O chavorro piel ... thud thaj xal ... manro.	<i>baro</i>	

2. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnànqe palal e siklile kritèrie: *baro, kalo, godàver, lačo, but, gri, lolo, lùngo, dilgo, melalo, nasul, šukar, zèleno, žilto, gàlbeno, kuć, bordo.*

E tipikane rromane pašnavnã		E pašnavnã line avere čhibënθar	
Buxle	Tang	Pašbuxle	Tang
		1	

3. Arakhen e pašnavnã/ adžektivurã andar o siklilo tøksto (*I čhib rromani*). Sikaven savo substantivo determinisaren von thaj phenen kaj savo gin thaj ling si von!

o adžektivo	o determinisardo substantivo	o gin	o ling/ gèndero

4. Xramosaren and-e lava e kardinãla ginavnã kaθar 1 - 30!

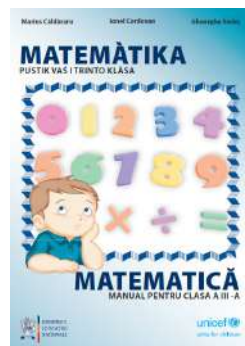
5. Xramosaren lavença e avutne kardinãla ginavnã: 9, 12, 18, 21, 25, 32, 44, 56, 76, 84, 99, 102, 148, 358, 1011, 2379, 10000.

6. Keren e ordinãla ginavnã kaθar e avutne kardinãla ginavnã: 3, 13, 23, 30, 42, 63, 90, 100, 299, 312.

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **25-30** alava save te aven kardinãlo ginavnã. Xramosaren vi lenqi fòrma vaš e ordinãlo ginavnã D-ašti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklãrnesθar/ siklãrnãθar vaj tire familiaθar.

4. O ćorro rrom thaj o barvalo gazo

Sas jekhvar jekh ćorro rrom savo na zanelas so te kerel kaj te aresel vi vov barvalo sar pesqo *perutno*, o gazo. *And-ekh* dēs, o gazo phendās e ćorre rromesqe.

– Ašun, rroma, te kames te areses vi tu barvalo sar me, bikin sa so si tut kheresqe thaj za k-o Bukurēsti, ke na *bute vrāmaqe* si te areses barvalo.

O gazo phendās kadala butā asajpnaça. O rrom, kaj delas pativ pesqe perutnesqe, kerdās so phendās o gazo: bikindās sa so sas les, vaš jekh mija lei, thaj gelās k-o Bukurēsti. Kothe, *arakhadilās* jekhe barvale thaj but zangle manušeça. O rrom phendās lesqe sosqar avilās vov k-o Bukurēsti.

O butzanglo thaj barvalo manuš pučhlās e rromes:

– *Sode* love si tut?

– Si man jekh mija lei, phendās o rrom.

– Žanes vareso? Kamav te dikhav sode san godāver. Me thav jekh mija lei thaj tu thos tiri mija lei; thav tuqe jekh pučhipen thaj, te žanes *te des palpale lav* k-o pučhipen, tirre si e love te na žanes, atūnc xasardān.

– Mišto, phenel o rrom, te ašunav o pučhipen!

– Kaj si o buriko e phuvāqe?

– Kathe, telal tiri khur, phenel o rrom. Te na patās, za te dikhes!

O butzanglo manuš kaj na šaj te zal te dikhel e phuvāqo buriko, phendās e rromesqe:

– Mišto, kadā si, phenel o barvalo manuš. Akana thav tuqe aver pučhipen. Te žanes te des man palpale lav, me dav tut duj mije, te na žanes, xasares tire duj mije.

– Mišto, phenel o rrom. Te ašunav vi o dujto pučhipen.

– Sode si kaqar i Kali Derāv ži k-i Loli Derāv? Žanes te phenes?

– Žanav, phenel o ćoro rrom, nič maj but, nič maj *frimi* sode si kaqar i Loli Derāv ži k-i Kali Derāv. Te na patās, za te dikhes.

– Mišto, phenel o barvalo manuš, kadā si; kathe si tire duj mije.

– Raja, akana kamav te thav vi me tuqe duj pućhimata. Te zanes, lies mirre śtar mije, si tire, te na, des man tu śtar mije.

– Miśto, phenel o barvalo manuś. Te aśunav e pućhimata!

– Sar akharel mirre perutnes savo phendās manqe te avav k-o Bukurēsti ke avava barvalo?

– Na zanav sar akharel les. Kathe si tut śtar mije; akana si tut oxto mije. Akana phen manqe vi o dujto pućhipen!

– Sar akharel e raśajes save *boladās* man?

– Nić ke kadava pućhipen na zanav te dav palpale lav. Akana si tut deśuśov mije lei.

– Ćaćes te phenav tuqe, nić me na zanav sar akharel les, phenel o rrom.

O rrom lās pesqe love thaj gelo k-o *diz* te kinel pesqe grasta, guruvnā, bakre, bale thaj kindās pesqe duj rromane vurdonā.

Areslo khere, vov rodās pesqe jekh śukar ćhaj thaj kerdās baro rromano abāv. Akana vov areslo barvalo rrom.

O perutno, savo phendās le rromesqe te zal k-o Bukurēsti, avilās lesqe te pućhel les:

– Mirro kuć phral, phen manqe so kerdān te areslān kadā barvalo, ke me asajpnasqe phendem tuqe te bikines sa so si tut thaj te zas k-o Bukurēsti.

– Mirre!a perutne!a, me naisarav tuqe vaś o laćho lav kaj dān man, ke adēs areslem barvalo. Te kames, ker vi tu so kerdem me, śaj te avel vi tut i baxt savi sas man.

O barvalo perutno, e maj barvale rromesqo, gelo khere thaj bikindās sa so sas les paśal o kher thaj gelo k-o Bukurēsti. Kathe k-o Bukurēsti, o gažo patāndās ke e zukela phiren e śingenća and-i porik thaj e bale e ćhurāća k-i korr thaj *sekon* zeno, savo si bokhalo, ćhinel pesqe te xal.

Areslo k-o Bukurēsti, o barvalo gažo lās te xal thaj te piel e amalenća. Na but vrāmaqe vov aćhilo bi lovenqo thaj bi amalenqo. Vov avilo palpale khere.

O sasto gav asandās lesqar ke so kerdās vov ke areslās andar barvalo ćorro thaj so kerdās o rrom ke areslās andar ćorro barvalo.

Palal o Jonel Kordovān

Na ker khonikasqe xiv, ke śaj te peres tu and-i laqe!

LAVA MAŠKAR LAVA...

perutno - manuś kaj beśel paś
varekasθe
and-ekh - and-jekh
sode - kazom, kozom, kabor, kobor
arakhadilās - maladilās
bute vrāmaθe - bute vaxtesθe
te des palpale lav - te amboldes

frimi - xancī, cīra, zālaga
Derāv - baro pani kaj zas milajesθe
te nangōvas
boladās - boldās (e tikne čhaves kaj
e khangeri)
diz - fōros
sekon - sarkon, fiesavo

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaqo kotor?
5. Sar sas o rrom?
6. Tha` o gazo?
7. So phendās o gazo e rromesqe te kerel, kaj te aresele barvalo?
8. Kaj gelās o rrom?
9. Kaça maladilās o rrom ka-o Bukurèsti?
10. Sode pučhimata thovdās o butzanglo manuś e rromesqe?
11. Sode pučhimata thovdās o rrom e butzangle manuśesqe?
12. So kindās o rrom kaθar i diz?
13. So kerdās o rrom kana areslās khere?
14. So phendās o rrom pesqe perutnesqe?
15. Kaj gelās e rromesqe perutno?
16. Sar avilās palpale e rromesqe perutno kaθar o Bukurèsti?
17. So siklāripen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI/ O SUBSTANTİVO

Ži akana ame siklilām palal o kèzo nominativo e navnānqo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen. Akana siklōvas palal o kèzo akuzativo.

1. O nominativo thaj o akuzativo e bizivdisarde muršikane navnānqo/ substantivurenqo

E bizivdisarde muršikane navnā si len ka-o akuzativo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fōrme kaθar o nominativo. Von ambolden ka-o pučhipen **so?**

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominativo	o gav	e/ le gava
		o lil	e/ le lila
		o gad	e/ le gada
		o pani	e/ le panā
		o dand	e/ le danda

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Akuzativo	o gav	e/ le gava
		o lil	e/ le lila
		o gad	e/ le gada
		o pani	e/ le pană
		o dand	e/ le danda

2. O nominativo thaj o akuzativo e živdisarde muršikane navnănqo/ substantivurănqo

E živdisarde muršikane navnă na si len ka-o akuzativo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen e fôrme kaŋar o nominativo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas?**

Eksèmplură/ misala:

- „O butzanglo thaj barvalo manuś pučhlăs e rromes:”
- „- Sar akharel mirre perutnes savo ...”

E alava *e rromes* thaj *perutnes* anda e misala dine maj opre si ka-o kèzo akuzativo.

E živdisarde muršikane navnă lien ka-o akuzativo, ka-o jekhipen o agoripen **-es** thaj ka-o butipen **-en**:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kon?	Nominativo	o dad	e/ le dada
		o raśaj	e/ le raśaja
		o phral	e/ le phrala
		o ōośoj	e/ le ōośoja
		o dòktoros)	e/ le dòktorură
kas?	Akuzativo	e dades	e/ le daden
		e raśajes	e/ le raśajen
		e phrales	e/ le phralen
		e ōośojes	e/ le ōośojen
		e doktores(-os)	e/ le doktoruren(on)

Te inkeras godi!

- E bizivdisarde muršikane navnă (save na si len odi/ dùxo) si len ka-o akuzativo sa jekh fôrme, sar si len ka-o nominativo.
- O artíkulo vaś e bizivdisarde muršikane navnă, ka-o akuzativo, ačhel o artíkulo kaŋar o nominativo: **o** vaś o jekhipen thaj **e/ le** vaś o butipen.
- O akcènto ka-e bizivdisarde navnă, ka-o akuzativo, ačhel kaj si vov ka-o nominativo.
- E živdisarde muršikane navnă (save si len odi/ dùxo) lien ka-o akuzativo o agoripen **-es** vaś o jekhipen thaj **-en** vaś o butipen.
- O artíkulo vaś e živdisarde muršikane navnă, ka-o akuzativo, parugel pes: ka-o jekhipen thaj vi o butipen si sajekh: **e/ le** dades – **e/ le** daden.
- O akcènto ka-e živdisarde gazikane muršikane navnă, ka-o akuzativo, perel p-i palutni silăba.

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen e muršikane substantivură andar o təksto „O rrom thaj o barvalo gazo” thaj thon len ka-o kèzo nominativo thaj ka-o akuzativo vaš o jekhipen thaj o butipen.

2. Thon ka-o nominativo thaj ka-o akuzativo (jekhipen thaj butipen) e avutne muršikane substantivură: *balo, bakro, berś, dand, gav, gono, manuś, pani, raklo, rrom, sap, ternipen, zivipen*.

O dino alav	O nominativo		O akuzativo	
	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
balo	o balo	e bale	e bales	e balen
bakro				
berś				
dand				
gono				
manuś				
ternipen				

3. Thon and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme:

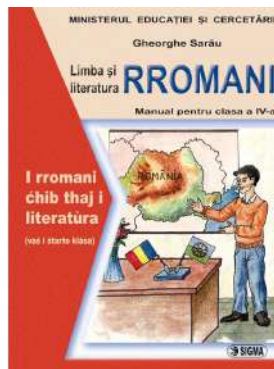
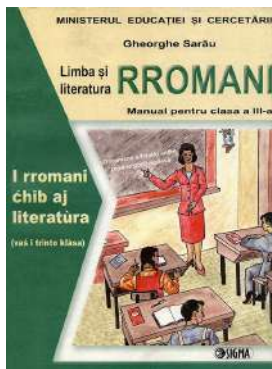
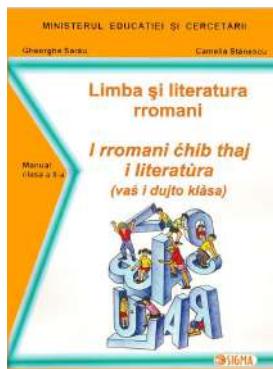
O kèzo	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	o raklo			e čhave
Akuzativo		e raklen	e čhaves	

O kèzo	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	o lil			e khera
Akuzativo		e lila	o kher	

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **15-20 muršikane substantivură**. Thon kadala substantivură ka-o nominative thaj ka-o akuzativo, ka-o jekhipen vi ka-o butipen D-ašti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărñăθar vaj tire familiaθar.

5. O Župiter Borkoj (bijando and-o berš 1969)

O Župiter Borkoj si bijando and-o 14 Jùnio 1969, and-o gav Hlipičeni andar o žudèco Botošàni. Lesqo dad, o Konstantin Borkoj, sas jekh prinžardo bašavno, zanglo maj but palal o anav Filandaš. Lesqi daj sas andar e ričhinärenqo nãmo. Maj si les trin phenã.

Sosθar and-i lesqi familia sas sastrãrã thaj bašavne, pesqe dada kamle kaj vov te zal skolaθe thaj and-o berš

1987 agorisardãs o Licèvo „A. T. Laurian” kaj o umal matemàtika-fizika.

Anda o berš 2000 zal ka-e milajesqe školaqe kùrsurã vaš i rromani čhib ka-o Kälimãnesti, koordonisarde e universitarone siklãrnesθar Geòrge Sarãu. And-o kodova berš, zal sar siklãrno rromane čhibãqo, k-o Teoretikano Licèvo „Nikolaie Iorga” andar o fòros Botošàni.

And-o berš 2002 xamosarel pes ka-i Universiteta andar o Bukurèsti, i specializacia „i rromani čhib thaj i literatùra” kaθar O Kolègio CREDIS, siklövipen putardo ka-o durãripen, kaj agorisarel and-o berš 2006 (sar jekhtho agorutno maškar e studènturã).

Andar o berš 2003, kerel buti vi and-jekh rromenqi organizacia ka-e siklãripnasqo departamènto: I Agencia vaš o Komunitaro Barãripen.

And-o berš 2007 si thanutno implementaciaqo agènto and-o žudèco Bihor, and-o projèkto PHARE 2005 „E bifavorizisarde grupurãnqo edukaciaqo akcèso”.

Sar xamosarno thaj paramicãri, von xamosardãs thaj phendãs but paramicã thaj poezie: *Sar si o nasulipen?*, *Duj ãmala*, *Duj čhave*, *I doš*, *I zor thaj i godi*, *O lačo amal*, *O biamalipen*, *I duti*, *O ãagar*, *O khandino čhavo*. Kadala paramicã si andrãrde and-o lil „Rromane paramicienqo lil” avri dino and-o fòros Kluz-Napòka thaj koordinisardo kaθar o Geòrge Sarãu, i Maria Koreck thaj i Òlga Mãrkùs. Aver paramicã thaj poezie xamosarde lesθar si: *O bašavno*, *E ruvesqo dromorro*, *I maj gudli pherr*, *E rroma*, *O kamipen* th.a.

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Kon si tiro rromane čhibãqo siklãrno? Sar bučhol?
2. Prinžaren tume vi aver rroma kaj xamosaren poezie vaj paramicã?

6. O bašavno

Sas jekhvar jekh čhavo saves akharelas les Samir. Kana kerdās eŧta berša, o Samir gelās k-i škòla. Lesqi *dej* kindās lesqe lilenqo gonorro, štartorre thaj angarno, xurāvďās les e neve *gadorreça* thaj vastesθar angerďās les zi k-e škòlaqo vudar.

I phuri daj, lesqi māmī, akhardās les laθe thaj pal` so phendās jekh drabaripen ďās les jekh purano ruputno lovorro te avel les baxt thaj te avel les but lošalipen k-i škòla.

Ka-o šird, sas lesqe čira maj phares te xatārel pes e kolavere siklōvnença.

Na xancivar vov maj *xastralas* p-o jekh romano lav, tha` kana i siklārni vaj lesqe amala pučenas les „so phendān?“ vov sig rodelas te amboldel gazikanes, te lačharel pesqi doš.

Lokhes, lokhes, o Samir lās te kamel but i škòla thaj o siklārīpen, tha` sas les jekh pharimos. Sar inklenas avri anθar i škòla, o Iòno, lesqo kolègo, širdelas te *čingardel* palal lesθe :

„– O rrom, o rrom!“

Adēs kadja, texara kadja, vi aver amala čingardenas sar o Iòno:

„– O rrom, o rrom!“

Ašundās vi i siklārni thaj but xolāriko cipisardās lenθe; thaj vi sikavďās lenqe ke na si šukar te phenen kadja; ke vi le rroma sar vi aver nācie si sa manuša thaj savorre si sajekh. But phendās lenqe i siklārni palal e rroma thaj lenqe kulturaqe barvalimata, tha` o Iòno sar kana čī šunelas.

Vov thaj aver sa čingardenas :

„– O Rrom, o rrom !“ Tha` akana o Samir čī maj dikhelas lenθe.

Akana, jekhe kurkeça anglal o Krāčùno, i siklārni phenel:

– Žanen ke k-o agor e beršesqo savorre sam but lošale kana aven e ivendesqe baredīvesa.

Amari klāsa, sar vi aver anθar i škòla, sam akharde k-o teàtro te baredīvesaras, te gilabas šukar sar siklilām k-i škòla, thaj o Phuro Krāčùno anela amenqe vareso *dinimata*.

K-i škòla e tikne siklōvne gilabenas p-o jekh čàso p-o dēs jekhe muzikaqe siklārneça, savo bašavelas lença anθar i skripka.

Akana, jekhe dēseça anglal so te žan k-o teàtro, avel i siklārni thaj phenel bute xolāça:

– Texara gilabena korkorre, o raj o siklārno čī maj aštil te avel e skripkaça, si les jekh pharimos. Tha`, te žanen, maj phenel voj, te gilabena šukar so lošalo avela o Phuro.

O Samir bešel thaj godisarel pes, palem maj bešel, maj godisarel thaj daraça phenel:

– Rajnie, siklärnie, te kamela o Phuro, aštiv te avav me te bašavav anθar i skripka mirre amalença?

I rajni pašasal thaj phenel:

– Te zanes te bašaves andar i skripka, me pučhava e Phures, sar te na?

Texarināθar, o Samir andās i skripka, thaj *barikano* bašavdās e rajnāqe jekh gili.

I rajni šunel les thaj pučhel les:

– Sosθar či phendān vi manqe ži akana ke tu zanes te bašaves kadja šukar? O Phuro ažukerel te šunel tut!

Lesqe amala pučhen vi von:

– Kaθar zanes tu te bašaves kadja šukar? Kaj siklilān?

O čavorro ambodel:

– Amenθe, e rromenθe, anθ-e savorre familie si p-o jekh bašavno. Me siklilem mirre dadesθar lesqe skripkaça, thaj te maj barövav xancī kinela vi manqe jekh nevi skripka!

K-o teätro, lenqi klāsa lās o jekhto than, thaj o Phuro dās savorren but guglimata thaj *khelnorre*.

Pal` duj-trin dēsa, i siklärni avel k-i škōla thaj phenel:

– Dikhen, e Phures čajlās les but sar bašavdās tumaro kolēgo, o Samir, thaj *bičhaldās* lesqe jekh nevi skripka sar dinipen. Dikhen la!

Pal` xancī vaxt, maj pučhel.

– Kon maj zanel te bašavel kadja šukar? Tu na zanes Ionea, pučhlās i rajni *pusavindoj* les e jakhença.

– Na, na,...či zanav!

Andar kodova dēs konik či maj cipisardās *pal`* o Samir „o rrom”, von phenen lesqe akana „o bašavno”. Akana, siklile vi lesqe amala ke, varekana, e manuša, vi maj but e siklövne, si sajekh, von si, jekhtones, čavorre.

Palal o Žufter Borkoj

LAVA MAŠKAR LAVA...

dej - daj

gadorreça - gadença

na xancivar - butvar

xastralas - skäpisarelas

čingardel - cipisarel

dinimata - dărură

barikano - godisarindoj ke vov si but
importānto

khelnorre - khelimata

pal` - palal

bičhaldās - tradās

pusavindoj - dikhindoj vòrta

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaço kotor?
5. So kindās e Samirosqe pesqi daj aj pesço dad?
6. So phendās thaj so dās le Samirosqe pesqi māmī?
7. Sosθar sas maj phares le Samirosqe k-i škòla?
8. Sar éingardelas o Iòno palal o Samir?
9. So kerdās i siklārni le Ionoça?
10. So phendās i siklārni anglal o Kráčuno pesqe siklòvnenqe?
11. Sosθar trobalas te gilaben von kòrkorre ka-o teàtro?
12. So phendās o Samir pesqe siklārničqe?
13. Sar sas e Samirosqe amala kana ašunden les ke bašavel?
14. Sar sas k-o teàtro?
15. So bičhaldās o Phuro e Samirosqe?
16. Sosθar na maj cipisardās konik palal o Samir „o rrom“?
17. So siklòvīpen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI/ O SUBSTANTIVO

Maj anglal siklilām e fòrme kaθar e muršikane navnā ka-e kèzurā nominativo thaj akuzativo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen. Akana dikhasa e fòrme e zuvlikane navnānqe, ka-o nominativo thaj ka-o akuzativo.

1. O nominativo thaj o akuzativo e bizivdisarde zuvlikane navnānço/ substantivurānço

E bizivdisarde zuvlikane navnā si len ka-o akuzativo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fòrme kaθar o nominativo. Von ambolden ka-o pučhipen **so?**

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominativo	i rroj	e/ le rroja
		i dori	e/ le dorā
		i patrin	e/ le patrinā
		i škòla	e/ le škòle
		i angrusti(k)	e/ le angrusti(k)a
so?	Akuzativo	i rroj	e/ le rroja
		i dori	e/ le dorā
		i patrin	e/ le patrinā
		i škòla	e/ le škòle
		i angrusti(k)	e/ le angrusti(k)a

2. O nominativo thaj o akuzativo e živdisarde zuvlikane navnānço/ substantivurānço

E živdisarde zuvlikane navnā na si len ka-o akuzativo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fòrme kaθar o nominativo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas?**

Eksèmplurǎ/ misala:

- I daj kamel but pesqe *čhaja*.

Kas kamel i daj? – *e čhaja*.

- O dad dikhlǎs *e bibǎ* and-o fòros.

Kas dikhlǎs o dad? – *e bibǎ*

- Me pučhlem *e čhajan*, kaj zan.

Kas pučhlem me? – *e čhajan*

- Me mukhlem *e bibǎn* te bešen tele.

Kas mukhlem me? – *e bibǎn*

E alava *čhaja*, *e bibǎ*, *e čhajan*, *e bibǎn* andar e misala dine maj opre, si ka-o kèzo akuzativo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas**?

E živdisarde žuvlikane navnǎ lien ka-o akuzativo, ka-o jekhipen, o agoripen **-a** (vaš e navnǎ agorisarde and-i paskonsonanta **-j**) vaj **-ǎ** thaj ka-o butipen **-an** (vaš e navnǎ agorisarde and-i paskonsonanta **-j**) vaj **-ǎn**:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kon?	Nominativo	i daj	e/ le daja
		i phen	e/ le phenǎ
		i siklǎrni	e/ le siklǎrnǎ
		i žamba	e/ le žambe
		i čhaj	e/ le čhaja
kas?	Akuzativo	e daja	e/ le dajan
		e phenǎ	e/ le phenǎn
		e siklǎrnǎ	e/ le siklǎrnǎn
		e žamba	e/ le žamban[-en]
		e čhaja	e/ le čhajan

Te inkeras godi!

- E bizivdisarde žuvlikane navnǎ (save na si len odi/ dùxo) si len ka-o akuzativo sa jekh fòrme sar si len ka-o nominativo.
- O artikulo vaš e bizivdisarde žuvlikane navnǎ, ka-o akuzativo, ačhel o artikulo kaθar o nominativo: **i** vaš o jekhipen thaj **e/ le** vaš o butipen.
- O akcènto ka-e bizivdisarde žuvlikane navnǎ, ka-o akuzativo, ačhel kaj si vov ka-o nominativo.
- E živdisarde žuvlikane navnǎ (save si len odi/ dùxo) lien ka-o akuzativo o agoripen **-a/ -ǎ** vaš o jekhipen thaj **-an/ -ǎn [-ǎn]** vaš o butipen.
- O artikulo vaš e živdisarde žuvlikane navnǎ, ka-o akuzativo, parovel pes: ka-o jekhipen thaj vi o butipen si sajekh: **e/ le** raklǎ – **e/ le** raklǎn [raklǎn].
- O akcènto ka-e živdisarde gazikane žuvlikane navnǎ, ka-o akuzativo, perel p-i palutni silǎba.

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen andar o t ksto „O bařavno” e zuvlikane navn  thaj thon len ka-o k zo nominativo thaj o akuzativo (jekhipen thaj butipen)!

2. Thon ka-o k zo nominativo thaj ka-o akuzativo (jekhipen thaj butipen) e avutne zuvlikane navn !

O dino alav	O nominativo		O akuzativo	
	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
bori	i bori	e bor�	e bor�	e bor�n
bakri				
buti				
c�xra				
�haj				
suv				
�irikli				

3. Thon anda o telutno tab lo e trebutne f rme:

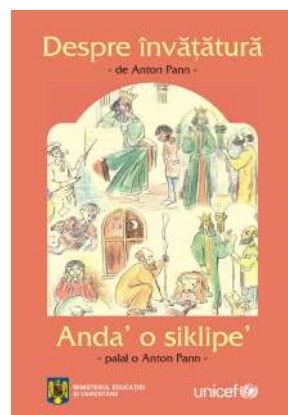
O k�zo	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	i rajni			e �haja
Akuzativo		e rajn�n	e �haja	

O k�zo	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	i rroj			e lulud�
Akuzativo		e rroja	i lulud�	

TE RODAS MAJ BUT INFORM CIE VĂȘ AMARO PORTOF LIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin o titulo **10-15 parami nqe**. Xramosaren vi save si lenqe aut rur . D-ařti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire sikl rnes ar/ sikl rn  ar vaj tire familia ar.

REKAPITULÀCIA

1. Thon o defìnito thaj o bidefìnito artìkulo ka e avutne muršikane navnã vaš o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *phral, gono, pòdos, ćacipen, sastri, muj*.

O defìnito artìkulo		O bidefìnito artìkulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
<i>o phral</i>	<i>e phrala</i>	<i>jekh phral</i>	<i>nìšte phrala</i>
...

2. Thon o defìnito thaj o bidefìnito artìkulo ka e avutne zuvlikane navnã vaš o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *dori, ćhaj, bori, phen, dũma, rroj, ćik*.

O defìnito artìkulo		O bidefìnito artìkulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
<i>i dori</i>	<i>e dorã</i>	<i>jekh dori</i>	<i>nìšte dorã</i>
...

3. Keren e zuvlikane navnã, utilizisarindoj o sufikso **-ni**, kaθar e avutne muršikane navnã: *xer, rrom, šošoj*.

4. Keren e diminutivurã kaθar e avutne navnã: *ćhaj, phen, ćhavo, dad, dės*.

5. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnãnge palal e siklile kritèrie: *barvalo, kuć, bordo, terno, zèleno, lũngo, lolo, godãver, melalo, gãlbeno*.

E tipikane rromane pašnavnã		E pašnavnã line avere ćhibėnθar	
buxle	tang	pašbuxle	tang
<i>baro</i>	<i>nasul</i>	<i>žilto</i>	<i>gri</i>
...

6. Xramosaren lavenća e avutne kardinãla ginavnã: 8, 14, 22, 35, 78, 147.

7. Keren e ordinãla ginavnã kaθar e avutne kardinãla ginavnã: 5, 11, 49, 60, 200.

8. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne muršikane navnã: *lil, maćho, balval, rakli*.

O pućhipen	O kėzo	O jekhipen	O butipen
kon?/ so?	Nominatìvo		
kas?/ so?	Akuzatìvo		

EVALUÀCIA

1. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne muršíkane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *lil, mačo, fòros*.

O definìto artìkulo		O bidefinìto artìkulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen

2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne zuvlikane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *piri, daj, familia*.

O definìto artìkulo		O bidefinìto artìkulo	
Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen

3. Keren e zuvlikane navná, utilizisarindoj o sufikso **-ni**, kaθar e avutne muršíkane navná:

raj; grast; guruv

4. Thon po jekh trebutno substantivo paśal e dine adžektivurá. Keren e arakhe sintagmenča po jekh propozicia!

O dino adžektivo	O trebutno substantivo	I kerdi propozicia
<i>baro</i>		
<i>bari</i>		
<i>bare</i>		
<i>bare</i>		

5. Keren e ordinála ginavná kaθar e avutne kardinála ginavná:

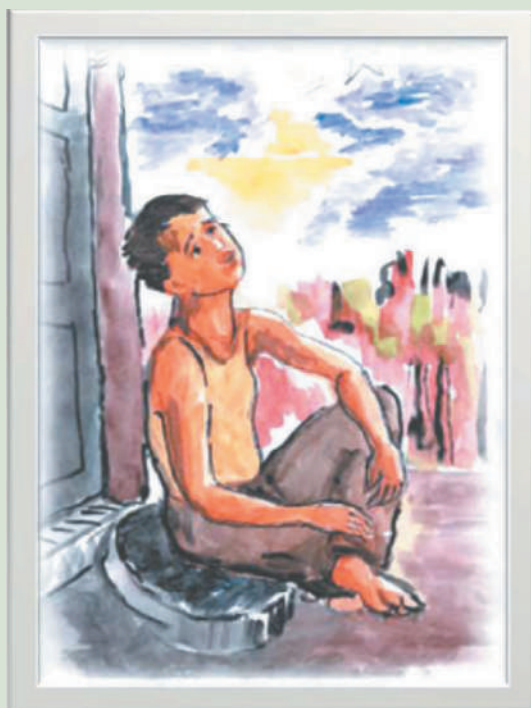
5; 11; 68

6. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne substantivurá: *phral, daj*.

O kèzo	muršíkano substantivo		zuvlikano substantivo	
	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo				
Akuzatìvo				

III. O čavorripen

- O kèzo genitivo e mursíkane navnãnqo
- O kèzo genitivo e zuvlikane navnãnqo
- O adžektivo: i deklinàcia ka-o nominativo thaj ka-o akuzativo
- E pašnavnã kerde andar e genitivosqe fõrme
- I zenutni sarnavni k-o nominativo thaj k-o akuzativo
- I posèsia/ o theripen
- I zenutni sarnavni k-o dativo
- I zenutni sarnavni ka-e savorre kèzurã

1. O ruvesqo dromorro

Sas jekhvar duj amala. E duj amala súnden ke anθ-o baro veś kaθar o agor e gavesqo, butanglal, jekh but barvalo manuś *angaravdāsas* jekh *mandīn*, thaj but vaxt pala' kodoja, but manuśa rodine la tha' cí aśtiline te arakhen la.

Maj súndāsas pes ke le but love si *armandine* tha' konik cí maj godisarelas pes kadalaθe. Sar o veś sas *daravno*, e amala zanas varekana khethanes te kiden xuxura, te anen kaśta tha' maj but te roden i mandīn ke „Bare manuśa thaj barvale avasa” - phenenas von.

Akana, anθ-jekh dēs, rodindoj von xuxura, xasaren o drom thaj phiren, thaj phiren zi rāti bi te aśtin te inklen anθar o veś. Vi *khine*, vi bokhale thon pen von tele te *zinzon pen* thaj lel len i lindri.

Jekh kotor rātāθe uśten thaj so te dikhes?

Paśe lenθar pala' jekh kaśt, dikhelas pes jekh खेलавали dud.

– So te avel? pučhen pen e rroma.

Darāça, lokhes, lokhes, paśon thaj *ačhen bimujesqo*: anglal lenθe jekh moxton. *Īto*, ěl duj amala putaren o moxton; thaj, *ćacīpnasθe*, i but rodini mandīn sas anglal lenθe.

E dudāθe e čhonutosqe ankalaven von te dikhen e *zlaga*, e angrustika thaj but love, savorre somnakutne. Sar sas, sar na sas, tha' amari paramići phenel ke o Iòno cí maj reslās khere.

O Buraj, o kolaver amal, avilās khere sar kana khanć na sas.

Nakhlās jekh dēs, duj thaj i romni thaj o čhavo e Ionosqe len te pučhen, te roden les tha' *khanćesqe*. O Buraj na thaj na, ci dikhlās les, ci zanel lesθar .

But vaxt pala kodoja o čhavo e Ionosqo phirdās rovindoj te rodel pesqe dades tha' ci maj araklās les, nić súndās khanć lesθar.

Kadja, nakhlās o milaj, o ivend thaj, dikh, o berś. O kolaver amal, o Buraj vazdāsas pesqe jekh śukar kher, kindāsas guruvnā thaj lače grasta, vurdon nevo thaj lokhes areslās jekh barvalo manuś and-o gav.

E rroma dikhenas tha' godisarenas ke vov si lačo butārno, kerel butī savorro dēs thaj kodolesqe si les vi love. Konik cí zanelas sar ke rāti rātāθar les cí maj sas les lindri. Sar phandelas e jakha delas suno jekh baro ruv *strafinale* jakhença savo rodelas te mudarel les.

Gelās o Buraj bute drabarnānθe, e rašajenθe, k-i khangeri tha' kadale zungale sunesθar ċi *xastralas*.

Jekhe beršesθe, pal' kadala butā, jekhe baredīveseθe, k-o Devlesqo Učaripen, kana savorre rroma kidenas pen khethanes and-jekh perutno gav te keren baro khelipen, vakārimata, te gilaben, te bašaven, telārdās vi o Buraj and-o vurdon maj bute rromenča.

Avri, sas milaj, tato, jekh rrom phenel:

– Te zas p-o drom andar o veš ke si *učhal*, zanav me jekh dromorro lačo, ke p-o baro drom aresas maj phares, thaj vi ěl grasta ċi maj aštin tatipnasθar.

Zan so zan, tha' o Buraj ċi maj delas dūma, khanć. Jekh p-averesθe, p-o maškar e vešesqo, ka-e *dromorrenqo trušul*, xutel e vurdonesθar jekh truj.

Den pen tele e rroma te lačharen o vurdon, tha' ačhen thanesθe sar e *barresqe kile*: anglal lenθe jekh ruv, baro sar jekh guruvorro, thaj vi maj but lesqe jakha dudale sas sar i jag.

Sas but rroma zorale thaj, butivar, bidaraqe, tha' akana ċi aštinās nić te maj ankalaven jekh lav. O ruv avilās paš o Buraj, dikhlās lesθe xancī thaj kerdās pes bidikhlo.

Kana aviline penqe zorāθe, e rroma kerdine penqe trušul; thaj vi maj but, kana dikhline karing o Buraj, savesqe vasta sasas melale ratesθar bi te avel ċhindo vaj malavdo.

Atòska, o Buraj, izdraindoj, phendās e rromenqe sar jekhe beršeča palal, korārdo e somnakutne lovenθar, lās len thaj našlās bi te maj ažukārel pesqe amales. Čačipnasθe, ke vi vov inklistās phares andar o veš, tha' ċi maj dikhlās palal vi pala o Iòno.

E rroma, palal lenqi kris, mukhle vi les anθ-o veš thaj konik ċi maj vakārdās leča *nivar*.

Palal xancī vaxt o Buraj telārdās anθar o gav thaj konik ċi zanel kaj vov gelo. Vi adēs o dromorro andar o veš si *anavime* “e ruvesqo dromorro” thaj vov anel amenqe godī ke nivar ċi trebul te bikinas amare amalen, pal' sar phenen e phure, kadava *bezex* si maj baro sar si o meripen.

Palal o Žufter Borkoj

LAVA MAŠKAR LAVA...

angaravdāsas - garavdāsas
mandīn - jekh garavdo barvalipen
armandine - save sas armandine,
 drabarde
butvarno - but butā jekh paš aver
daravno - savo daravel tut
khine - phagerde, ċhinde
zinzon pen - zinzāren pen, bešen
 zinzārde
ačhen bimujesqo - na maj phenen
 khanć
ito - sigo

zlaga - čenā
khanćesqe - bi resipnasqo
strafinale - dudale, sar i jag
xastralas - skāpisarelas
učhal - o than kaj na marel o kham
dromorrenqo trušul - o than kaj
 malaven pen maj but droma
barresqe kile - barresqe tīle, xamba,
 stūburā
nivar - nićvar
anavime - anavārde
bezex – doš

PÚCHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaŋo kotor?
5. So ašunde e duj amala?
6. Kaj gele and-jekh dēs e duj amala?
7. So arakhle von?
8. So sas and-o moxton?
9. Kon aboldās pes khere?
10. Kon rodelas e Ionos?
11. So kerdās o Buraj maj palal?
12. So godīsarenas e rroma e Burajesθar?
13. So dikhelas and-o suno o Buraj?
14. Kaj gele maj but rroma ka-e Devlesqo Učaripen?
15. Kaθar gele von and-o perutno gav?
16. So dikhle von and-o veś?
17. So kerde e rroma palal lenqi kris?
18. So kerdās o Buraj maj palal?
19. Soča godīsaren tumen ke sas došalo Buraj?
20. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI/ O SUBSTANTİVO

Ži akana ame siklilām e substantivosqe fōrme ka-o Nominativo thaj ka-o Akuzativo. Akana ame siklōvasa e substantivosqe fōrme ka-o Genitivo.

O kèzo genitivo e muršikane navnānqo

Misala/ Eksèmplurā:

- Vi adēs o dromorro andar o veś si anavime „*e ruvesqo* dromorro”

Kasqo dromorro? – *e ruvesqo*

- *E amalesqi* daj si nasvali.

Kasqi daj si nasvali? – *e amalesqi*

- *E phralesqe* gada si uže.

Kasqe gada si uže? – *e phralesqe*

- *E phuresqe* dūme si gogle.

Kasqe dūme si gogle? – *e phuresqe*

E navnā *e ruvesqo*, *e amalesqi*, *e phralesqe*, *e phuresqe*, si muršikane navnā ka-o kèzo genitivo. Von ambolden ka-e pučhimata: *kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?*

E muršikane navnā si len ka-o genitivo e agorimata:

a) Vaś o jekhipen:

- **-(es)qo**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel paśal aver muršikani navni ka-o jekhipen (e éhavesqo dand)
- **-(es)qi**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel paśal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e éhavesqi phen)
- **-(es)qe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel paśal aver muršikani navni ka-o butipen (e éhavesqe danda)
- **-(es)qe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel paśal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e éhavesqe phenā)

b) Vaś o butipen:

- **-(en)qo**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) beśel paśal aver murśikani navni ka-o jekhipen (e **čhavenqo** dad)
- **-(en)qi**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) beśel paśal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e **čhavenqi** daj)
- **-(en)qe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) beśel paśal aver murśikani navni ka-o butipen (e **čhavenqe** dada)
- **-(en)qe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) beśel paśal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e **čhavenqe** daja)

1. Vaś e **zivadisarde murśikane navnă** o genitivo kerel pes, tovindoj e agorimata **-qo, -qi,- qe, -qe** ka-i fôrma kaθar o akuzativo:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kon?	Nominativo	o rrom	e/ le rroma
		o raj	e/ le raja
kas?	Akuzativo	e rromes	e/ le rromen
		e rajes	e/ le rajen
kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	Genitivo	e rromesqo e rromesqi e rromesqe e rromesqe	e rromenqo e rromenqi e rromenqe e rromenqe
		e rajesqo e rajesqi e rajesqe e rajesqe	e rajenqo e rajenqi e rajenqe e rajenqe

2. Vaś e **bizivadisarde murśikane navnă** o genitivo kerel pes, thovindoj i tēma **-es** - vaś o jekhipen thaj **-en** vaś o butipen thaj, maj dur, e agorimata e genitivosqe **-qo, -qi,- qe, -qe**:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominativo	o manro	e/ le manre
		o vast	e/ le vasta
so?	Akuzativo	o manro	e/ le manre
		o vast	e/ le vasta
sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	Genitivo	e manresqo e manresqi e manresqe e manresqe	e manrenqo e manrenqi e manrenqe e manrenqe
		e vastesqo e vastesqi e vastesqe e vastesqe	e vastenqo e vastenqi e vastenqe e vastenqe

KLASAQE BUTĂ

1. Roden and-o t ksto „E ruvesqo dromorro” e mur sikane navn  thaj thon len ka-o k zo genitivo, k-o gin jekhipen thaj butipen!

2. Thon e trebutne f rme anda o telutno tab lo:

O k�zo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo	o mas				o raj	
Akuzativo		e/ le masa	e dades	daden		e rajen
Genitivo		e/ le masenqo			e rajesqi	
	e masesqe					
			e dadesqe			

3. Thon e dine mur sikane navn  ka-e k zur  nominativo, akuzativo thaj genitivo!

O dino alav	O nominativo		O akuzativo		O genitivo	
	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
phral	o phral	e phrala	e phrales	e e phralen	e phralesqo e phralesqi e phralesqe e phralesqe	e phralenqo e phralenqi e phralenqe e phralenqe
rrom						
gono						
gav						
vast						
manus						

2. O phakhvazvalo thaj i kurung

Jekh *phakhvazvalo* xurãlas opral jekh bakrãnqo *çhund*. Vov kamelas te çorel jekh bakrorro. E bakre xanas çar. Andar jekh, o phakhvazvalo *telãrdãs* andar e çerosqo uçipen *vòrta* karing jekhe bakrorresqe. Xudãs les punrenthar thaj gelo leça.

Jekh *kurung*, savi dikhlãs so kerdãs o phakhvazvalo, godisardãs so si lokhes te çorel vi voj jekhe bakrorres. I kurung *telãrdãs* vi voj zorales andar e çerosqo uçipen *vòrta* opral jekhe bakrorresqe. Nùmaj, kana te vazdel e bakrorresqo opre, voj açhili e šereça and-e bakrorresqo *poštín*, kadã so voj n-aštisardãs te xurãl kothar.

O bakrãri, kana dikhlãs la kurunga and-e barkrõrresqo *poštínõrro*, xudãs la thaj çhindãs laqe phaka. Palal kodoja, dinãs la pesqe çhavenqe te khelen pen laça. E çhavorre, lošale, puçhle e dades:

- Dadea, savo si o anav kadaja çiriklãqo?

- Akana jekh çãso, amboldel o bakrãri, voj patãndãs so si phakhvazvalo, tha akana si te del pesqi sãma so si nùmaj jekh çorrõri kurung.

Kana e çhavorre šunde so phendãs o dad, line te asan.

Palal o Esòp, amboldipen kerdo kaθar o Jonel Kordovan

Anglal te keres vareso, kaj te na keres tut asajpnasθar, ginav tire zorã!

LAVA MAŠKAR LAVA...

phakhvazvalo - o vùlturos
çhund - maj but bakre, jekh kidimos
 bakrenqe
telãrdãs - gelãs, gelo

vòrta - sa anglal, dirèkt
kurung - korãngos, jekh kali çirikli
poštín - e bakrorresqe bala

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakãripen andar kadava klasaqo kotor?
5. So kerelas o phakhvazvalo?
6. So çordãs vov?
7. So kerdãs i kurung?
8. Kon astardãs la kurunga?
9. So kerdãs o bakrãri la kurungaça?
10. So phendãs o dad pesqe çhavorrenqe?
11. So siklõvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI/ O SUBSTANTĪVO

And-o anglutno klasaŋo kotor siklilām o kèzo genitivo vaš e muršikane navnā. Akana siklŌvas palal o kèzo genitivo vaš e zuvlikane navnā.

O kèzo genitivo e zuvlikane navnānŋo

Misala/ Ekèmplurā:

- “- Dadea, savo si o anav kadaja *čiriklāŋo*?”

Kasŋo anav? – *e čiriklāŋo*

- *E phenāŋi* cōxa si loli.

Kasŋi cōxa si loli? – *e phenāŋi*

- *E bibāŋe* gada si uže.

Kasŋe gada si uže? – *e bibāŋe*

- *E raklāŋe* luludā si parne.

Kasŋe luludā si parne? – *e raklāŋe*

E navnā *e čiriklāŋo*, *e phenāŋi*, *e bibāŋe*, *e raklāŋe*, si zuvlikane navnā ka-o kèzo genitivo. Von ambolden ka-e pučhimata: kasŋo? kasŋi? kasŋe? kasŋe?

E zuvlikane navnā si len ka-o genitivo e agorimata:

a) Vaš o jekhipen:

- **-(a/ā)ŋo**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel pašal aver muršikani navni ka-o jekhipen (*e čhajaŋo* gad)
- **-(a/ā)ŋi**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (*e čhajaŋi* phen)
- **-(a/ā)ŋe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel pašal aver muršikani navni ka-o butipen (*e čhajaŋe* gada)
- **-(a/ā)ŋe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (jekhipen) bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o butipen (*e čhajaŋe* phenā)

b) Vaš o butipen:

- **-(an/ān)ŋo/ -(en/ēn)ŋo**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) bešel pašal aver muršikani navni ka-o jekhipen (*e čhajanŋo* dad [*e čhajanŋo* dad])
- **-(an/ān)ŋi/ -(en/ēn)ŋi**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (*e čhajanŋi* daj [*e čhajanŋi* daj])
- **-(an/ān)ŋe/ -(en/ēn)ŋe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) bešel pašal aver muršikani navni ka-o butipen (*e čhajanŋe* dada [*e čhajanŋe* dada])
- **-(an/ān)ŋe/ -(en/ēn)ŋe**: kana i navni savi si ka-o genitivo (butipen) bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o butipen (*e čhajanŋe* daja [*e čhajanŋe* daja])

1. Vaš e zivdisarde zuvlikane navnă o genitivo kerel pes, tovindoj e agorimata -qo, -qi, -qe, -qe ka-i fôrma kaθar o akuzativo:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kon?	Nominativo	i rakli	e/ le raklă
		i daj	i daja
kas?	Akuzativo	e raklă	e/ le raklăn
		e daja	i dajan
kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	Genitivo	e raklăqo	e raklănqo
		e raklăqi	e raklănqi
		e raklăqe	e raklănqe
		e raklăqe	e raklănqe
		e dajaqo	e dajanqo
		e dajaqi	e dajanqi
	e dajaqe	e dajanqe	
		e dajaqe	e dajanqe

2. Vaš e bizivdisarde zuvlikane navnă o genitivo kerel pes, tovindoj i tēma -a/ă - vaš o jekhipen thaj -an/ ăn/ vaj -en/ên - vaš o butipen thaj e agorimata e genitivosqe -qo, -qi, -qe, -qe:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominativo	i rroj	e/ le rroja
		i phuv	e/ le phuva/phuvă
so?	Akuzativo	i rroj	e/ le rroja
		i phuv	e/ le phuva/phuvă
sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	Genitivo	e rrojaqo	e rrojanqo [rrojenqo]
		e rrojaqi	e rrojanqi [rrojenqi]
		e rrojaqe	e rrojanqe [rrojenqe]
		e rrojaqe	e rrojanqe [rrojenqe]
		e phuvăqo	e phuvănqo [phuvênqo]
		e phuvăqi	e phuvănqi [phuvênqi]
	e phuvăqe	e phuvănqe [phuvênqe]	
		e phuvăqe	e phuvănqe [phuvênqe]

KLASAQE BUTĂ

1. Roden and-o tēksto „O phakhvazvalo thaj i kurung” e zuvlikane navnă thaj thon len ka-o kèzo genitivo!

2. Thon e trebutne fôrme anda o telutno tabêlo:

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo	i buzni					
Akuzativo		e/ le buzăn			e raklă	e raklăn
Genitivo			e dajaqo			
	e buzănqi			e/ le dajanqi		
		e/le buzănqe				

3. Thon kadale zuvlikane navnä ka-e kèzură nominativo, akuzativo thaj genitivo!

O dino alav	O nominativo		O akuzativo		O genitivo	
	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
phen	i phen	e phenă	e phenă	e phenăn	e phenăqo e phenăqi e phenăqe e phenăqe	e phenănqo e phenănqi e phenănqe e phenănqe
bakri						
rroj						
grastni						
familia						

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VĂŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

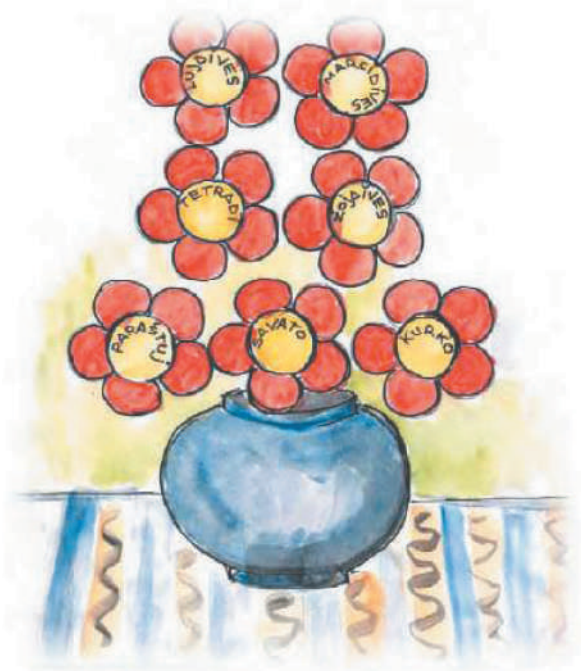
Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin o título **10-15 paramičenqe save vakăren palal e zivutre**. Xramosaren vi save si lenqe autòrură. D-ăsti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesəar/ siklărnăəar vaj tire familiaəar.

3. O kurko

Efta luludă
 Efta phenă vi phrala
 Sode kames *te mapines* len.
 Sar si jekh si vi kolaver.
 Nié maj tikni vaj tikno,
 Nié maj ući vaj ućo,
 Andar i bar kana kides len
 Inklel tuqe anglal o Lujďives.
 Dikhľol pala` lesĥe o
 Marcidives.
 Sigărel la i Tetradi,
 Inkalavel o šero maj palal,
 Aver luludĭ, o Źojďives.
 I Paraštuj palal bešel
 Maj palal aver ďives: o
 Săvato.
 O kurko, and-o baro našipen,
 Gătisardăs pes baredivesesĥar
 Thaj i bar, savi barărel len,
 O Kurko akharel pes.

(Lini thaj adaptisardi kaĥar o Jonel Kordovan andar i rivista *Romane ĉerxenörră*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

te mapines - te dikhel sode si bare
gătisardăs - anglalkerel, khonžărel

PUĤHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TĚKSTO

1. Ginaven o tĕksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tĕksto gazikanes!
4. Sar si e luludă?
5. Sar akharel le luludă?
6. Sar akharel i bar and-i savi barön e efta luludă?
7. Vaš so khonžărel pes o kurko?
8. Sikľöven i poezia!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I PAŠNAVNI/ O ADŽEKTIVŌ

Palal sar dikhlām anda kolaveranglutne klasaqe kotora, i pašnavni šaj te avel:

I. E tipikane rromane pašnavnā/ adžektivurā:

- E **buxle** pašnavnā: *lačo, kalo, parno* th.a.
- E **tang** pašnavnā: *šukar, nasul, godāver* th.a.

II. E gazikane pašnavnā/ adžektivurā:

- E **pašbuxle** pašnavnā: *zèleno, žilto, lūngo* th.a.
- E **tang** pašnavnā: *bordo, gri* th.a.

1. E pašnavnā prezentisarde maj opre si ka-**o kèzo nominativo**. Von ačhen anglal o substantivo/ i navni thaj si len o ling e navnānqo pašal save bešen.

O kèzo	O jekhipen		O butipen	
	O muršikano ling	O zuvlikano ling	O muršikano ling	O zuvlikano ling
Nominativo	o lačo manuś	i lači čhaj	e lače manuśa	e lače čhaja
	o šukar lil	i šukar luludī	e šukar lila	e šukar luludā
	o zèleno rukh	i zèleno patrin	e zèlena rukha	e zèlena patrinā
	o gri grast	i gri šośojni	e gri grasta	e gri šośojnā

2. E pašnavnā ka-**o kèzo akuzativo**

E pašnavnā ka-**o akuzativo** šaj te avel len kasave fōrme:

a) *E tipikane rromane pašnavnā te/ kana bešen pašal jekh zivdisardi navni, lien ka-**o akuzativo** (jekhipen thaj butipen) o agoripen -e:*

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
kon?	Nominativo	o parno grast	e parne grasta
		o godāver siklōvno	e godāver siklōvne
kas?	Akuzativo	e parne grastes	e parne grasten
		e godāvere siklōvnes	e godāvere siklōvnen

b) *E tipikane rromane pašnavnā kana bešen pašal jekh bizivdisardi navni si len ka-**o akuzativo** (jekhipen thaj butipen) e fōrme kaθar o nominativo:*

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
so?	Nominativo	o tikno vurdon	e tikne vurdonā
		o kuć lil	e kuć lila
so?	Akuzativo	o tikno vurdon	e tikne vurdonā
		o kuć lil	e kuć lila

c) E gazikane pašnavnã kana bešen pašal jekh *živdisardi navni* xuden ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) o agoripen **-ne**:

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
kon?	Nominatìvo	o žilto zukel	e žilta zukela
		o dılgo sap	e dılga sapa
kas?	Akuzatìvo	e žiltone zukeles	e žiltone zukelen
		e dılgone sapes	e dılgone sopen

d) E gazikane pašnavnã kana bešen pašal jekh *bizivdisardi navni* si len ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e fòrme kaθar o nominatìvo:

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
so?	Nominatìvo	o zèleno gad	e zèlena gada
		o lùngo drom	e lùnga(lùngi, lùnzi) droma
so?	Akuzatìvo	o zèleno gad	e zèlena gada
		o lùngo drom	e lùnga(lùngi, lùnzi) droma

KLASAQE BUTÄ

1. Thon e avutne navnã ka-e kèzurã nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo: *amal, bakro, drom, grastni, xer, ilo, kurko, kaxni*.

2. Thon e avutne sintãgme ka-e kèzurã nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo: *o thulo balo, o šukar grast*.

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
kon?	Nominatìvo	o thulo balo	
		o šukar grast	
kas?	Akuzatìvo		

3. Thon e trebutne fòrme and-o telutno tabèlo!

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	o baro gav			e šukar phrala
Akuzatìvo		e/le bare gava	e šukare phrales	
Genitìvo	e bare gavesqo			
				e šukare phralenqi
		e bare gavenqe		

4. O Kostikä Băcălan

O Kostikä Băcălan, rromano folkloristo thaj etnològo, si bijando and-o berś 1948, ka-o 24 jùnio, and-o gav Kimpuri-Surdùk, o źudèco Hunedoàra.

Lesqo dad sas jekh kovać kaj na zanelas lil thaj lesqj dej sas butărni ka-i phuv. Penqe éhavorres dine les ka-i škòla. Le gaze, kaj avenas lesœe, ka-o dad, butăça, pućhenas les: „Sosqe na sikaves le éhavorres te kerel buti e sastreça, Ròmane?” Vov phenelas lenqe: „Murro éhavo na aresele te likhărel sastra, sar manœe!”

Sode sas éhavorro, tholas kan k-ël paramića, kaj motholas lesqe pesqj mămı, i Băla. Vov zalas ka-e sa folklorikane bută andar o gav: kerenas i Moroleuka anglal i Patradı, phirenas la écrxanăça (le Irozeņa), la kolindaça („la dubaça”) th.a. O Kostikä, and-e sakadă vrăma, kidăs rumunikano thaj rromano folklòro thaj kerdăs les prinźardo and-ël but thana.

Palal so agorisardăs E Filologiaqi Fakultèta ka-o Kluź-Napòka, and-o berś 1974 la tezaça *Colindatul cu duba în satul Almaş Sălişte* [O phiravipen e dubaça and-o gav Almăs Sălişte], o Kostikä Băcălan areslo siklărno francuzikane éhibăqo, thaj kerdăs buti ka-e star gavutne škòle pašal lesqo gav. And-o berś 1999, aresel inspèktoro vaś i rromani éhib anda o źudèco Hunedoàra, kaj thol sa pesqj zor vaś e romenqi edukăcia.

And-o berś 2002, inklisto lesqo jekhto lil, *Rromane taxtaja/ Nestemate din folclorul rromilor*, and-o fòros Kluź-Napòka, telal o rakhipen e universitarone siklărnesqo, o Geòrge Sărău. Kadava lil si xramosardo duje éhibënœe; kathar si ankaladino o təksto *I kolinda*. O dujto lil, sa duje éhibënœe, *O ges thaj i răt/ Întuneric și lumină*, sas ankalavdo and-o berś 2017, k-o Themutno Cèntro vaś e Rromenqi Kultùra. Kothar sas lino o təksto: „Le muleça p-o grast”, bută so si éáce, păcime lesqe dadesœar and-o Dujto Marimos.

O Kostikä Băcălan mulăs and-o 1 jùlio andar 2021. Te dikhas so phendăs palal lesœe, o Geòrge Mănda, sas inspèktoro vaś e rroma and-o źudèco Karaś-Severin, and-jekh mesăzo savo bićhaldăs les le rajesqe siklărnesqe o Geòrge Sărău: „Me arakhlem kadala tragediaœar iz rrăt, but palal, kadja, agoral, reslem te “naśav” e autovurdoneça opre-tele 250 km, k-aśti te resav kothe maj anglal te liav rig ka-o than kaj sasas te avel praxosardo o Costică Ionel Bățălan, pesqe biandipnasqe gavesœe, kaj Cămpuri Surduc, jekh gav arakhlo nordutne rigaœe e źudecosqj Hunedoara, kaj si k-i bar e źudecoça Arad. Rodindem tumen k-o telefòno avdives texarinăœe (javinăœe, deràno), vi k-o mezmeri, tha’ na arkhlem tumen. Kothe, vakărdem le manuśenqe, kodolesqe vi i pesqj familia manglăs kaœar manœe te phenav varesode lava, te phenav vareso palal o Costică, kadja sar ame xatărdăm les, sar jekhe manuśes, éacípnasœe, but kućalo, siklilo, butzanglo, buxle dikhipnaça opral o zivipen, jekh zeno butećhibënqo zanglo. Lilem manqe o mukhlipen te tradav vi andar tumari rig jekh xatăralo lav, phenindoj pesqe familiaqe vi le manuśenqe, save line rig ka-o bibaxtalo xasaripen, dikhindoj tumaro speciălo phand inkerdo maśkar tumenœe vi o Costică. Kadja, tradem tumare dukhavde familiaqe putarde vi éáce xatărımata. Patăv kaj śukar kerdem, te phiravav man kadale éhandedœe. Reslem khere, kaj Dognecea, paśe jekhe ésasœar thaj sem éindo khinipnasœar. Te avel pesqj phuv lokhi! O Devel te arakhel pesqo vodi! Laćho manuś sas!”

5. Kolinda

Ušten, ušten, mo, rromalen,
Te dikhën so çi dikhlen:
E Maria *telärdäs*,
Se o föro voj phirdäs
Thaj *läkäšo* çi-arakhläs.
Nüma-ëk *gräzdo* zungalo,
Zungalo thaj šilalo,
K-o agor le gavesqo.
Kana othe arësläs,
İto-nöe-l čanga peläs
Thaj le Isusos kërdäs.

(palal o Kostikä Băcälan)

LAVA MAŠKAR LAVA...

päčime - nakhavde
läkäšo - o than kaj bešen thaj soven
e manuša

telärdäs - geläs
gräzdo - o than kaj bešen ël zivutre

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TËKSTO

1. Ginaven o təksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o təksto gazikanes!
4. Kaj geläs i Maria?

5. So arakhläs voj?
6. Kas biandäs voj?
7. So barodives si kana kerdiläs o Isus?
8. Keren jekh xramosaripen palal e İvendesqe Baredivesa!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I PAŠNAVNI/ O ADŽEKTİVO

E pašnavnä avile andar e navnä.

Kadala pašnavnä aven andar e navnänqi föрма kaθar o genitivo. Kadala pašnavnä phiraven pen sar e buxle pašnavnä.

O këzo	Jekhipen	Butipen
Nominativo	o barr	e barra
Genitivo	e barresqo	e barrenqo
	e barresqi	e barrenqi
	e barresqe	e barrenqe
	e barresqë	e barrenqe

Savorre genitivosqe förmë e navnäqe *barr* (ka-o jekhipen thaj ka-o butipen) si na nümaj navnä, von si vi pašnavnä, atünc kana bešen pašal aver navni.

Eksëmplurä/ misala: e *manušesqo* vast, e *manušesqo* kher, e *kheresqo* sap, e *kheresqe* sapa, e *manušesqe* phova, e *thagaresqi* rakhi, e *manušesqi* godi, e *barresqi* khangeri, e *thagaresqi* godi, e *čhavesqo* phral th.a.

E alava *manúsesqo*, *kheresqo*, *kheresqe*, *manúsesqe*, *thagaresqi*, *manúsesqi*, *barresqi* thaj *éhavesqo* si pašnavná avile andar e navná. Kadala pašnavná si len ka-o akuzativo thaj o genitivo e fôrme save si vi kolaver pašnavná. Von xuden o agoripen -e.

Eksèmplură/ misala:

O kèzo	Jekhipen	Butipen
Nominativo	e kheresqo sap	e kheresqe sapa
Akuzativo	e kheresqe sapes	e kheresqe sopen
Genitivo	e kheresqe sapesqo	e kheresqe sopenqo
	e kheresqe sapesqi	e kheresqe sopenqi
	e kheresqe sapesqe	e kheresqe sopenqe
	e kheresqe sapesqe	e kheresqe sopenqe

KLASAQE BUTĂ

1. Keren pašnavná kaθar e navná dine and-o tabèlo, thovindoj len ka-o genitivo:

o pučhipen	daj	pani	grast	thagar
kasqo?				
kasqi?				
kasqe?				
kasqe?				

2. Alosaren po jekh muršikano substantivo agorisardo and-*i vokàla -o*, and-*jekh konsonànta*, and-*i paskonsonànta j* thaj keren pašnavná andar lenθe thovindoj len ka-o kèzo genitivo!

o agorisaripen	i I-to fôrma	i II-to fôrma	i III-to fôrma	i IV-to fôrma
i vokàla –o				
jekh konsonànta				
i paskonsonànta j				
i vokàla –i				
o sufikso - orro				

3. Thon e arakhle muršikane navná, ka-e opralutne klasaqe buti, ka-e kèzură nominativo, akuzativo thaj genitivo, vi k-o jekhipen, vi k-o butipen.

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VĂŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin o titulo thaj e autòrură **10 lilenqo save inkliste k-o Themutno Cèntro Văş e Rromenqi Kultùra**. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărnăθar vaj tire familiaθar.

6. Mirri ćerxen

Manglem Devlesθar jekh luludī,
Dinās manqe jekh bar.

Manglem Devlesθar jekh ilo
Thaj dinās manqe jekh kher.

Manglem Devlesθar godāveripen
Thaj dinās manqe jekhe pāpos.

Manglem Devlesθar zor
Thaj vov kerdās man baro.

Me zanav ke andar sa so me mangava
Žutisarela man mirri *ćerxen*
Savi dikhel opral manθe aj arakhel man!
(Lini andar i rivista *Rromane ćerxenōrrā*)

i

LAVA MAŠKAR LAVA...

žutisarela - vastdela, dela vast

ćerxeni - ćerxan, cerxaj

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

i

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So manglās o ćhavo/ i ćhaj e Devlesθar?
5. Kon žutisarela e ćhaves/ e ćhaja?
6. Tut si tut jekh cerxan?
7. Kaj si voj?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I SARNAVNI/ O PRONŌMBRO

I sarnavni si e vakāripnasqī rig kaj inkerel o than jekhe navnāqo.

i

1. I ženutni sarnavni ka-o nominativo

Eksēmplurā/ misala:

- „Manglem Devlesθar zor/ Thaj vov kerdās man baro.”
- „Me zanav ke anda sa so *me* mangava...”

And-jekhto misal o alav *vov* inkerel o than e navnāqo *Del*. Kadava alav si ženutni sarnavni.

And-o dujto misal o alav *me* inkerel o than e navnāqo *ćhavo/ ćhaj*.

I ženutni sarnavni ka-o nominativo amboldel ka-o pučhipen: *kon?*

Aver zënutne sarnavnã ka-o nominativo: me, tu, vov, voj, ame, tume, von.

O gin	O zëno	I zënutni sarnavni
Jekhipen	I-to	me
	II-to	tu
	III-to muršikano	vov
	III-to zuvlikano	voj
Butipen	I-to	ame
	II-to	tume
	III-to	von

2. I zënutni sarnavni ka-o akuzativo

Eksëmplurã/ misala:

- „Manglem Devlesðar zor,/ Thaj vov kerdãs *man* baro.”
- O dad siklãrel *amen* šukar butã.

And-jekhto misal o alav *man* inkerel o than e navnãqo *éhavo/ éhaj* thaj amboldel ka-o puçhipen *kas*?

And-o dujto misal o alav *amen* inkerel o than e navnãqo *éhave/ éhaja* thaj amboldel vi vov ka-o puçhipen *kas*?

E alava *man* thaj *amen* si zënutne sarnavnã ka-o kèzo akuzativo.

Aver zënutne sarnavnã ka-o akuzativo: *man, tut, les, la, amen, tumen, len.*

O gin	O zëno	I zënutni sarnavni
Jekhipen	I-to	man
	II-to	tut
	III-to muršikano	les
	III-to zuvlikano	la
Butipen	I-to	amen
	II-to	tumen
	III-to	len

Te inkeras godi!

I zënutni sarnavni vaš o jekhto thaj o dujto zëno, ka-o butipen, xramosarel pes ka-o nominativo *ame, tume* thaj *amen, tumen* vaš o akuzativo.

KLASAQE BUTã

1. Roden anda o tøksto „Mirri érxen” e zënutne sarnavnã ka-o nominativo thaj o akuzativo. Sikaven k-o savo zëno thaj gin si von!

o zënutno pronòmbro ka-o nominativo	o zënutno pronòmbro ka-o akuzativo	o zëno	o gin

2. Thon and-e navnānqo than, andar e avutne propozicie, e trebutne fōrme e zenutne sarnavnāqe, ka-o nominativo vaj o akuzativo:

<ul style="list-style-type: none"> • <i>E ćhave</i> gele školaće. • <i>Le İòn</i> si les duj lila, trin štartorre thaj jekh angarno. • <i>I Krina</i> phenel jekh paramići. • <i>E ćhaja</i> zan školaće. • <i>O Bòbi</i> kerel buti p-i vazi. 	<ul style="list-style-type: none"> • gele školaće. • si les duj lila, trin štartorre thaj jekh angarno. • phenel jekh paramići. • zan školaće. • kerel buti p-i vazi.
---	--

3. Xramosaren and-o dino tabèlo e zenutne pronombrosqe fōrme ka-o nominativo thaj ka-o akuzativo kèzo!

O gin	O zeno	I nominativo kèzo	O akuzativo kèzo
Jekhipen	I-to		
	II-to		
	III-to muršikano		
	III-to zuvlikano		
Butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **o título thaj e koncinùtură andar 10 školutne riviste**. D-ašti te arakhen vastdipen and-e riviste sikavde maj tele vaj and-e aver save arakhen len and-i školaqi vaj tumari biblioteka. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărnăθar vaj tire familiaθar.

7. E éhavesqe xakaja

Šundem kã si man *biginde xakaja*,
Tha` me som tikno thaj na šaj te *xácarav* len.
Si man o xakaj te živav, te dikhav suno,
Si man o xakaj te khelav man, te *zilabav* vi te khelav.

Maj zanav kã vaš manqe votisardãs pes jekh lègia
Kanikasθar vi niékana te na avav kušlo,
Evropaqo éhavo sikavel pes kã avav
Tha` vaš kadaja me so kampil te zanav?

Na thovav manqe pučhimata, k-akana avel mirri daj
Thaj savorre *lämurinen* pen sar si.
Kadã si sa o vaxt kana na xatãrav vareso,
E bute lačhipnaça thaj ažukãripnaça, phenel manqe voj.
(Lini andar i rivista *Rromane érxenörrã*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

biginde - save na šaj aven ginavde,
save na si len gin
xakaja - so šaj te keras bi te pokinas,
éácimata

xácarav - xatãrav
zilabav - gilabav
lämurinen - dudãren

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So xakaja si le éhaves?
5. Kasqo éhavo sikavel pes ke avela o éhavo?
6. Sosθar na thol pesqe o éhavo pučhimata?
7. Tut so xakaja si tut?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I SARNAVNI/ O PRONÒMBRO

1. I ženutni sarnavni ka-o nominativo utilizisarel/ labãrel pes kana keras jekhe verbosqi konžugãcia (kana thas les k-ël vaxta):

- *Me* xramosarav jekh lil.
- *Tu* zas tire paposθe and-o gav.
- *Vov* kinel kale thaj gudle drakha.
- *Voj* si jekh kanutni čhaj.
- *Ame* bikinas šukar luludã.
- *Tume* sen lošale so avilãs tumaro dad.
- *Von* kamen te zan and-o fòros.

2. I zënutni sarnavni ka-o akuzativo labërel/ utilizisarel pes kana sikavel pes o theripen/ i posësia:

- *Man si man* jekh zoralo thaj kalo grast.
- *Tut si tut* but lila paramiçença.
- *Les si les* trin çhaja thaj duj çhave.
- *La si la* kale thaj dëlga bala.
- *Amen si amen* jekh tikno thaj uço kher.
- *Tumen si tumen* neve thaj melale gada.
- *Len si len* trin štartore thaj duj angarne.

Palal sar dikhlãm, and-ël misala save sas dine maj opre, i posësia si kerdi: andar i fôrma kaθar o akuzativo e zënutne sarnavnãnqo, i kernavni „si” thaj k-o agor i fôrma kaθar o akuzativo e zënutne sarnavnãnqo.

O gin	O zëno	I zënutni sarnavni ka-o akuzativo	I verbosqi fôrma „si”	I zënutni sarnavni ka-o akuzativo
Jekhipen	I-to	man	si	man
	II-to	tut	si	tut
	III-to muršikano	les	si	les
	III-to zuvlikano	la(n)	si	la(n)
Butipen	I-to	amen	si	amen
	II-to	tumen	si	tumen
	III-to	len	si	len

Te inkeras godi!

Kaj te sikavas o theripen/ i posësia, i jekhto fôrma e zënutne sarnavnãnqo šaj te mukhas la rigaθe, šaj te sikavas bi laqo o theripen/ i posësia: **si man, si tut, si les, si la, si amen, si tumen, si len.**

3. I zënutni sarnavni ka-o dativo sikavel kasqe keras vareso:

Eksèmplurã/ misala:

- Na thovav *manqe* puçhimata, k-akana avel mirri daj
- E but laçhipnaça thaj ažukãripnaça, phenel *manqe* voj.

O alav *manqe* andar e duj misala, dine maj opre, sikaven *kasqe na kerel pes vareso vaj phenel pes*. Von si zënutne sarnavnã and-o kèzo dativo.

O gin	O zëno	I zënutni sarnavni ka-o dativo
Jekhipen	I-to	manqe
	II-to	tuqe
	III-to muršikano	lesqe
	III-to zuvlikano	laqe
Butipen	I-to	amenqe
	II-to	tumenqe
	III-to	lenqe

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen anda o tèksto „E éhavesqe xakaja” e zenutne sarnavnă ka-o kèzo nominativo, akuzativo thaj dativo!

2. Thon i zenutni sarnavni ka e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!

O gin	O zeno	I nominativo kèzo	O akuzativo kèzo	O dativo kèzo
Jekhipen	I-to			
	II-to			
	III-to muršíkano			
	III-to zuvlikano			
Butipen	I-to			
	II-to			
	III-to			

3. Keren o phanlipen maşkar i zenutni sarnavni thaj i kernavni/ o vèrbo:

me	kamen
tu	kamas
vov/voj	kamav
ame	kames
tume	kamen
von	kamel

4. Thon and-él cúce thana e laéhe fòrme e zenutne sarnavnăqe, ka-o akuzativo:

- Man si duj phrala thaj duj phenă.
- Tut si jekh phen thaj trin phrala.
- si les jekh laého pàpos.
- La si jekh bibi thaj jekh màmi.
- si amen duj zorale, kale thaj şukar grasta.
- si tumen lole phabaja.
- Len si but amala.

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VĂŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin save si e principălo 10 xakaja save si le éhaven. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesəar/siklărnăəar vaj tire familiaəar.

8. Mirri daj

Avilã o *pašmilaj*,
Akana si *trintonaj!*
Akana si oxtoto dïves,
Phen tu, phrala, so dikhes?

Phen çhavea !
Phen tu, phrala !
So si and-o oxtoto dïves?
Si o dïves kaðar i daj!

Mirri daj si daj gugli,
Si li jekh laçi rajni,
Si li sumnakaj or kham!
Si li daj so maj šukar!

Mirri daj man barardã,
Thaj šukar man siklãrdã,
Te siklövav, te kerav
So and-i lùmã si šukar.

Daje, me, tut kamav
Thaj palal tiro alav phirav,
Ke tu dãn man živipen
Andar tiro laçhipen.

Akana ke si tiro dïves,
Anglal tuðe kamav te bešav
Te phenav tuçe: „Kamel tut
mirro dï!”
Thaj te dav tut jekh luludï.
(Palal o Jonel Kordovan)

LAVA MAŠKAR LAVA...

pašmilaj - anglomilaj, jekhtomilaj
trintonaj - e trinto beršesqo çhon

si li - voj si
or - vaj

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal savo beršivaxt vakãrel pes and-i poezia?
5. So dïves si kana si oxto trintonaj?
6. Sar si e çhavesqi daj?
7. Sosðar o çhavo kamel pesqe daja?
8. So phenel o çhavo pesqe dajaqe?
9. So dinipen andãs o çhavo pesqe dajaqe?
10. Savi rig andar i poezia çajlöl tumen maj but? Sosðar?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I SARNAVNI/ O PRONÒMBRO

Palal sar dikhlãm and-ël kolaver klasaqe kotora si amen fòrme vaš e ženutne sarnavnã ka-ël kèzurã nominativo, akuzativo, dativo.

Anda i poezia “Mirri daj” si amen verver sarnavnă/ pronòmbrură:

- „Mirri daj *man* barărdă/ Thaj şukar *man* siklărdă.”
- „Daje *me tut* kamav”
- „Te phenav *tuqe*: “Kamel *tut* mirro dî”

Ka-o kèzo nominativo si i sarnavni *me*, ka-o kèzo akuzativo si e sarnavnă *man* thaj *tut* thaj ka-o kèzo dativo si i sarnavni *tuqe*.

Si vi aver sarnavnă kaj aver kèzură:

- „Phen *tu*, phrala so dikhes?”

I sarnavni *tu* si ka-o kèzo vokativo sosθar voj çingardel e phrales. I zenutni sarnavni ka-o vokativo si la duj fôrme vaş o dujto zeno ka-o jekhipen thaj butipen: tu, tumen.

Eksèmplură/ misala:

- *Tu*, çhavea, kaj sanas?
- *Tumen*, phralalen, zan şkolaθe!

E fôrme e zenutne sarnavnăqe vaş savore kèzură si:

Puçhipen	O kèzo	Jekhipen				Butipen		
		O zeno				O zeno		
		I-to	II-to	III-to m.l.	III-to z.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?	Nom.	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kas?	Akuz.	man	tut	les	la	amen	tumen	len
Kasqo?	Gen.	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
Kasqi?		mirri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?	Dat.	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Kasθe?	Lok.	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Kasθar?	Abl.	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Kaça?	Soc.	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença
	Instr.							
-	Vok.		tu!				tumen!	

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen anda o tèksto „Mirri daj” savorre zenutne pronòmbrură. Phenen and-e save kèzo, zeno thaj gin si von!

o arakhlo pronòmbro	o kèzo	o zeno	o gin

2. Thon e pronòmbrurã andar e avutne propozicie ka-o dativo!

<ul style="list-style-type: none"> • Mirri daj kindãs (<i>me</i>) jekh lolo gad. • O phral tradãs (<i>tu</i>) jekh lil. • O çhavo anel (<i>voj</i>) phabaja thaj ambrola. • I bibi phenel (<i>voj</i>) jekh ùskar poezia. • I phen kindãs (<i>ame</i>) jekh manro. • O pãpu dãs (<i>tume</i>) duj lovorre. • I rromni bikindãs (<i>von</i>) luludã. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mirri daj kindãs jekh lolo gad. • O phral tradãs jekh lil. • O çhavo anel phabaja thaj ambrola. • I bibi phenel jekh ùskar poezia. • I phen kindãs jekh manro. • O pãpu dãs duj lovorre. • I rromni bikindãs luludã.
--	--

3. Thon e trebutne pronòmbrurã anda o tabèlo!

O kèzo	Jekhipen				Butipen		
	O zeno				O zeno		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Nom.	me					tume	
Akuz.				la			len
Dat.			lesqe		amenqe		
Vok.		tu!					

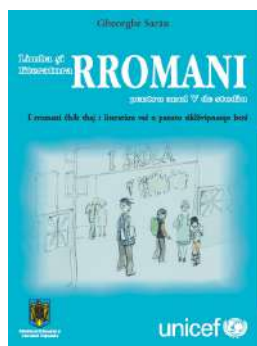
4. Keren p-o jekh propozicia e zenutne pronomburença palal e indikãcie dine and-i jekhto kolona!

k-o kèzo	k-o zeno	k-o gin	i fôrma	i kerdi propozicia
nominativo	I-to	jekhipen	me	
akuzativo	II-to	jekhipen		
dativo	III-to	butipen		
nominativo	I-to	butipen		

TE RODAS MAJ BUT INFORMÃCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin o titulo thaj o autòro kaθar 10-15 poezie save vakãren palal i daj vaj palal i familia. D-ašti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklãrnesθar/siklãrnãθar vaj tire familiaθar.

REKAPITULÁCIA

1. Thon e dine navná ka-e kèzurá nominativo, akuzativo thaj genitivo: *raj, dand, bori!*

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo						
Akuzativo						
Genitivo						

2. Thon e avutne sintàgme ka-e kèzurá nominativo, akuzativo thaj genitivo: *o tikno grast, i godáver daj!*

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				

3. Thon i zenutni sarnavni „me” ka e kèzurá: nominativo, akuzativo thaj dativo!

4. Thon e sarnavná andar e avutne propozície ka o dativo!

- Mirro dad dás (*me*) jekh lolo lil.
- Tiri phen anel (*tu*) jekh manro.
- I éhaj phenel (*vov*) vareso.
- O raklo kinel (*voj*) šukar luludá.
- E siklárne mangle (*ame*) jekh lil.
- O kak bikindás (*tume*) jekh parno grast.
- I rajni kamlás (*von*) but baxt thaj sastipen.

5. Thon e trebutne sarnavná anda o tabèlo!

O kèzo	Jekhipen			Butipen		
	O zeno			O zeno		
	I-to	II-to	III-to	I-to	II-to	III-to
Nom.	me		vov			
Akuz.		tut		amen	tumen	
Dat.			laqe			lenqe

EVALUÀCIA

1. Thon e dine navnă ka-e kèzură nominativo, akuzativo thaj genitivo: *phral, çhaj!*

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				

2. Thon i zenutni sarnavni „tu” ka e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!

O gi/ o kèzo	o nominativo	o akuzativo	o dativo
jekhipen			
butipen			

3. Thon e trebutne sarnavnă anda o tabèlo!

O kèzo	Jekhipen				Butipen		
	O zeno						
	I-to	II-to	III-to		I-to	II-to	III-to
Nom.							
Akuz.							
Dat.							

4. Keren p-o jekh propozicia e zenutne pronombrença palal e indikàcie dine and-i jekhto kolòna!

k-o kèzo	k-o zeno	k-o gin	i fòrma	i kerdi propozicia
nominativo	I-to	butipen		
akuzativo	II-to	butipen		
dativo	III-to	butipen		

5. Ker propozicie and-e save te utilizisares e pronombrosqe fòrme ka-o akuzativo kèzo kana sikaven i posèsia!

o zeno	o gin	i fòrma	i kerdi propozicia
I-to	jekhipen	man si man	
II-to	jekhipen		
III-to	jekhipen		
I-to	butipen		
II-to	butipen		
III-to	butipen		

IV. Kasθar so siklōvas?

- I kernavni/ o vèrbo: e gramatikàlo kategorìe
- O indikatìvo mòdo: o akanutno vaxt
- O indikatìvo mòdo: o avutno vaxt
- O konžunktìvo mòdo
- O indikatìvo mòdo: o imperfèkto
- O indikatìvo mòdo: o nakhlo vaxt
- I intonàcia
- I pučhutni-relatìvo sarnavni
- I navni: o kèzo sociatìvo-instrumentàlo
- I sintàksa

1. I maj gugli pherr

Sasas jekhvar jekh phuro rrom saves sas les trin çhave: o Stadiano, o Kälino thaj o Samir. And-jekh ges akhardäs len thaj phendäs lenqe:

– Çhavalen me sem akana phuro. Tume san terne, thaj palal so me merava tume açhena, thaj si *mùsaj* te prinzaren i lùmja. Kodolesqe dava varesaves p-o jekh gonorro lovença. Žan and-i lùmja thaj roden i

maj kuć thaj maj gugli *pherr*. Kodolesqe savo anela la manqe, dava les sa mirro barvalipen.

Le çhave line le love thaj telärden *varesavo* and-i trin verver lumäqe riga te roden i maj kuć thaj maj gugli pherr. Palal trin berša *irisarden* savorre penqe dadesøe.

O Stadiano andäs jekh drakh, phenindoj ke andar savorre pherra opral i phuv kadaja si o maj guglo.

O Kälino phendäs pesqe dadesqe:

– Palal manøe i maj kuć pherr si kodola save arakhen pen nùmaj and-e varesode thema. Vov andäs pherra kaj na si and-e lenqo them: kòkosesqe akhora, portokäle, kurmåle, banàne.

Palal o phuro iril pes karing o Samir thaj pućhel les.

– Tha` tu, çhavea so andän manqe? Sosøar irisardän tut e çuće vastença?

– Si çaçes, dadea, ke irisardøm man çuće vastença, phenel o Samir, tha` e love so dän man na dem len p-e pherra, dem len te xramosarav man k-i škòla. Trin berša me sa siklilem. Le pherra so kidem na dikhen pen hodolesqe ke von si and-o mirro ilo thaj mirri godi. Patäv, dadea, ke kadala si e maj kuć pherra...

O dad lošardöl thaj phenel:

– Tu andän manqe e maj kuć pherra. Na si maj kuć pherra and-i sa i lùmja sar o siklärípen.

(Palal o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR LAVA...

mùsaj - savo kampil/ trebal kerdo orso kondiciaça
pherr - frùkto

varesavo - sarkon, sekon, svàko, fitesavo
irisarden - avilen palpale

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadaja klasaço kotor?
5. Kaj tradās o phuro pesqe čhaven?
6. So ande e čhave palal trin berśa?
7. Savo čhavo kerdās pesqe dades te lośardōl? Sosθar?
8. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KERNAVNI/ O VÈRBO

I kernavni si e vakāripenasqi rig kaj sikavel i àkcia, o bešipen thaj o isipen .

- a. kernavnā save sikaven i **àkcia**: zal, anel, kerel, kinel, drabarel th.a.
- b. kernavnā kaj sikaven o **bešipen**: asal, rovel, rušel th.a.
- c. kernavnā kaj sikaven o **isipen**: (i)si, eksistisarel

I kernavni si la e avutne gramatikane kategorie: **o vaxt**, **o zeno**, **o gin**, **o mòdo/ o čhand**, **i konzugàcia**.

1. **O vaxt**: and-i rromani čhib i kernavni si la trin vaxta:
 - a. *O akanutno vaxt*: i àkcia kerel pes atunć kana vakārel pes.
 - Me *zav* k-i škòla.

Kana *zav* k-i škòla? – *Akana*.

- b. *O nakhlo vaxt*: i àkcia kerdās pes anglal o vakāripen.
 - Tu *siklilān* jekh poezia.

Kana *siklilān* jekh poezia? – *Maj anglal*.

- c. *O avutno vaxt*: i àkcia kerel pes palal o vakāripen.
 - Vov *kinela* šukar luludā.

Kana *kinela* šukar luludā? – *Maj palal*.

2. **O gin**: and-i rromani čhib i kernavni si la duj gina:
 - a. *O jekhipen*: i àkcia si kerdj jekhe zenesθar.
 - Vov *gilabel* šukar.
 - b. *O butipen*: i àkcia si kerdj maj bute zenenθar.
 - Von *gilaben* šukar.

3. **O zeno**: and-i rromani čhib i kernavni si la trin zene:
 - a. Vaś o *jekhipen*:
 - O jekhto zeno: **me** (o zeno kaj vakārel)
 - O dujto zeno: **tu** (o zeno kaça vakāras)
 - O trinto zeno: **vov**, **voj** (o zeno palal kasθe vakāras)
 - b. Vaś o *butipen*:
 - O jekhto zeno: **ame** (e zene kaj vakāren)
 - O dujto zeno: **tume** (e zene kaça vakāras)
 - O trinto zeno: **von** (e zene palal kasθe vakāras)

4. E kernavnănqe mòdură si:

- a. *E zenuitne mòdură*: o indikativo, o konžunktivo, e mangipnasqo mòdo, o imperativo.
- b. *E bizenuitne mòdură*: o infinitivo, o gerundivo, o participio, o supino.

5. I konžugăcia: and-i rromani čhib i kernavni šaj te avel la duj konžugăcie:

- a. *E bitematikane kernavnă (98 %)*, agorisaren pen ka-o infinitivo and-o agoripen –el: *drabarel, phenel, kerel, čumidel, pučhel, anel, sovel* th.a.
- b. *E tematikane kernavnă (2%)* agorisaren pen ka-o infinitivo and-jekh maškar e agorimata **-al, -ol, -il, -öl**: *xal, azbal, asal, thol, mothol, rugil, păzil, aštil, parnöl, ternöl, bilöl* th.a.

KLASAQE BUTĂ

1. Alosaren anda o tèksto „I maj gugli pherr” e kernavnă/ e verbură thaj thon len anda o telutno tabèlo ka-o trebutno vaxt!

O akanutno vaxt	O nakhlo vaxt	O avutno vaxt
sem	sasas	merava

2. Thon e arakhle kernavnă/ verbură anda o telutno tabèlo palal so von sikaven!

I àkcia	O bešipen	O isipen
akhardäs	lošardöl	sasas

3. Rigären/thon e avutne vèrbură anda e duj kategorie: tematikane thaj bitematikane: *akharel, anel, avel, asal, azbal, bašel, bilöl, cipil, cirdel, čajlöl, čumidel, dikhel, dandarel, daral, inklöl, izdral, irinel, kandel, kalöl, khandel, khuvel, lel, lolöl, marel, merel, matöl, mothol, naj sarel, nakhel, păzil, perel, pekel, parnöl, rušel, rugil, vazdel.*

Tematikane vèrbură e agorimata -al, -ol, -il, -öl	
Bitematikane vèrbură o agoripen -el	

2. E rroma

Butivar amen pučas:
Kon sam thaj *katar* avas?
Kon p-i phuv amen *muklās*?
Ges thaj rāt sa te phiras...

Va! O Del kadja muklās,
Rromalen, sa te phiras
Thaj kaj zas vi kaj avas,
Ame sa te gilabas!

Dikh! xutel o kham opre,
Ušten mirre čavorre!
Parne grasta thon k-o vurdon,
Te zas p-o amaro drom!

O Del mukhlās e rromen
Sa i lùmja te phiren.
Veste, kaj zas, vi kaj avas
Sa rromanes te vakāras!

P-āl gava, kana *tradas*
Sa rromanes gilabas.
Lovorre but ame kidas...
E gazen te drabaras.

Den iva thaj brišinda
Sa lošale si o rroma.
And-i cāxra bašaven
Lenqe čhaven barāren.
(Palal o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR LAVA...

katar - kaθar
muklās - mukhlās

veste - save na si phangle, slòbodo
tradas - bičhava

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So pučas amen butivar?
5. So mukhlās o Devel?
6. Sosθar zan e rroma p-o drom?
7. So keren e rroma kana den iva thaj brišinda?
8. Savi rig andar i poezia čajlōl tumen maj but? Sosθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KERNAVNI/ O VÈRBO O INDIKATĪVO MŌDO

Ka-o mòdo indikativo, o vèrbo si les panz vaxta:

1. O akanutno vaxt (o prezènto)
2. O avutno vaxt
3. O imperfèkto

4. O nakhlo vaxt

5. O po but sar perfëkto

1. **O akanutno vaxt:** i àkcia kerel pes atuné kana vakãras.

a. **E bitematikane verburã (98%)** kerel o akanutno vaxt andar e verbosqo kòkalo thaj e agorimata: **-av, -es, -el, -as, -en, -en.**

O gin	O zeno	I zanutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O akanutno vaxt
Jekhipen	I-to	Me	ker	-av	kerav
	II-to	Tu	ker	-es	keres
	III-to	Vov/ voj	ker	-el	kerel
Butipen	I-to	Ame	ker	-as	keras
	II-to	Tume	ker	-en	keren
	III-to	Von	ker	-en	keren

b. **E tematikane verburã (2%)** kerel o akanutno vaxt andar e verbosqo kòkalo thaj e agorimata:

- **-av, -as, -al, -as, -an, -an** (vaš e kernavnã save agorisaren pen ka-o infinitivo and-o agoripen -al);
- **-iv, -is, -il, -is, -in, -in** (vaš e kernavnã save agorisaren pen ka-o infinitivo and-o agoripen -il);
- **-av, -os, -ol, -as, -on, -on** (vaš e kernavnã save agorisaren pen ka-o infinitivo and-o agoripen -ol)

O gin	O zeno	I zanutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O akanutno vaxt
Jekhipen	I-to	Me	as	-av	asav
			rug	-iv	rugiv
			th	-av	thav
	II-to	Tu	as	-as	asas
			rug	-is	rugis
			th	-os	thos
	III-to	Vov/ Voj	as	-al	asal
			rug	-il	rugil
			th	-ol	thol
Butipen	I-to	Ame	as	-as	asas
			rug	-is	rugis
			th	-as	thas
	II-to	Tume	as	-an	asan
			rug	-in	rugin
			th	-on	thon
	III-to	Von	as	-an	asan
			rug	-in	rugin
			th	-on	thon

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen panz kernavnă/ e vèrbură ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt (o prezènto) andar i poezia „E Rroma”. Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vèrbo k-o akanutno vaxt	o zeno	o gin

2. Thon ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt e avutne kernavnă/ verbură:

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	aşunel	asal	rugil	thol
Jekhipen	I-to	Me				
	II-to	Tu				
	III-to	Vov/ voj				
Butipen	I-to	Ame				
	II-to	Tume				
	III-to	Von				

3. Xramosaren and-ël startorre o avutno tèksto thovindoj o vèrbo ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt!

Me (zal) and-o fòros te (kinel) manqe panz ştartorre thaj duj angarne. O bikinitòri (del) manqe e ştartorre thaj e angarne thaj me (del) e love. Me (avel) palpale thaj p-o drom (dikhel) jekh rromni savi (bikinel) luludă, duje rromen kaj (kerel) buti thaj trin gaqe save (beşel) te (vakărel).

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VAŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **informăcie palal e rromenqi hìstoria**. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărnăθar vaj tire familiaθar.

3. O Geòrge Saräu (bijando and-o berš 1956)

O Gheorghe Saräu si bijando pa 21 andar o çhon Grastonaj/ Štartonaj, and-o gav Segarcea Vale andar o žudèco Teleorman. Anda o berš 1983, vov agorisardäs i Fakultèta e Avrutne Čhibënqi thaj Literaturenqi.

Sar studèto, vov lias rig kaj but milajesqe škòle: anda o berš 1980 (and-i Bulgària) ka-e milajesqi škòla e bulgarikane čhibäqi; and-o berš 1981(e Hungariaθe) ka-e kùrsurä vaš i magjarikani čhib. Avräl kadale čhibänθe, vov sikliläs pànda vi i hispanikani, i germanikani thaj i rromani čhib – savorre kadala kòrkorro.

Sar dikhel pes, vov astaräs te siklöl i rromani čhib kana sasas studèto, korkorrutne çhandedθe, pesqe profèsorurä atunçaθar ašarindoj vi tromalindoj les te siklòvel kadaja čhib (maškar lenθe, isindoj e universitàro siklärne: o Gheorghe Mihäilä, o Emil Vrabie thaj i Ioana Prioteasa. Anda o berš 1983, o studèto, o Gheorghe Saräu, rodindoj nište lila ka-e Akademiaqi Bibliotèka, arakhläs jekh lil palal e roma thaj i rromani čhib, xramosardo katar o Jean Vaillant, and-i savi sas jekh tikni gramàtika e rromane čhibäqi thaj jekh tikno alavàri. Andar kadava lil vov sikliläs kòrkorro, rodindoj informàcie vi avere lilenθe vi rivistenθe.

Palal so agorisardäs i fakultèta, vov sas siklärno e rusikane čhibäqo ka-i Škòla e gineça 2 thaj ka-i Škòla e gineça 3 andar o fòros Satu Mare (Baro Gav). Maj palal, and-o berš 1984, žal ka-o Bukurèšti, sar siklärno vaš i rusikani čhib thaj vi sar amboldàri andar i bulgarikani, i magjarikani thaj i rusikani čhibä.

Andar o berš 1990, kerel buti ka-e Edukaciaqo Ministèro k-i Dirèkcia vaš Maškarthemutne Relàcie thaj, and-sajekh vrjàma, maškar e berša 1991-1994, vov si vi siklärno rromane čhibäqo ka-i Normàlo Škòla (i Pedagogikani Škòla). Andar o 1-to dives e çhonesqo Maj e beršesqo 1991 ži kaj 30 štartonaj/ aprilo e beršesqo 1998, vov si, and-i sajekh vrjàma, vi metodisto vaš i rromani čhib ka-e Edukaciaqo Ministèro, kerindoj buti dureder kothe.

Bi te mukhel i buti and-o Ministèro e Edukaciaqo, and-o berš 1998 (andar o 1-to dives e Majesqo), vov parugel o departamèto, resindoj konsilièro vaš i rromani čhib thaj vaš e roma and-i Dirèkcia palal o Sikàripen e čhibënqo le Minoriteturènqe andar e Edukaciaqo Ministèro, kerindoj buti and-o kadava biròvo ži kaj 31 àugusto e beršesqo 2018.

Vov kerdäs pesqe o doktoràto maškar e berša 1992-1998, liindoj pesqe e doktorosqo titùlo and-i indo-europenistikani filologia e tezaça „O rromano xoroxano dialèkto e xanotarenqo andar i Rumùnia”, opreinkerdi pa 28 septèmber e beršesqo 1998, ka-i Fakultèta vaš Avrutne Čhibä thaj Litèratùre andar Bukurèšti, telal i koordinàcia e bare universitarone siklärnäqi, i indo-europenista vi klasicista, i Lucia Wald.

Andar o dives 22 oktòbro e beršesqo 1992, kaj lesqi iniciativa, putardäs pes ka-i Fakultèta vaš e Avrutne Čhibä thaj Litèratùre andar o Bukurèšti jekh fakultativo

kūrso (kaj o alosaripen le studenturenqo) e rromane čhibāqo, isindoj o jekhto kasavo universitàro kūrso e rromane čhibāqo Rumuniaθe, o dujto and-i Eurōpa, palal kodova putardo and-o berś 1991, k-i Praga.

Andar o universitàro berś 1997/ 1998 kaj lesqe phirimata, sas putardi ka-i Fakulteta vaś e Avrutne Čhibā thaj Literatūre andar o Bukurēsti i hindikani sēkcia (hindi - rromani), tha' o Gheorghe Sarāu putardās, andar o universitàro berś 1998/1999, aver sēkcia nūma' vaś i rromani čhib thaj i rromani literatūra. Sakadja, andar o berś 2000, vov sas kodova, savo kerdās aver sēkcia, isindoj o koordinatōro laqo, e specializaciača „I rromani čhib thaj i rromani literatūra” kaj o Kolēgio CREDIS (specializisardo and-o siklōvipen dural, kaj i Universiteta andar o Bukurēsti). Kathe, maśkar e berśa 2000-2011, sas formisarde karing 400 rromane siklārne rromane čhibāqe, andar o sasto them e Rumuniaqo, vaś savorre žudēcurā, kaj von – vi akana – siklāren i rromani čhib, i literatūra, i mūzika, tha' vi i istōria aj tradicie le romenqe.

Śirdindoj/ Astarindoj andar o berś 1999 (and-o fōros o Baro Gav/ Satu Mare), vov kerdās svakone berśesθe, po jekh vaj duj-trin milajesqe škōle vi lačharipnasqe kūršururā rromane čhibāqe, and-o berś 2021 isindoj 43 edicie. Kothe, sas formisarde/ siklārde terne roma thaj vi gaze (1 andar 10), save, palal, siklārden e rromane siklōvnenqe i rromani čhib thaj aver siklōvipnasqe školutne matērie/ discipline.

O Gheorghe Sarāu inkaldās/ xramosardās but rromane vaj palal/ andar roma vaj i rromani čhib. Maśkar lenθe si: *Tikno rromano-rumunikano dikcionāro* (1992), *I rromani čhib. Lil vaś e rromane siklārne andar i Pedagogikani Škōla* (1994), *Tekstonqo lil p-i rromani čhib* (1995, palemdikhlo and-e berśa 1999, 2000, 2004 thaj 2005), *Rromano-rumunikano dikcionāro* (1998), *Vakāripnasqo lil and-i rromani čhib* (1999), *E biblikanie teksturenqo kidipen and-i rromani čhib* (1999), *Rromano-rumunikano dikcionāro* (2000 thaj vi and-o b. 2006), *E rromane čhibāqo kūrso* (2000 thaj 2008), *Vakāripnasqo rromano-rumunikano gido/ sikavno* (2000), *Alfabetizaciaqo lil vaś e baremanuśa* (2002) th.a.

O Gheorghe Sarāu ankalavdās/ inkaldās vi školutne lila/pustika save si labārde akana and-e škōle: *I rromani čhib thaj i literatūra vaś o jekhto siklōvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatūra vaś o dujto siklōvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatūra vaś o trinto siklōvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatūra vaś o štarto siklōvipnasqo berś* (2006) thaj *I rromani čhib thaj i literatūra vaś o panzto siklōvipnasqo berś* (2007). Tha' berś berśesθe, o Gheorghe Sarāu kerdās but aver importānto butā e edukaciaqe le romenqi, aver školutne lila, universitāra kūršurā dikhindoj i rromani čhib. Žanas, prinžaras, vov – ćaćipnasθe - kerdās but vaś o barāripen e rromane čhibāqo (na nūma' e Rumuniaθe, tha' vi avere themenqe), ži lesθe khonik ċi kerdās kodobor but vaś e edukaciaqo umal e romenqi. Siklilo but katar pesqo profēsoro, O Marcel Courthiade, thaj sa so žanglās, arakhlās, barārdas k-i rromani čhib o Gheorghe Sarāu dias, sikavdās

kadava baro, kuç baravalipen pesqe studenturenqe, maşkar lenthe o Ionel Cordovan isindoj kodova savo aşti te ingerel dureder sa kadala sovnakajutne resimata, laçhe edukacionàla rezultaturã. Te na bistras! O Gheorghe Saräu palemzivadãdãs vi xastranilo i khethani purani rromani çhib.

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Kana thaj kaj bijandilo o Geòrge Saräu?
2. Savi fakulteta agorisardãs o Geòrge Saräu and-o beré 1983?
3. Kaj save milajesqe škòle lias kotor o Geòrge Saräu sar studènto?
4. Save çhibã siklilãs korkorro o Geòrge Saräu?
5. Kon tromalisardãs les te siklòvel i rromani çhib?
6. Sar siklilãs i rromani çhib?
7. Kaj sas siklãrno palal so agorisardãs i fakulteta?
8. Kaj kerdãs buti andar o beré 1990?
9. So kerdãs maşkar o Geòrge Saräu e beréa 1991-1994?
10. Andar savo beré si konsiliéro vaş i rromani çhib thaj vaş e rroma ka-e Edukaciaqo Ministèro?
11. Savi tezaça lãs pesqo doktorosqo titulo?
12. Savo kùrso putardãs anda o oktòbro 1992, ka-i Fakulteta vaş e Avrikane Çhibã thaj Literatùre andar o Bukurèşti?
13. And-o savo beré sas kerdi ka-i Fakulteta vaş e Avrikane Çhibã thaj Literatùre andar o Bukurèşti i hindikani sèkcia (hindi-rromani)?
14. Andar savo beré kerdãs svakone berésèthe, po jekh vaj duj milajesqe škòle vaş i rromani çhib?
15. Save lila xramosarde kaðar o Geòrge Saräu prinzaren tume?
16. Sosðar si importànto o Geòrge Saräu vaş e rroma?

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŞ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **save sas e 10-15 maj importànto butã save kerdãs len o raj o siklãrno Geòrge Saräu vaş i rromani çhib thaj vaş e edukacionàlo sistèmo andar i Rumùnia**. D-aşti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklãrnesðar/ siklãrnãðar vaj tire familiaðar.

4. Rromane gilă

Nane coxa

Nane cōxa, nane gad,
Na kinel manqe mo dad,
Šaj te zava pal-o rrom
Thaj kinela manqe vov.

Dade, kin manqe *ćenă*,
E *ćenă* sumnakutne,
Na kinesa e *ćenă*,
Na *bešava-nd-ël* čheja!

Thaj gelem me and-i bar,
Phaglem luludī šukar,
Thovdem la ka-o šero,
Te kames miro ilo!

Loli phabaj

And-o vurdon grëndos nane,
Man *piramni* šukar nane.

R: Loli phabaj la čhinava, hop, hop, hop,
Jekh paš tuqe, jekh paš manqe, hop, hop, hop!
Thaj ra ra raj ra ra raj, hop, hop, hop,
Thaj ra ra ra ra raj ra hop, hop, hop!

Lovorre ame kidasa,
Thaj khere ame tradasa

R: Loli phabaj la čhinava, hop, hop, hop,

Sosθar maj si vi dilipen,
So amenθe na-i phralipen

R: Loli phabaj la čhinava, hop, hop, hop,

O ruv e ruves šaj patăl,
O aver e rromes n-aštil.

(Palal o Geòrge Sarău)

LAVA MAŠKAR LAVA...

nane - na si man
cōxa - fista
ćenă - zlaga

bešava-nd-ël - bešava anda ël,
bešava maškar ël
piramni - phiravni, kamli

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tøksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bippingarde lava!
3. Ambolden o tøksto gazikanes!
4. Sosθar kamel i čhaj te zal palal o rrom?
5. So mangel i čhaj pesqe dadesθar?
6. Kaθar thaj sosθar phaglăs i čhaj luludī?
7. So thaj sosθar čhinela o čhavo?
8. So kamel o čhavo te avel maškar e rroma?
9. Savi gili čajlilăs tumen maj but? Sosθar?
10. Gilaben e duj siklile gilă!
11. Maj zanen vi aver gilă? Gilaben len!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I KERNAVNI/ O VÈRBO

O INDIKATÌVO MÒDO

O avutno vaxt: i äkcia kerela pes palal o vakäripen:

- O pàpu *phenela* manqe texara jekh paramiçi.

O avutno vaxt šaj te avel:

- a. O sintetikano avutno vaxt
- b. O analitikano avutno vaxt

1. O sintetikano avutno vaxt: kerel pes andar e verbosqo akanutno vaxt thaj i vokàla a.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni	O akanutno vaxt	E avutne vaxtesqo agoripen	O avutno vaxt/ sintetikani fòrma
Jekhipen	I-to	Me	phenav	-a	phenava
			xav	-a	xava
	II-to	Tu	phenes	-a	phenesa
			xas	-a	xasa
III-to	Vov/ Voj	phenel	-a	phenela	
		xal	-a	xala	
Butipen	I-to	Ame	phenas	-a	phenasa
			xas	-a	xasa
	II-to	Tume	phenen	-a	phenena
			xan	-a	xana
	III-to	Von	phenen	-a	phenena
			xan	-a	xana

2. O analitikano avutno vaxt: kerel pes andar o alav ka(m) thaj e verbosqo akanutno vaxt.

- a) E vèbură save širden and-jekh konsonànta keren o avutno vaxt e alaveça ka.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni	O alav „ka”	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ analitikani fòrma
Jekhipen	I-to	Me	ka	phenav	ka phenav
	II-to	Tu	ka	phenes	ka phenes
	III-to	Vov/ Voj	ka	phenel	ka phenel
Butipen	I-to	Ame	ka	phenas	ka phenas
	II-to	Tume	ka	phenen	ka phenen
	III-to	Von	ka	phenen	ka phenen

b) E vèrburā save širden and-jekh vokāla keren o avutno vaxt e alaveça kam.

O gin	O zeno	I zanutni sarnavni	O alav „kam”	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ analitikani fōrma
Jekhipen	I-to	Me	kam	ašunav	kam ašunav
	II-to	Tu	kam	ašunes	kam ašunes
	III-to	Vov/ Voj	kam	ašunel	kam ašunel
Butipen	I-to	Ame	kam	ašunas	kam ašunas
	II-to	Tume	kam	ašunen	kam ašunen
	III-to	Von	kam	ašunen	kam ašunen

O xatāripen e sintetikane avutne vaxtesqo si sajekh e xatāripnaça e analitikane avutne vaxtesqo.

KLASAQE BUTĂ

1. Roden and-o lil „E maj kamle rromane gilă” aver gilă. Roden, p-o interneto, lenço gilabavipen kaθar o George Sarău. Gilaben len vi tume!

2. Arakhen anda o tēksto „Nane cōxa” thaj „Loli phabaj” e kernavnă/ star vèrburā save si ka-o mòdo indikativo, o avutno vaxt! Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vèrbo k-o avutno vaxt	o zeno	o gin

3. Thon e avutne kernavnă ka-o mòdo indikativo, o sintetikano avutno vaxt:

O gin	O zeno	I zanutni sarnavni	anel	azbal	zal	thol
Jekhipen	I-to	Me				
	II-to	Tu				
	III-to	Vov/ voj				
Butipen	I-to	Ame				
	II-to	Tume				
	III-to	Von				

4. Thon e avutne kernavnă ka-o mòdo indikativo, o analitikano avutno vaxt: *asal, bašel, dandarel, nakhel, xasal, thabarel!*

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	asal	nakhel	bešel
Jekhipen	I-to	Me			
	II-to	Tu			
	III-to	Vov/ voj			
Butipen	I-to	Ame			
	II-to	Tume			
	III-to	Von			

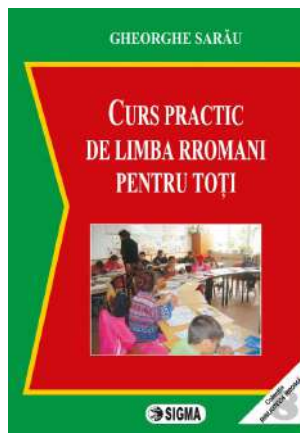
5. Thon i kernavni/ o vèrbo *sikavel* ka-o akanutno vaxt, o sintetikano avutno vaxt thaj o analitikano avutno vaxt!

I zenutni sarnavni	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ sintetikani fòrma	O avutno vaxt/ analitikani fòrma
Me	sikavav		
Tu			
Vov/ Voj			
Ame		sikavasa	
Tume			ka sikaven
Von			

TE RODAS MAJ BUT INFORMĂCIE VĂȘ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **po maj but tematikàne thaj bitematikane vèrbură**. D-aști te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklărnesθar/ siklărnăθar vaj tire familiaθar.

5. O phuro siklōvno savo gelo školaθe

Sas kaj sas... Sas and-jekh gav jekh phuro rrom aj jekh phuri. O ćorro phuro na zanelas te xramosarel thaj te drabarel, *odolesqe* ke na sas les i baxt te phirel k-i škola kana sas tikno. I phuri zanelas lil sar jekh rašaj. Vaš kadaja buti von *xanas pen* butivar.

And-jekh laćho đives o phuro ašundās so k-i škola andar o gav šaj te zal kon kamel, kaj na zanel lil, te siklōl te xramosarel thaj te drabarel. O phuro na phendās *khajć* e phurāqe thaj lās te zal školaθe. And-o kadava đives nakhlo paš i škola jekh rajikano vurdon savo sas cirdindo nište grastenθar save zanas maj zorales sar i balval. Andar kadava vurdon pelās jekh gonorro lovenća.

O phuro, savo zalas školaθe, arakhlās o gonorro e lovenća. Vov lās o gonorro thaj gelo maj dur školaθe. Pal vaj štar ćasurā, e raja, arakhle pen khere bi jekhe gonorresqe lovenća. Von avile palpale p-o drom kaθar avile khere te roden o gonorro e lovenća. Aresle paš i škola kaj *arakhadile* e phureća, savo avelas školaθar. E raja pućhle e phures:

– Phurea, na dikhlān jekh gonorro lovenća?

O phuro, savo arakhlās o gonorro lovenća, phendās:

– Sar te na, ke akana avav kaθar i škola kaj somas te siklōvav te xramosarav thaj te drabarav!

– Kaθar i škola? Pućhle e raja.

– Va, kaθar i škola! Phenel o phuro.

Kana ašunde e raja so jekh phuro sas k-i škola te siklōvel te xramosarel thaj te drabarel, godīsarde so o phuro si dilo.

E raja đine o drom le grastenqo maj zorales sar jekhto var thaj *bolden pen* palpale khere. Kadā ke o phuro aćhilo e gonoreća e lovenća.

O phuro na phendās *khajć* e phurāqe thaj and-e savorro đēs vov zalas k-i škola.

Palal jekh berś, o phuro zanelas te xramosarel thaj te drabarel. Kaj *gelo* k-i škola zanglā te xramosarel thaj te drabarel thaj areslās vi barvalo.

Ćhavalen thaj ćhajalen, kon zal k-i škola aresel barvalo na nūmaj e lovenća, tha` vi e godāća sar o phuro.

(Palal o Jonel Kordovan)

I škola si jekh ćaćo barvalipen. Kas si les škola si les jekh gonorro godāća.

LAVA MAŠKAR LAVA...

odolesqe - kodolesqe, sosqe, andar

kadava ke

xanas pen - denas pen

khajć - khanć

arakhadile - maladile

bolden pen - avilen palpale

gelo - gelās

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon zivelas and-jekh gav?
5. Sosθar xanas pen o phuro thaj i phuri?
6. Kaj gelās o phuro and-jekh dīves?
7. So arakhlās o phuro p-o drom?
8. Kasqe sas o gonorro kaj arakhlās les o phuro?
9. So godīsarde e raja kana o phuro phendās lenqe so vov avel kaθar i škòla?
10. Sar sas o phuro palal jekh berś kaj gelās k-i škòla?
11. So siklõvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

I KERNAVNI/ O VÈRBO

I. O KONZUNKIYO: kerel pes andar i konzunkcia **te** thaj o akanutno vaxt kaθar o indikativo.

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	I konzunkcia „te”	O akanutno vaxt	O mòdo konzunktivo
Jekhipen	I-to	Me	te	aśunav	te aśunav
	II-to	Tu	te	aśunes	te aśunes
	III-to	Vov/ Voj	te	aśunel	te aśunel
Butipen	I-to	Ame	te	aśunas	te aśunas
	II-to	Tume	te	aśunen	te aśunen
	III-to	Von	te	aśunen	te aśunen

II. O INDIKATIVO MÒDO

O imperfèkto: sikavel jekh nakhli àkcia savi na sas agorisardi.

- Kana me gelem lesθe vov *baśavelas* ka-o piāno.

O imperfèkto kerel pes andar e verbosqo **akanutno vaxt** thaj **o grùpo –as**.

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	O akanutno vaxt	O grùpo „-as”	O imperfèkto
Jekhipen	I-to	Me	gilabav	-as	gilabavas
	II-to	Tu	gilabes	-as	gilabesas
	III-to	Vov/ Voj	gilabel	-as	gilabelas
Butipen	I-to	Ame	gilabas	-as	gilabasas
	II-to	Tume	gilaben	-as	gilabenas
	III-to	Von	gilaben	-as	gilabenas

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen anda o tēksto „O phuro siklōvno savo gelo školaθe” trin kernavnă/ vèrbură save si ka-o mòdo konzunktivo! Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vèrbo k-o mòdo konzunktivo	o zeno	o gin

2. Arakhen anda o tēksto „O phuro siklōvno savo gelo školaθe” trin kernavnă/ vèrbură save si ka-o mòdo indikativo, o imperfèkto! Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vèrbo k-o imperfèkto vaxt	o zeno	o gin

3. Thon e avutne vèrbură/ kernavnă ka-o imperfèkto: *bikinel, çhinel, kamel, piel, xal, thovel*.

O gin	O zeno	I zenuetni sarnavni	piel	kamel	çal
Jekhipen	I-to	Me			
	II-to	Tu			
	III-to	Vov/ voj			
Butipen	I-to	Ame			
	II-to	Tume			
	III-to	Von			

4. Thon e laçe fòrme e kernavnăqi *siklōvel* anda o telutno tabèlo!

I zenuetni sarnavni	O indikativo mòdo				O mòdo konzunktivo
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fòrma	O avutno vaxt analitikani fòrma	O imperfèkto	
Me		siklōvava			
Tu	siklōves				
Vov/ Voj					te siklōvel
Ame			ka siklōvas		
Tume					
Von				siklōvenas	

6. O gonorro duje lovença

O phenitòri:

Thaj sas jekh phuro,
Kaj sas les jekh bašno.
Ah, so maj bašno!
So bašelas k-o phuro
Gilab bašneana,
Khel vi tu phureana!

Thaj sas jekh phuri,
Kaj sas la jekh khajni
Savi kerelas anro voj
La phurãøe, an-sevli!

...

O phuro:

– Mirri phurie, mirro ilo!
De ma' vi man' jekh anro!

I phuri:

–Tuqe, me? Devla, arakh!
Khanikasqe anre çi dav!
Le bašnes mar tu, phurea,
Te kerel tuqe-anro, dilea.

O phenitòri:

– P-e phures xoli bari pelãs,
Le bašnes, les vov mardãs,
Aj pe porãøar les cirdãs;
O bašno, daraøar, vov našlãs
O dromorro les astardãs.
Jekh gonorro xasardo
Aj lesøar sas vazdino

...

O bašno:

Thov manqe tele jekh bari *kàpa*,
Andem tuqe guruvnãn, balen, khajnãn,
Sã so si tu' trebutnes khere
Avela tut vi *sovnakutne* love.

O phenitòri:

O phuro, sar i balval,
Liel i *kàpa*, thol la telal,
Thaj o baro bašno šukar,
Sa nangãrdãs e peresøar.
Thaj te dikhes barvalimos!
Devla, užo thagarimos!
I phuri maškar i bar dikhel
Thaj pharolas te merel.
(Adaptacia kerdi palal i Elena Nuikã)

LAVA MAŠKAR LAVA...

sevli - o obijekto and-o savo kidel pes
e legũme, e frũkturã thaj aver butã
kàpa - i kuri, soça çharavas amen
and-o sovthan

sovnakutne - somnakutne
phenitòri - vakãrno

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaŋo kotor?
5. So sas le phures?
6. Tha` la phurā?
7. So manglās o phuro e phurāθar?
8. So phendās i phuri e phuresŋe?
9. Kaj gelās o bašno?
10. So arakhlās o bašno?
11. So phendās o bašno e phuresŋe kana avilās khere?
12. Sar sas o phuro palal so avilās o bašno khere?
13. So godīsaren tumen ke phendās o phuro e phurāŋe?
14. Agorisaren i paramiç!
15. Keren jekh khelipen palal kadaja tèksto!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KERNAVNI/ O VÈRBO

O INDIKATĪVO MŌDO

O nakhlo vaxt: sikavel jekh nakhli thaj agorisardi àkcia.

- *Iz* mirro amal *drabardās* jekh lilorro.
- *Abers* vov xramosardās jekh poezia.

E verburā *drabardās* thaj *xramosardās* sikaven jekh nakhli àkcia (*iz*, *abers*), von si ka-o nakhlo vaxt.

- a) O nakhlo vaxt kerel pes andar e verbosŋo kòkalo thaj e agorimata:
- *dem/dòm/dùm*, -*dān*, -*dās*, -*dām*, -*de(n)*, -*de(n)*

O gin	O ŋeno	I ŋenutni sarnavni	E verbosŋo kòkalo	O agoripen	O nakhlo vaxt
Jekhipen	I-to	Me	kin	-dem/dòm/dùm	kindem
	II-to	Tu	kin	-dān	kindān
	III-to	Vov/ Voj	kin	- dās	kindās
Butipen	I-to	Ame	kin	-dām	kindām
	II-to	Tume	kin	- de(n)	kinden
	III-to	Von	kin	- de(n)	kinden

- b) Si kernavnā save ka-o nakhlo vaxt xuden e agorimata:
- *lem/lòm*, - *lān*, - *lās*, - *lām*, - *le(n)*, - *le(n)*

O gin	O ŋeno	I ŋenutni sarnavni	E verbosŋo kòkalo	O agoripen	O nakhlo vaxt
Jekhipen	I-to	Me	ares	-lem/lòm	areslem
	II-to	Tu	ares	-lān	areslān
	III-to	Vov/ Voj	ares	- lās	areslās
Butipen	I-to	Ame	ares	-lām	areslām
	II-to	Tume	ares	- le(n)	aresle(n)
	III-to	Von	ares	- le(n)	aresle(n)

E avutne kernavnã xuden ka-o nakhlo vaxt e agorimata: *-lem/lõm, -lãn, -lãs, -lãm, -le(n), -le(n): aresel, puçhel, piel, kamel, kuşel, avel, xal, zal, merel* th.a.

Le kernavnãn „zal” thaj „sovel” si len e avutne fõrme vaş o nakhlo vaxt:

O gin	O zeno	I zenuetni sarnavni	O nakhlo vaxt	
Jekhipen	I-to	Me	gelem	sutem
	II-to	Tu	gelãn	sutãn
	III-to	Vov/ Voj	gelãs	sutãs
		Vov	gelo	
Voj		geli		
Butipen	I-to	Ame	gelãm	sutãm
	II-to	Tume	gele(n)	suten
	III-to	Von	gele(n)	suten

KLASAQE BUTA

1. Arakhen anda o tøksto „O gonorro duje lovença” ştar kernavnã/ verburã ka-o mòdo indikativo, o nakhlo vaxt. Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vërbo k-o nakhlo vaxt	o zeno	o gin

2. Arakhen trin kernavnã/ verburã ka-o mòdo indikativo thaj konzunktivo andar o tøksto „O gonorro duje lovença” thaj phenen ke save vaxta si von. Sikaven k-o savo zeno thaj gin si von!

o vërbo k-o konzunktivo mòdo	o zeno	o gin

3. Thon e avutne kernavnã ka-o mòdo indikativo, o nakhlo vaxt: *aresel, başavel, çhinel, xal, nakhel, zal*.

O gin	O zeno	I zenuetni sarnavni	piel	kamel	zal
Jekhipen	I-to	Me			
	II-to	Tu			
	III-to	Vov/ voj			
Butipen	I-to	Ame			
	II-to	Tume			
	III-to	Von			

4. Thon e laĉhe fōrme e kernavnāqi *ʒal* anda o telutno tabèlo!

I ʒenutni sarnavni	O indikativo mòdo					O mòdo konʒunktivo
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fōrma	O avutno vaxt analitikani fōrma	O imperfèkto	O nakhlo vaxt	
Me					gelem	
Tu		ʒasa				
Vov/ Voj				ʒalas		
Ame	ʒas					
Tume						te ʒan
Von			ka ʒan			

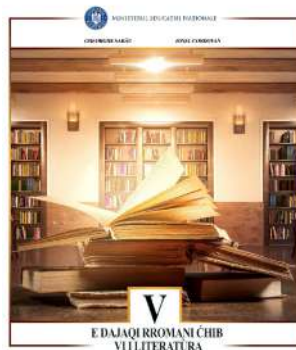
5. Keren propozìcie and-e save te utilizisaree e verbosqe fōrme palal e indikàcie andar o tabèlo!

o mòdo	o vaxt	o ʒeno	i kerdi propozìcia
indikativo	akanutno	I-to	
konʒunktivo	akanutno	II-to	
indikativo	nakhlo	III-to	
indikativo	imperfèkto	I-to	
indikativo	avutno	II-to	
konʒunktivo	akanutno	III-to	

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **po maj vèrburā save keren o perfèkto and-o lem/ lōm thaj vèrburā save keren o perfèkto and-o dem/ dōm.** D-ašti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklārneshar/ siklārnāshar vaj tire familiaθar.

7. O kamipen

Jekh purani paramiçi phenel ke varekana, o Del, savo phirelas p-i phuv, akhardās le manušen te *rigārel* pesqe dinimata. Thaj avile le manuša opral sa i phuv, penqe *selāça*, k-o Devel.

Jekh sel avilās te mangel barvalipen p-i vāzi, aver sastimos, aver but phuvāqo *zinzaripen* thaj kadja maj dur. Sarkon sel mangelas vareso.

Pala so o Del rigārdās sa, dikhlās dural ke maj aven trin murša, kale balença, maškarutne sar ućipen, thaj palal lenqe *podimata* dikhelas pes ke phirdenas but droma. *Pašarden*, line *lazane* le stadā opral o šero thaj aćhile *bitragavde* anglal o Del.

– Kon san tume kaj aven but palal?

– Sam rroma, Devla!

– Thaj kaj sanas zi akana? Me rigārdem sa!

Ama, dikhindoj o Del ke bešenas kadja *lazavde* thaj sar zanelas ke si ćorre pućhlās len maj lokhes:

– So mangimaça aviline?

– Devla, ame avilām te mangas tuqe te kames amen.

Lenqo mangipen ćajlās le Devles.

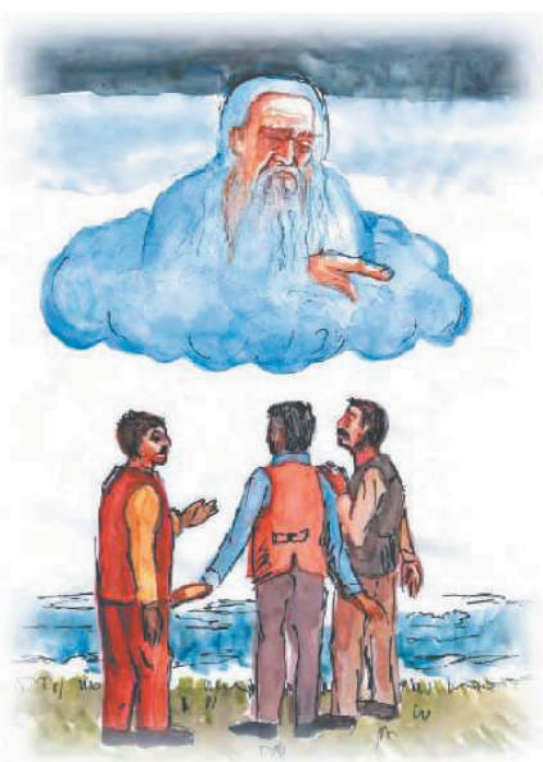
– Mišto rromalen phenav ke aštiv te kamav tumen.

Le murša lošale, naisarde Lesqe, thodine le stadā p-o šero thaj kamlen te telären.

O Del *aćhavdās* len:

– Ažukeren xanci. Si man vi vareso vaš tumaro nāmo. O jekhto dinipen so dav tumen si jekh šukar thaj gilavni ćhib. Te inkeren lađe zorales. O dujto dinipen si le but šukar gilā. Von avena kadja šukar ke avena but prinžarde vaš lenqe. O trinto dinipen si jekh šukar them so avela tumaro than. Thaj kadava than avela sa i lūmjā. Žan, thaj kamipnaça, te roden o vestipen thaj o zivipnasqo šukaripen. Kadava si o kamipen. Ama si vi man jekh kamipen karing tumenθe: phenen manqe ke kerena *jekhipen*, ke na avena zungalne thaj ke dena vast varekana jekh averesqe. O rroma dine penqo lav k-āl Devlesqe mangimata, naisarde palem thaj gele.

I paramiçi phenel ke kana von inkerde penqo phenipen sas lenqe mišto, thaj kana bisterde lešar but rovline.

LAVA MAŠKAR LAVA...

rigārel - del maj but zenenqe, ulavel
selāça - naciaça,
zinzaripen - baripen, buxlāripen
podīmata - paša, tiraxa
pašarden - aven pašal
lazane - lazavipnaça

bitragavde - ačhindoј thanesθe
ama - tha`
ačhavadš - terdōvdās, inkerdās len
 thanesθe
jekhipen - khetanipen

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaço kotor?
5. Sosθar akhardās o Del e manušen pesθe?
6. So manglen e manuša kaθar o Del?
7. Kon avilās maj palal ka-o Del?
8. So mangle e rroma e Devlesθar?
9. So maj dās o Del e romenqe?
10. So phenel i paramić maj dur?
11. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I. I INTONÀCIA

I intonàcia sikavel o mòdo and-o savo ame vakāras. Ame šaj te vakāras zorales, šaj te magas varekas vareso, šaj te pučas varekas vareso, šaj te mangas amenqe jertisaripen, šaj te phenas te čajlōl amen vaj na jekh butī, šaj te das lačo dīves.

Kadala butā šaj te keras len labāringoj/utilizisarindoj:

1. I akharipnasqi/ manqipnasqi/ zorali phendi intonàcia: atùnć kana k-o agor e propoziciaço si o akharipnasço sēmno:

- „– Sam rroma, Devla!” – andar amaro tèksto
- Lačo dīves!/ Lači rāt!/ Lači texarin! – o baxtalipen(e lače dīvesesço dinipen)
- Jertisar man, dadea! – e jertisaripnasço mangipen
- De vi man jekh luludī, mangav tut šukar! – o mangipen
- 3a avri! – o zorphenipen

2. E pučhipnasqi intonàcia: atùnć kana k-o agor e propoziciaço si o pučhipnasço sēmno:

- „- Kon san tume kaj aven but palal?” – andar amaro tèksto
- „- So mangimaça aviline?” – andar amaro tèksto
- Kon mardās tut?
- Sosθar roves?

Kana magel pes informàcie labārel/ utilizisarel pes o pučhipnasço sēmno. Kana del pes informàcie/ amboldel pes ka-o pučhipen labārel/ utilizisarel pes o akharipnasço sēmno.

- „– Kon san tume kaj aven but palal?”
- „– Sam rroma, Devla!”

II. I SARNAVNI/ O PRONÒMBRO I PUÇHUTNI - RELATÏVO SARNAVNI

a. I relatïvo sarnavni: kerel jekh relàcia/ phandipen maðkar e alava and-i propozicia.

Eksèmplurà/ misala:

- „Pala *so* o Del rigårdàs sa ...”
- Me zanav *kon* kindàs manqe o lil.
- Tu zanes *sosqe* na xalån.

Anda e trin misala, e alava *so*, *kon* thaj *sosqe* si relatïvo sarnavnà.

b. I puçhutni sarnavni: mangel informàcie, thol jekh puçhipen.

Eksèmplurà/ misala:

- „– *So* mangimaça aviline?”
- „*Kon* san tume kaj aven but palal?”
- – *Sosθar* çi avilån manθe?
- – *Kasqe* kames te gilabel?

Anda e misala e alava *so*, *kon*, *sosθar* thaj *kasqe* si puçhutne sarnavnà.

E fòrme vað e puçhutne - relatïvo sarnavnà ka-e savorre kèzurà si:

O kèzo	Kon	So
Nominativo	kon	so
Akuzativo	kas	so
Genitivo	kasqo	sosqo
	kasqi	sosqi
	kasqe	sosqe
	kasqe	sosqe
Dativo	kasqe	sosqe
Lokativo	kasθe	sosθe
Ablativo	kasθar	sosθar
Soc.-Instrumentàlo	kaça	soça
Vokativo	-	-

KLASAQE BUTÀ

1. Thon e puçhipnasqo vaj e akharipnasqo sèmno!

- So phenes tu, phralorea ... Tu kames te xas...
- Aşun man ...
- So rodes kothe ...
- Te aven saste thaj baxtale ...
- Te aşunel tut o Devel ...
- Kaθar san ...

- Te arakhel o Del ...
- Sar si tiro anav ...
- So manges manθar ...
- Me na darav khanésθar...

2. Alosaren anda o tèksto „O kamipen” panz pronòmbrură thaj keren lenqe klasifikàcia palal e kritèrie dine and-o tabèlo!

o pronòmbro lino andar o tèksto	o kèzo	o zeno	o gin

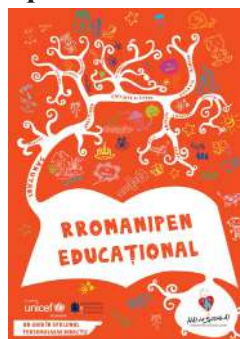
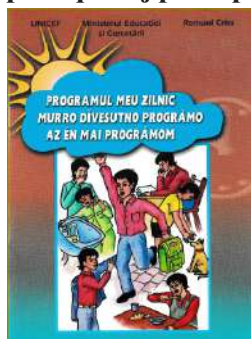
3. Thon anda o telutno tabèlo e sarnavnånqe fòrme!

O kèzo	Jekhipen				Butipen		
	O zeno				O zeno		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to z.l.	I-to	II-to	III-to
Nom.		tu				tume	
Akuz.	man						len
Gen.			lesqo	laqo			lenqi
	mirre				amari		lenqi
				laqe		tumare	lenqe
Dat.	manqe	tuqe					
Lok.					amenθe	tumenθe	
Abl.			lesθar				lenθar
Soc. Instr.	mança		leça			tumença	
Vok.						tumen!	

TE RODAS MAJ BUT INFORMÀCIE VAŠ AMARO PORTOFÒLIVO!

Xramosaren p-jekh portofolivosqi patrin **25-30 eksprèsie and-e save utilizaras akharipnasqi thaj pučhipnasqi intonàcia**. D-ašti te arakhen vastdipen and-e lila sikavde maj tele vaj and-e aver lila. Mangen vastdipen tire siklärnesθar/siklärnäθar vaj tire familiaθar.

8. Le muleça p-o grast (I)

Maj *ćetisardem* varesode lila pal o marimos thaj pale mothodem p-o vareso munre dadesqe. Wo kërëlas buki kaj kovaćija thaj tholas kan manþe. Rodavas te këraw vi me buki leça, tha` wo ći mukhelas man:

– Beś and-ek than kā malaves tut! Naś othar ke phabos, phenelas manqë. Me ći khëlaw manqë kothe. Te kamesa te khëles tuqe, 3a avri, te na, tho o vast p-o lil!

– Beśavas *pakiwalo* kaj te na naśavel man avri, nùmaj mothovas lesqë and-ël lila pal o marimos ćetime manþar. Tholas vi wo o kan manþe.

Palal so maj barilem, dem man *gogi* kā wo tholas kan kaj te kërël man te maj ćetisarav vi

aver lila. Kamelas te kërël andar manþe manuś sĭkavdo. Anaw manqe godĭ kē le gaze kaj anenas lesqe bukăqo thaj aćhenas te kërën buki leça phenenas lesqe:

– „Sosþar ći sikaves vi le chaworës te kërël buki, Romane?”

Wo *delas anglal*:

– „Mungro ćheaw na aresela *te likhărel* sastra sar manþe”!

Kana me phenavas vareso kaj phandelas pe soća phendăsas manqe wo maj anglal, murro dad phenelas maj dur:

– Ingeravas le bobine kaj le telefônură le observatorenqe texarin, thaj pala` le duj ćasură gese ingeravas lenqë xabe...”

– So kerenas le observatòrură, dade?

– Buki importànto! On thonas pen p-jekh than opre, maj paśe, paś-o *inamiko*, te na aven dikhlĭne. Jekh oficèri dikhelas le binokloća kaj sĭ o inamiko thaj so kërël, aver mutholas and-e bateria p-o telefòno le koordinàte kaþar o oficèri le binokloća kaj te laćharen o cirdipen. Amare tùnură cirdenas but miśto: thonas le projektĭlură sa le vasteća.

– Thaj na dikhelas len o inamiko?

– Te avilo dikhlĭne, sa i jag sas te avel tradini karing lenþe. Te dikhes so păcisardem me: And-ek ges, pala` le deśuduj ćasură, telărdem le xabeneća ka-l observatòră. Nakhlem jek` *xar* afundo, anklistem p-o plaj, ćhute ma and-o vės thaj azukërdem xanci. Kana dem te anklăw and-o vės, so te dikhës, xaw me ke Dewles, o inamiko dikhlăs man thaj le glòntură *fluierinas* paśa` mungre kana thaj perėnas brĭşind and-el kaśt. Cĭrdem man itò palpale thaj aćhilem le pĕrĕća ka-i phuw. Kadă kërëlas vi o grast, kaj *lipisajlōsas* manþar. So sas ma kĕrimasqo? Te anklăw avri and-o vės? Pale` d-aśtin te dikhĕn ma thaj pale` cĭrden pala` manþe. D-aśtin te malaven man vi man, vi le grastes... Te amboldaw palpale? Sar te mekhaw le manuśen bokhale...

LAVA MAŠKAR LAVA...

ćetisardem - drabardem
pakiwalo - (kathe) godāver
gogi - godī
delas anglal – amboldelas
te likhāre - (kathe) te marel le sastra,
 te kerel butī e sastrença

inamiko - biamal, duśmāno
xar - bari len
fluiernas - śoldas
lipisajlōsas - (kathe) thovdās pes
 pašal..., ćatrajlās

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. Sosqe lila drabardāsas o ćhavo?
5. So butī kerelas e ćhavesqo dad?
6. So phenenas e gaze e dadesqe kaθar o ćhavo?
7. Palal so vakārel o dad e ćhaveça?
8. Kaj gelās e ćhavesqo dad and-jekh dēs?
9. Sosθar na śaj ingerdās o dad o xaben pesqe amalenqe?
10. So godīsaren tume ke kerdās e ćhevesqo dad? Gelās maj dur vaj avilās palpale? Sosθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI/ O SUBSTANTİVO

Ži akana ame siklilām e kēzurā nominativo, akuzativo thaj genitivo. Akana, ame vakārava palal e murśikane aj zuvlikane navnā ka-**o kēzo sociativo-instrumentālo**. Ka-o kēzo sociativo-instrumentālo e navnā sikaven kaça vaj soça kerel pes i ākcia. Eksēmplurā/ misala:

- „Jekh oficēri dikhelas le *binokloça* ...”

Soça dikhel jekh oficēri? – *le binokloça*

- Me gelem e *dadeça* and-o fōros.

Kaça gelem me and-o fōros? – *e dadeça*

- O manuś dikhel e *jakhença*, e *godāça* godārel thaj e *vastença* kerel butī.

Soça dikhel, godārel thaj kerel butī o manuś? – *e jakhença*, *e godāça* thaj *e vastença*

- Me vakārdem mirre *amaleça* ka-o telefōno.

Kaça vakārdem ka-o telefōno? – *e amaleça*

E navnā ka-o kēzo sociativo-instrumentālo xuden o agoripen **-ça**, savo thol pes ka-i fōrma kaθar o akuzativo vaś e živdisarde navnā thaj e bizivdisarde navnā vunzaren/ lien vi o agoripen kaθar o akuzativo.

1. E murśikane navnā

- a) E živdisarde murśikane navnā, ka-o sociativ-instrumentālo, ka-o jekhipen, xasaren e konsonānta **-s** andar o agoripen **-es**:

- **phral** + **-es** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc.-instr.) = phralesça > **phraleça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
Kon?	Nominativo	o phral	e phrala
Kas?	Akuzativo	e phrales	e phralen
Kasqo?	Genitivo	e phralesqo	e phralenqo
Kasqi?		e phralesqi	e phralenqi
Kasqe?		e phralesqe	e phralenqe
Kasqe?		e phralesqe	e phralenqe
Kaça?	Soc.-Instr.	e phraleça	e phralença

b) E bizivdisarde muršikane navnă, ka-o sociativ-instrumentălo, ka-o jekhipen, xasaren e konsonanta **-s** andar o agoripen **-es**:

- **dand** + **-es** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc.-instr.) = dandesça > **dandeça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
So?	Nominativo	o dand	e danda
So?	Akuzativo	o dand	e danda
Sosqo?	Genitivo	e dandesqo	dandenqo
Sosqi?		e dandesqi	dandenqi
Sosqe?		e dandesqe	dandenqe
Sosqe?		e dandesqe	dandenqe
Soça?	Soc.-Instr.	e dandeça	dandença

c) E zivdisarde zuvlikane navnă, ka-o sociativ-instrumentălo, ka-o jekhipen, xuden o agoripen **-ça**:

- **daj** + **-a** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc.-instr.) > **dajaça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
Kon?	Nominativo	i daj	e daja
Kas?	Akuzativo	e daja	e dajan
Kasqo?	Genitivo	e dajaqo	e dajanqo
Kasqi?		e dajaqi	e dajanqi
Kasqe?		e dajaqe	e dajanqe
Kasqe?		e dajaqe	e dajanqe
Kaça?	Soc.-Instr.	e dajaça	e dajança

d) E zivdisarde zuvlikane navnă, ka-o sociativ-instrumentălo, ka-o jekhipen, xuden o agoripen **-ça**:

- **patrin** + **-ă** (o agoripen kaθar o ak.) + **ça** (o agoripen kaθar o soc.-instr.) > **patrinăça**

Puχhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
So?	Nominativo	i patrin	e patrină
So?	Akuzativo	i patrin	e patrină
Sosqo?	Genitivo	i patrinăqo	e patrinănqo
Sosqi?		i patrinăqi	e patrinănqi
Sosqe?		i patrinăqe	e patrinănqe
Sosqe?		i patrinăqe	e patrinănqe
Soça?	Soc.-Instr.	i patrinăça	e patrinănça

KLASAQE BUTĂ

1. Arakhen anda o tèksto „Le muleça p-o grast” star murşikane substantivură thon len ka-o kèzo sociativ-instrumentàlo!

o murşikano substantivo lino andar o tèksto	o kèzo sociativ-instrumentàlo	
	jekhipen	butipen

2. Arakhen anda o tèksto „Le muleça p-o grast” star zuvlikane substantivură thaj thon len ka-o kèzo sociativ-instrumentàlo!

o zuvlikano substantivo lino andar o tèksto	o kèzo sociativ-instrumentàlo	
	jekhipen	butipen

3. Thon e avutne murşikane navnă ka-e siklile kèzură!

O kèzo	<i>grast</i>		<i>lil</i>	
	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				
Soc.-Instr.				

4. Thon e avutne zuvlikane navnä ka-e siklile kèzură!

O kèzo	<i>rromni</i>		<i>rroj</i>	
	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				
Soc.-Instr.				

5. Thon e avutne muršikane sintàgme ka-e siklile kèzură (jekhipen thaj butipen)!

O kèzo	<i>o šukar šošoj</i>		<i>o tikno lil</i>	
	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				
Soc.-Instr.				

6. Thon e avutne zuvlikane sintàgme ka-e siklile kèzură (jekhipen thaj butipen)!

O kèzo	<i>i lači phen</i>		<i>i zèleno patrin</i>	
	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				
Soc.-Instr.				

7. Keren propozicie and-e save te utilizisaree e substanivosqe fòrme palal e indikàcie andar o tabèlo!

o gendero	o kèzo	o gin	i kerdi propozicia
muršikano	nominativo	jekhipen	
muršikano	akuzativo	jekhipen	
muršikano	genitivo	jekhipen	
zuvlikano	dativo	butipen	
zuvlikano	soc.-instr.	butipen	
zuvlikano	nominativo	butipen	

9. Le muleça p-o grast (II)

Čhutem man pale` and-o vės thaj lem la p-i aver *mardāli*. Amboldem man palal o plaj thaj maj palal arēslem le xabeneça, kaj sas čhordino *pašesθe*.

O lokotenento phendās:

– Trebujsardās te amboldes palpale, na-s te meras ame bokhaθar...

Jek` sergēnto, kaj sas leça thaj kaj kamelas te arēsēl oficēri, thaj anda kode čholas pes zi pašal o inamiko, phendās manqe:

– Soldato!na, kana texara či aresesa le xabeneça ka-i vrāma, me daw tut jag mungre vastença!

Phendem:

– Xakārdem, raj!a, kadā si man te keraw.

– Maj ingērdem lesqē xabe` dujwar, trinwar...

And-ek` texarin, o kăpitāno kaj zanelas so sas maškar manθe thaj o sergēnto, akhardās man pesθe thaj phendās manqē.

– De-akanara či maj trebul te ingērēs xabe ke „amalesqē”. Ža pala` lesθe thaj an les and-e baterial!

Telārdem. Kana areslem kaj sas wo kerdilās rāt. Mothodine manqē kă o sergēnto čhutās pes and-o angla e mitraliēra. Sas sa *xivārdo*. Maj sas othe soldāturā, amala mungrenθar. Phendem lenqe:

– Te kamena te ingeraw les, te thon les tume p-o grast. Me či thaw o vast pe lesθe.

Thodine les p-o kalo *samari* thaj phangle les. Me lem e *ašfar* and-o vast thaj telārdem.

Kērdilās rāt kali ke či dikhesas o naj. Me, le muleça p-o grast... Jek` ćjunvika dās te gilabel. Vazdine pen mungre bala p-o šero.

Nakhlem leça jek` paj zi ka-e ćanga... Le dorā kaj sas phanglo lença, putērdile jek` cira thaj o mulo areslo le pungrença and-o paj, tha` me či thodem o vast te

laçaraw les thaj te phandaw les maj mišto.

Areslo and-e bateria phendem kolavre kătanenqe te len les won tele ke man na-i man zor and-e manŕe.

– Interesănto paramiċ! Phen manqe, dad!e, othe, and-o marimos, ċi zanenas tut ke san rrom, ke tu ċi prinzardŕs, san parno thaj ŗukar?

Mungro dad ninerisardăs man p-o muj:

– Tu san maj ŗukar, ċhawa mungro! Źanglŕlas pes, sar te na, motholas morro anaw, „Căldăraŗ”, thaj maj sas p-o jek,, gažo kathar, kătana mança, kaj zanelas man anglal, tha` na-s khanikas khanċ othar...

– Othe, anglal o merimos, i bokh thaj le zuwa, samas sawore sa jek`.

Palal o Kostikă Băcălan

LAVA MAŖKAR LAVA...

mardăli - maripnasqo than, o drom kaj si maripen
paŗesŕe - jekh paŗ andar

xivărdo - puŗkisardo
samari - grast
aŗfar - i dori savaça tradel pes o grast

PUĈHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TĚKSTO

1. Ginaven o tċksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tċksto gazikanes!
4. Kaj gelăs e ċhavesqo dad?
5. Kon cipisardăs p-e ċhavesqo dad?
6. So phendăs o sergċnto e dadesqe?
7. Sosŕar na maj trebalas te ingerel e ċhavesqo dad xaben?
8. Kas ingerdăs e ċhavesqo dad p-o grast?
9. Sosŕar mulăs o sergċnto?
10. E dadesqe amala dikhle aver jakhença e dades? Sosŕar?
11. So siklŕvipen ŗaj ciradas andar kadava tċksto?

TE SIKLŔVAS KHETHANES!

I SINTĂKSA

I sintăksa si e gramatikaqi rig kaj vakărel palal e alavenqe fŗnkcie and-i propozicia thaj palal sar phanden pen e propozicie and-e frăze.

I. E propoziciaqi riga ŗaj te aven:

a) E ŗerutne /principălo propoziciaqe riga: *o subijċkto thaj o predikăto.*

b) E biŗerutne/ sekundăro propoziciaqe riga: *o atribŗto thaj o komplemento*

1. O predikăto: si i ŗerutni/ principălo propoziciaqi rig, kaj sikavel so kerel o subijċkto.

Eksċmplură/ misala:

- O ċhavo *xal*.
- O baŗno *baŗel*.
- Tume *beŗen*.

And-e e opralutne eksċmplură, e alava *xal*, *baŗel* thaj *beŗen* sikaven so kerel o subijċkto.

i **2. O subjèkto:** si i šerutni/ principàlo propoziciaqi rig, kaj sikavel *kon* vaj so kerel jekh àkia.

Eksèmplurǎ/ misala:

- *Me* drabarav jekh lil.
- *O çhavo* gilabel.
- *O brišind* del zorales.

Anda e opralutne eksèmplurǎ, alava *me* thaj *o çhavo* sikaven kon kerel i àkia, thaj *o* alav, *o brišind*, sikavel so kerel i àkia.

O subjèkto bešel anda o kèzo nominativo.

E subjektosqe puçhimata si: *kon?*, vaj *so?*

i **3. O atribùto:** si jekh bišerutni/ sekundàro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o substantivo.

Eksèmplurǎ/ misala:

- *O tikno* çhavo gilabel.
- *E phuresqi* çhaj sovel.
- *Duj* rakle roven.

Anda e opralutne eksèmplurǎ e alava *tikno*, *e phuresqi*, *duj* bešen pašal e navnǎ *o çhavo*, *çhaj* thaj *rakle*; von si atribùturǎ.

E atributosqe phuçhimata si: *savo?*, *savi?*, *sav?*, *kasqo?*, *kasqi?*, *kasqe?*, *sode?*, *kazom?*, *kozom?*, *kabor?*, *kobor?*, *kèci?*

i **4. O komplemènto:** si jekh bišerutni/ sekundaro propoziciaqi rig kaj bešel pasal jekh vërbo.

Eksèmplurǎ/ misala:

- *O dad* kindǎs *manro*.
- *I phuri* xal *kiral*.
- *I bibi* akharel *e phrales*.

Anda e opralutne eksèmplurǎ e alava *manro*, *kiral*, *e phrales* si komplemènturǎ; von sikaven so kerdǎs *o dad*, so xal *i phuri* thaj kas akhardǎs *i bibi*.

E kolplementosqe puçhimata si: *so?*, *kas?*, *sar?*, *kana?*

II. I propozicia šaj te avel:

1. I sadi propozicia kerdǎ nùmaj andar subjèkto thaj predikàto.

- *O raj* vakǎrel.
- *O phuro* sovel.
- *I daj* suvel.

Anda e opralutne eksèmplurǎ e alava *o raj*, *o phuro*, *i daj* si **subjèkturǎ**, haj e alava *vakǎrel*, *sovel*, *suvel* si **predikàturǎ**. Kadǎ so e opralutne propozicie si sade.

2. I buxli propozicia si kerdǎ andar jekh subjèkto, jekh predikàto vi andar aver propoziciaqi riga.

- *O çhavorro* drabarel paramiça.
- *I šukar* çhaj khelel mišto.
- *Me* zav ka-e purani khangeri.

Anda e opralutne eksèmplurǎ e alava *çhavorro*, *çhaj*, *me* si **subjèkturǎ**; e alava *drabarel*, *khelel*, *zav* si **predikàturǎ**; e alava *paramiça*, *misto*, *khangeri* si **komplemènturǎ**; e alava *šukar* thaj *purani* si **atribùturǎ**.

KLASAQE BUTĂ

1. Keren trin sade propozicie thaj panz buxle propozicie!

sade propozicie	buxle propozicie

2. Keren po jekh propozicia palal e indikàcie dine and-o telutno tabèlo!

I indikàcia	I kerdi propozicia
subjèkto, predikàto, komplemèto	
subjèkto, atribùto, predikàto	
subjèkto, atribùto, predikàto thaj komplemèto	

3. Alosaren trin andar e dine vèrburà thaj thon len ka-e savorre vaxta kaðar o indikativo mòdò thaj vaxta: *asal, anel, bešel, kamel, daral, xal, piel, sikavel, siklövel, siklärel*

I zenutni sarnavni	O indikativo mòdò				
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fôrma	O avutno vaxt analitikani fôrma	O imperfèkto	O nakhlo vaxt
me					
tu					
vov/ voj					
ame					
tume					
von					

4. Alosaren jekh murşikano substantivo thaj jekh zuvlikano substantivo thaj ton len ka-e savorre siklile kèzurà: *bašno, çar, çavorro, manuś, phen, phuri, phuro, rrom*.

O kèzo	
	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo				
Akuzativo				
Genitivo				
Soc.-Instr.				

5. Thon i puçhutni-relativo sarnavni *kon* thaj *so* k-ël savorre siklile kèzurà!

6. Thon i zenutni sarnavni (*me, tu, vov, voj, ame, tume, von*) k-ël savorre siklile kèzurà.

REKAPITULÀCIA

1. Thon e avutne vèburā anda e duj kategorie: *lel*, *azbal*, *bilōl*, *cipil*, *ćajlōl*, *ćumidel*, *dikhel*, *dandarel*, *daral*, *inklōl*, *izdral*, *irinel*, *kandel*, *kalōl*, *khandel*, *khuvel*, *lel*, *lolōl*, *marel*, *merel*.

- tematikane vèburā
- bitematikane vèburā

2. Thon ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt e vèburā: *sikavel*, *siklōvel* thaj *siklārel*.

I zanutni sarnavni	O indikativo mòdo, o akanutno vaxt		
	sikavel	siklōvel	siklārel
me			
tu			
vov/ voj			
ame			
tume	t		
von			

3. Thon i kernavni/ o vërbo *phenel* ka-o akanutno vaxt, o sintetikano avutno vaxt thaj o analitikano avutno vaxt!

I zanutni sarnavni	O avutno vaxt sintetikani fòrma	O avutno vaxt analitikani fòrma
me		
tu		
vov/ voj		
ame		
tume		
von		

4. Thon e laçe fòrme e kernavnāqi *xal* anda o telutno tabèlo!

I zanutni sarnavni	O indikativo mòdo				
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fòrma	O avutno vaxt analitikani fòrma	O imperfekto	O nakhlo vaxt
me					xalem
tu		xasa			
vov/ voj				xalas	
ame	xas				
tume					
von			ka xan		

TÈSTO VAŚ I FINÀLO/ PALUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatūra O VI-to siklövipnasqo berś

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsto:

- Vaś o lačo rezolvisaripen e savorre mangimatenqo andar ***I jekhto rig*** thaj andar ***I dujto rig***, del pes 90 pùntkură.
- Del pes ivăthe 10 pùntkură.
- E butăqo vaxt si 45 minùtură.

Del pes o tèksto:

Sas jekhvar jekh čhavo eŧta berśenqo. Les sas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă. Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh śukar asajpen. Na kamelas te phenel khanć; vakărelas nùmaj atunć kana sas pućhlo. Vov sas kanutno, godăver thaj amalikano. Sas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, panz naja jekhe vastesŧe, sas jekh čhavo sar orsavu čhavo.

(*Kamav te aresav siklărno!*, palal i Noemi Kordovan)

***I jekhto rig* (50 pùntkură)**

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafěma kaj si o lačo amboldipen vaj xramosar and-o ćućo than so mangel pes:

1. E tekstosqo titulo thaj o autòro si: **7 pùntkură**
.....

2. Xramosar andar o dino tèksto o kotor kaj sikavel e fiziko karakteristike e čhavesqe. **7 pùntkură**
.....
.....
.....

3. O amboldino alav vaś o alav ***thulo*** si: _____ **7 pùntkură**

4. Xramosar jekh zenutno pronòmbro andar o dino tèksto: **7 pùntkură**
.....

5. And-i propozìcia *Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh śukar asajpen. si:* **7 pùntkură**

- 1 adžektivo
- 2 adžektivură
- 3 adžektivură

Anexa 1. BARÈMO VAŚ I FINÀLO/ PALUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatūra O VI-to siklōvipnasqo berś

- E pùntkură si dine vaś orsave lače rezolvisaripnasqe mòdură.
- Na den pen intermediàro punktăzură, aver sar kodola xramosarde and-o barèmo.
- Del pes ivăthe 10 pùntkură.
- I finàlo nòta ginavel pes xulavindoj o totàlo punktăzo k-o 10.

I jekhto rig(50 pùntkură)

1. *Kamav te aresav siklărno!* – palal i Noemi Kordovan 7 pùntkură
2. *Les sas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă.* 7 pùntkură
3. *sano* 7 pùntkură
4. Orsavo maşkar e pronòmbrură: *vov, les.* 7 pùntkură
5. *b* 7 pùntkură
6. Dela pes po 1,5 pùntkură vaś svàko lačo substantivo. 15 pùntkură

I dujto rig(40 pùntkură)

1. Dela pes po 2 pùntkură vaś sarkon lači xramosardi ginavni. 20 pùntkură

I ginavni	I kardinàlo ginavni	I ordinàlo ginavni
1	jekh	jekhto
5	panǝ	panǝto
9	enă	enăto
10	deś	deśto
13	deśutrin	deśutrinto
40	ştarvardeś/ sarànda	ştarvardeśto/ saràndato

2. Dikhela pes sar si kerdo o amboldipen gažikanes. E pùntkură si dine palal sar si çaćes amboldino o tèksto, dikhindoj te na aven kerde gramatikane, leksikàlo vi puntuaciaqe dośa. 20 pùntkură

Anexa 2. BARÈMO VAŚ I INICIÀLO/ ANGLUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatūra O VI-to siklövipnasqo berś

- E pùntkură si dine vaś orsave lače rezolvisaripnasqe mòdură.
- Na den pen intermediàro punktăzură, aver sar kodola xramosarde and-o barèmo.
- Del pes ivăŋe 10 pùntkură.
- I finàlo nòta ginavel pes xulavindoj o totàlo punktăzo k-o 10.

I jekh to rig(50 pùntkură)

1. Ursarėnqi paramiçi 7 pùntkură
2. b 7 pùntkură
3. slůznika 7 pùntkură
4. c 7 pùntkură
5. Orsavo maśkar e ginavnă: *jekh, duj*. 7 pùntkură
6. Dela pes po 5 pùntkură vaś svàko vaxt, 1 pùntko vaś svàko zeno. 15 pùntkură

<i>nakhel</i>			
O zeno	O akanutno vaxt	O avutno vaxt	O nakhlo vaxt
<i>Me</i>	nakhav	nakhava	nakhlem/nakhlòm
<i>Tu</i>	nakhes	nakhesa	nakhlăn
<i>Vov/voj</i>	nakhel	nakhela	nakhlăs
<i>Ame</i>	nakhas	nakhasa	nakhlăm
<i>Tume</i>	nakhen	nakhena	nakhle(n)
<i>Von</i>	nakhen	nakhena	nakhle(n)

I duj to rig(40 pùntkură)

1. Dela pes po 2 pùntkură vaś svàko lačo xramosardo substantivo. 20 pùntkură
2. Dikhela pes sar si kerdo o amboldipen gazikanes. E pùntkură si dine palal sar si čačas amboldino o təksto, dikhindoj te na aven kerde gramatikane, leksikàlo vi puntuaciaqe dośa. 20 pùntkură

Anexa 3. GELEM, GELEM...

Gelem, gelem lungone dromença,
 Maladilem baxtale rromença,
 A, rromalen, kaθar tume aven,
 E caxrença, bokhale çhavença?

R.: Haj, haj, rromalen
 Haj, haj, çhavalen... (duj var)

Sasas vi man bari familia,
 Mudardäs la i kali legia.
 Sarren çhindäs, vi rromen vi rromnën,
 Maškar lenθe vi tikne çhavorren.

Putar, Devla, te kale udara,
 Te šaj dikhav mirre familia,
 Palem ka zav lungone dromença,
 Thaj ka phirav baxtale rromença!

Opre, rroma, si o vaxt akana,
 Ajde mança sa e lumäqe rroma!
 O kalo muj thaj e kale jakha,
 Kamava len sar e kale drakha.

ŽANENAS KE...?

Ka-e Rromenço Maškarthemutno Kongrèso, inkerdo k-i Lònbra, and-o berš 1971, lās pes i decizia kaj o oxto šartonaj/ aprilo te avel E Rromenço Maškarthemutno Dives. Sa atunć sas adoptisardo e rromenço maškarthemutno himno, i gili „Gelem, gelem...”. Kadaja gili sas gilabavdi kaθar i Olivera Vùćo, and-o prinžardo jugoslavikano filmo „Arakhlem vi baxtale rroma” (1967).

Anexa 4. O ALFABÈTO E RROMANE ČHIBĂŢO

1. Literele cu grafie și valori fonetice comune în limbile rromani și română:

- ✓ **a** (*anro - ou*), **b** (*barr - piatră*), **d** (*dad - tată*), **e** (*efta - șapte*), **f** (*fôros - oraș*), **g** (*grast - cal*), **h** (*hotêlo - hotel*), **i** (*ilo - inimă*), **l** (*lil - carte*), **m** (*mas - carne*), **n** (*nasul - rău*), **o** (*opre - sus*), **p** (*papin - găscă*), **r** (*ruv - lup*), **s** (*sap - șarpe*), **t** (*trin - trei*), **u** (*udar - ușă*), **v** (*vast - mână*), **z** (*zor - putere*).

2. Literele cu grafie și/sau valori fonetice asemănătoare în limbile rromani și română:

- ✓ **k** - ca un *c* românesc (*kan - ureche*);
- ✓ **ś** - ca un *ș* românesc (*śil - frig*);
- ✓ **ă** - ca un *ă* românesc (*impărătō - împărat*);
- ✓ **ë** - ca variantă fonetică (doar în cazul căldărarilor) notează un *e* obișnuit din celelalte dialecte rrome, perceput, de asemenea, ca un *ă* din limba română (*khër - casă*);
- ✓ **ï** - ca un *î* românesc (*kintări - cântar*).

3. Literele cu grafie sau valori fonetice diferite în limbile rromani și română:

- ✓ **c** - ca un *ț* românesc (*cirdel - a trage, a fuma*);
- ✓ **rr** - ca un *r* românesc, dar vibrat și nazalizat (*rroj - lingură, rrom - rrom, arro - făină*);
- ✓ **w** - semiconsoana -w-, percepută ca un *u*, apare în locul lui -v- în poziție finală, dar și intervocalică: *keraw* (corect: *kerav* = fac), *gaw* (corect: *gav* = sat), *thuwalli* (corect: *thuvali* = țigara);
- ✓ **x** - ca un *h* dur, pronunțat ca *ch* din limba germană (*xal - a mânca, xoxavel - a minți*);
- ✓ **j** - ca un *i* semivocalic (apare în diftongi, în poziție inițială sau finală, și intervocalic în grupuri cu alte două vocale (*jakh - ochi, șoșoj - iepure, muj - gură*);
- ✓ **ž** - ca un *j* românesc (*žamba - broască, žilto - galben*);
- ✓ **ć** - ca grupurile *ce, ci* din limba româna (*ćirikli - pasăre, ćar - iarbă*);
- ✓ **z** - ca grupurile *ge, gi* românești; în funcție de dialect, se pronunță și ca un *j* românesc (*zamutro [jamutro] - ginere*).

4. Grupurile de litere aspirate:

- ✓ **kh** - *k* aspirat, urmat în pronunție, fără pauză, de un *h* (*kham - soare*);
- ✓ **ph** - *p* aspirat, urmat în pronunție, fără pauză, de un *h* (*phen - soră*);
- ✓ **th** - *t* aspirat, urmat în pronunție, fără pauză, de un *h* (*than - loc*);
- ✓ **ćh** - ca grupurile *ce, ci* din limba română, dar aspirate, urmate de *h* (*ćhib - limbă*).

5. Literele postpoziționale:

- ✓ **q** - literă ce apare rar în postpoziții de genitiv și de dativ și se echivalează, la singular, prin **c** din limba română. Dacă în fața sa se află litera **-n-** (deci

- nq-**) sau, în vorbire, auzim înaintea sa sunetul [n], atunci se pronunță ca **g** din limba română (**manqe** [mange] - mie, **tuqe** [tuke] - ție, **lesqe** [leske] - lui), **laqe** [lake] - ei, **amenqe** [amenge] - nouă, **tumenqe** [tumenge] - vouă, **lenqe** [lenge] - lor);
- ✓ **θ** - literă ce apare rar în postpoziții de locativ și de ablativ și se echivalează, la singular, prin **t** din limba română. Dacă în fața sa se află litera **-n-** (deci **-nθ-**) sau, în vorbire, auzim înaintea sa sunetul [n], atunci se pronunță ca **d** din limba română (**manθe** [mande] - la mine, **tuθe** [tute] - la tine, **lesθe** [leste] - la el), **laθe** [late] - la ea, **amenθe** [amende] - la noi, **tumenθe** [tumende] - la voi, **lenθe** [lende] - la ei/ ele);
 - ✓ **ç** - literă ce apare rar în postpoziții de sociativ-instrumental (comitativ) și se echivalează, la singular, prin **s** din limba română. Dacă în fața sa se află litera **-n-** (deci **-nç-**) sau, în vorbire, auzim înaintea sa sunetul [n], atunci se pronunță ca **ț** din limba română (**mança** [mața] - cu mine, **tuça** [tusa] - cu tine, **leça** [lesa] - cu el), **laça** [lasa] - cu ea, **amença** [amența] - cu noi, **tumença** [tumența] - cu voi, **lença** [lența] - cu ei/ ele).

6. *Vocalele preiotate (diftongii):*

- ✓ **ă** - se pronunță **ia** sau **ea** (*boră* - pe mireasă, acuzativ, singular/ *mirese*, nominativ, plural);
- ✓ **ě** - se pronunță **ie** (*děs* - zi);
- ✓ **ǒ** - se pronunță **io** (*parnǒl* - a se albi);
- ✓ **ǔ** - se pronunță **iu** (*terdǔvel* - a se opri);
- ✓ **ĩ** - se pronunță ca un **i** lung (*luludĩ* - floare).

Anexa 5. I THEMUTNI OLIMPIADA E RROMANE ČHIBĂQI

I XVIX-to edicia, București, 02 - 05 aprilo 2018,
E subijèktură vaš o VI-to siklövipnasqo berš - gimnàzivo

- Savorre subijèktură si musajutne.
- Del pes 10 pùnkturnă ivăthe.
- O savorro butăqo vaxt si 3 òre.

DEL PES O TÈKSTO

Sas jekhvar jekh óorro rrom savo na zanelas so te kerel kaj te aresel vi vov barvalo sar pesqo perutno, o gazo. And-ekh dës, o gazo phendäs e óorre rromesqe.

– Ašun, rroma, te kames te areses vi tu barvalo sar me, bikin sa so si tut khereshe thaj za k-o Bukurësti, ke na bute vrămahe si te areses barvalo.

O gazo phendäs kadala bută asajpnaça. O rrom, kaj delas pativ pesqe perutnesqe, kerdäs so phendäs o gazo: bikindäs sa so sas les, vaš jekh mija lei, thaj geläs k-o Bukurësti. Kothe, araxhadiläs jekhe barvale thaj but zangle manušeça. O rrom phendäs lesqe sosøar aviläs vov k-o Bukurësti.

O butzanglo thaj barvalo manuš pučhläs e rromes:

– Sode love si tut?

– Si man jekh mija lei, phendäs o rrom.

– Žanes vareso? Kamav te dikhav sode san godăver. Me thav jekh mija lei thaj tu thos tiri mija lei; thav tuqe jekh pučhipen thaj, te zanes te des palpale lav k-o pučhipen, tirre si e love te na zanes, atùnć xasardän.

– Mišto, phenel o rrom, te ašunav o pučhipen!

– Kaj si o buriko e phuvăqe?

– Kathe, telal tiri khur, phenel o rrom. Te na patäs, za te dikhes!

O butzanglo manuš kaj na šaj te zal te dikhel e phuvăqo buriko, phendäs e rromesqe:

– Mišto, kadă si, phenel o barvalo manuš. Akana thav tuqe aver pučhipen. Te zanes te des man palpale lav, me dav tut duj mije, te na zanes, xasares tire duj mije.

– Mišto, phenel o rrom. Te ašunav vi o dujto pučhipen.

– Sode si kaøar i Kali Deräv zi k-i Loli Deräv? Žanes te phenes?

– Žanav, phenel o óoro rrom, nič maj but, nič maj frimi sode si kaøar i Loli Deräv zi k-i Kali Deräv. Te na patäs, za te dikhes.

– Mišto, phenel o barvalo manuš, kadă si; kathe si tire duj mije.

– Raja, akana kamav te thav vi me tuqe duj pučhimata. Te zanes, lies mirre štar mije, si tire, te na, des man tu štar mije.

– Mišto, phenel o barvalo manuš. Te ašunav e pučhimata!

– Sar akharel mirre perutnes savo phendäs manqe te avav k-o Bukurësti ke avava barvalo?

– Na žanav sar akharel les. Kathe si tut štar mije; akana si tut oxto mije. Akana phen manqe vi o dujto pučhipen!

– Sar akharel e rašajes save boladās man?

– Nić ke kadava pučhipen na zanav te dav palpale lav. Akana si tut dešušov mije lei.

– Čaćes te phenav tuqe, nić me na zanav sar akharel les, phenel o rrom.

O rrom lās pesqe love thaj gelo k-o diz te kinel pesqe grasta, guruvnā, bakre, bale thaj kindās pesqe duj rromane vurdonā.

Areslo khere, vov rodās pesqe jekh šukar čhaj thaj kerdās baro rromano abāv. Akana vov areslo barvalo rrom.

O perutno, savo phendās le rromesqe te zal k-o Bukurèšti, avilās lesqe te pučhel les:

– Mirro kuć phral, phen manqe so kerdān te areslān kadā barvalo, ke me asajpnasqe phendem tuqe te bikines sa so si tut thaj te zas k-o Bukurèšti.

– Mirre!a perutne!a, me naisarav tuqe vaš o lačo lav kaj dān man, ke adēs areslem barvalo. Te kames, ker vi tu so kerdem me, šaj te avel vi tut i baxt savi sas man.

O barvalo perutno, e maj barvale rromesqo, gelo khere thaj bikindās sa so sas les pašal o kher thaj gelo k-o Bukurèšti. Kathe k-o Bukurèšti, o gazo patāndās ke e zukela phiren e šingenča and-i porik thaj e bale e čhurāča k-i korr thaj sekon zeno, savo si bokhalo, činel pesqe te xal.

Areslo k-o Bukurèšti, o barvalo gazo lās te xal thaj te piel e amalença. Na but vrāmaqe vov ačhilo bi lovenqo thaj bi amalenqo. Vov avilo palpale khere.

O sasto gav asandās lesqar ke so kerdās vov ke areslās andar barvalo čorro thaj so kerdās o rrom ke areslās andar čorro barvalo.

(Palal o Jonel Kordovān)

O jekhto subjèkto..... (32 pùnkturnā)

1. Xramosaren and-e 5-8 rëndurā palal e tekstosqo titulo (sosqar anavārel pes kadā o tèksto)! **6 pùnkturnā**

2. Arakhen e antonimurā vaš e alava: *sasto, bokhalo, barvalo, rrom, kuć!*

5 pùnkturnā

3. Roden thaj xramosaren andar o dino tèksto panž khethane navnā/ substantivurā. Sikaven lenqo fālo, k-o savo gèndero thaj gin si von, te si živdisarde vaj biživdisarde!

5 pùnkturnā

4. Roden thaj xramosaren andar dino tèksto trin sarnavnā/ pronòmbrurā! E sarnavnā trebal te aven k-e verver kèzurā. Sikaven k-o savo kèzo, zeno thaj gin si von!

3 pùnkturnā

5. Roden thaj xramosaren andar o dino tèksto štar pašnavnā: duj te aven buxle pašnavnā/ adžektivurā thaj duj te aven tang pašnavnā. Sikaven save substantivurā determinisaren von.

4 pùnkturnā

6. Roden thaj xramosaren andar o dino tèksto panz kernavnă/ vèrbură. Sikaven ke savo mòdo, vaxt, zeno thaj gin si von. **5 pùnkturnă**

7. Arakhen, and-o dino tèksto, duj ginavnă thaj phenen lenqo tìpo. Keren lença po jekh propozìcia.

O dujto subijèkto (58 pùnkturnă)

1. Ambolden gazìkanes o tèksto dino maj opre! **20 pùnkturnă**

2. Nakhaven i kernavni/ o vèrbo „puçhel” ka-o mòdo indikativo, ka-o sintetikano avutno vaxt thaj ka-o nakhlo vaxt! **10 pùnkturnă**

3. Xramosaren, and-e 15-20 rëndură, o xatãripen e tekstosqo kotor: „O gazo patãndãs ke e zukela phiren e şingença and-i porik thaj e bale e çhurãça k-i korr thaj sekon zeno savo si bokhalo çhinel pesqe te xal.” **12 pùnkturnă**

4. Ambolden and-i rromani çhib! **16 pùnkturnă**

- a) Voi eraţi la ei, când am vrut să vin la voi să vă aduc cartea cu poveşti.
- b) Acolo am cântat cu voi nişte cântece vechi, iar aici voi cânta cu ei cântecele preferate.
- c) Ei aveau nişte saci noi şi plini, iar ele aveau căruţe mici şi roşii.
- d) Tatăl tău este un mare cântăreţ, iar fratele ei este un muzicant bun!

Anexa 6. E GRAMATIKANE ŠERUTNE ŽANGLIMATA

1. I ŽENUTNI SARNAVNI/ O ŽENUTNO PRONÒMBRO

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen				Butipen		
		O zeno				O zeno		
		I-to	II-to	III-to m.l.	III-to ž.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?	Nom.	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kas?	Akuz.	man	tut	les	la(n)	amen	tumen	len
Kasqe?	Gen.	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
Kasqi?		mirri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?	Dat.	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Kasθe?	Lok.	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Kasθar?	Abl.	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Kaça?	Soc. Instr.	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença
-	Vok.		tu!				tumen!	

2. I PUČHUTNI - RELATÌVO SARNAVNI

O kèzo	Kon?	So?
Nominatìvo	kon	so
Akuzatìvo	kas	so
Genitivo	kasqo	sosqo
	kasqi	sosqi
	kasqe	sosqe
	kasqe	sosqe
Datìvo	kasqe	sosqe
Lokatìvo	kasθe	sosθe
Ablatìvo	kasθar	sosθar
Soc.-Instrumentàlo	kaça	soça
Vokatìvo	-	-

3. E MURŠIKANE ŽIVDISARDE SUBSTANTIVURĂ

O kèzo	O pučhipen	O gin	
		Jekhipen	Butipen
Nominativo	Kon?	o rrom	e rroma
Akuzativo	Kas?	e rrom- es	e rrom- en
Genitivò	Kasqo?	e rrom- es-qo	e rrom- en-qo
	Kasqi?	e rrom- es-qi	e rrom- en-qi
	Kasqe?	e rrom- es-qe	e rrom- en-qe
	Kasqe?	e rrom- es-qe	e rrom- en-qe
Sociativ-instrumentălo	Kaça?	e rrom- e-ça	e rrom- en-ça

4. E MURŠIKANE BIŽIVDISARDE SUBSTANTIVURĂ

O kèzo	O pučhipen	O gin	
		Jekhipen	Butipen
Nominativo	So?	o lil	e lila
Akuzativo	So?	o lil	e lila
Genitivò	Sosqo?	e lil- es-qo	e lil- en-qo
	Sosqi?	e lil- es-qi	e lil- en-qi
	Sosqe?	e lil- es-qe	e lil- en-qe
	Sosqe?	e lil- es-qe	e lil- en-qe
Sociativ-instrumentălo	Soça?	e lil- e-ça	e lil- en-ça

5. E ZUVLIKANE ŽIVDISARDE SUBSTANTÏVURĂ

O kèzo	O pučhipen	O gin	
		Jekhipen	Butipen
Nominativo	Kon?	i rromni	e rromnă
Akuzativo	Kas?	e rromn-ă	e rromn-ăn
Genitivo	Kasqo?	e rromn-ă-qo	e rromn-ăn-qo
	Kasqi?	e rromn-ă-qi	e rromn-ăn-qi
	Kasqe?	e rromn-ă-qe	e rromn-ăn-qe
	Kasqe?	e rromn-ă-qe	e rromn-ăn-qe
Sociativ-instrumentălo	Kaça?	e rromn-ă-ça	e rromn-ăn-ça

6. ZUVLIKANE BIŽIVDISARDE SUBSTANTÏVURĂ

O kèzo	O pučhipen	O gin	
		Jekhipen	Butipen
Nominativo	So?	i rroj	e rroja
Akuzativo	So?	i rroj	e rroja
Genitivo	Sosqo?	e rroj-a-qo	e rroj-an-qo
	Sosqi?	e rroj-a-qi	e rroj-an-qi
	Sosqe?	e rroj-a-qe	e rroj-an-qe
	Sosqe?	e rroj-a-qe	e rroj-an-qe
Sociativ-instrumentălo	Soça?	e rroj-a-ça	e rroj-an-ça

7. E VERBOSQI KONZUGÀCIA K-O MÒDO INDIKATÌVO

I zenutni sarnavni	O indikativo mòdo				
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fòrma	O avutno vaxt analitikani fòrma	O imperfèkto	O nakhlo vaxt
me	ker-av	ker-av-a	ka ker-av	ker-av-as	ker-dòm
tu	ker-es	ker-es-a	ka ker-es	ker-es-as	ker-dăn
vov/ voj	ker-el	ker-el-a	ka ker-el	ker-el-as	ker-dăs
ame	ker-as	ker-as-a	ka ker-as	ker-as-as	ker-dăm
tume	ker-en	ker-en-a	ka ker-en	ker-en-as	ker-den
von	ker-en	ker-en-a	ka ker-en	ker-en-as	ker-den

8. I POSÈSIA/ O THERIPEN KA-O AKANUTNO VAXT

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni ka-o akuzatìvo	I verbosqi fòrma „si”	I zenutni sarnavni ka-o akuzatìvo
Jekhipen	I-to	man	si	man
	II-to	tut	si	tut
	III-to muršíkano	les	si	les
	III-to zuvlikano	la(n)	si	la(n)
Butipen	I-to	amen	si	amen
	II-to	tumen	si	tumen
	III-to	len	si	len

9. I KLASIFIKÀCIA E ADŽEKTIVOSQI:

E tipikane rromane pašnavňă		E pašnavňă line avere čhibënðar	
Buxle	Tang	Pašbuxle	Tang
baro kalo lačho terno ćačo	godăver şukar nasul tang but	lùngo zèleno dîlgo gàlbeno žîlto	gri bordo

Anexa 7. ALAVĂRI RROMANO - RUMUNIKANO

A

ačhavdăs – (el, ea) s-a oprit
ačhel bimujesqo – (el, ea) tace,
 rămâne mut
ama – dar, însă
anavime – (de)numit
angaravdăsas - ascunsese
and-ekh – într-o, într-un
arakhadilăs – s-a întâlnit
arakhadile – (ei, ele) s-au întâlnit
armajdine – blestemat
așfar – ham
athe – aici
avka – așa
awgin – miere

B

barikano – falnic, măreț
barresqe kile – stană de piatră
beșava-nd-ël – (el, ea) stă în, între
bezex – păcat, vină
bichaldăs – (el, ea) a trimis
biginde – nenumărate
bitragavde – nemișcat
boladăs – (el, ea) a botezat
bolden pen - (ei, ele) se întorc
(e)brăzbe – sfeclă
butvarno – des, deasă
but vrămaθe - demult

C

còxa – fustă

Ć

ćenă – cercei
čerxeni – stea
ćetisardem – am citit
ćingardel – (el, ea) strigă

D

dajutni čhib – limbă maternă
daravno – fricos
delas anglal – a răspunde
del lav – (el, ea) vorbește
dej – mamă

Derăv – Mare

(te) des palpale lav – a răspunde
dromorrenqo trușul – răscruce de
 drumuri

dinimata - daruri

diz – piață, târg

(o) durărdo milaj – toamna

F

fluierinas – fluierăm

frîmi – puțin

G

gătisardăs – (el, ea) a pregătit

gelo – (el, ea) a mers

godorreça – cu hainele

gogi – minte

X

xačarav – înțeleg

xakären – (ei) înțeleg

xakaja – drepturi

(te) xakăres – să înțelegeți

xanas pen – (ei, ele) se certau

xar – vale

xastras – (el, ea) scapă

xastralas – (ei, ele) scăpau

xivărdo – găurit, împușcat

xutăvdo – bucuros, jucăuș, săltăreț

I

inamiko – inamic, dușman

irinel – (el, ea) scrie

irisarden – (ei, ele) s-au întors

itō – repede

J

jekhipen – unitate, singular

K

kampel – a trebui

kanutno – ascultător

kàpa – pătură

katar – de unde

(o) kîmpo – câmpul

kolompîri – cartofi

o kukurùzo – porumb

KH

khajć – nimic
khanćesqe – fără rost
khelnorre - jucării
khine – obosiți

L

lazane - rușinați
lāmurinen – (ei, ele) lămuresc
lipisajlōsas – (aici)(el, ea) s-a lipit de,
 s-a apropiat

M

maxrime – necurat, impur
mandĭn – comoară
mapin – a măsura
(te) mapines – să măsoari
mardāli – câmp de bătălie
mothovel – a vorbi, (el, ea) vorbește
muklās – (el, ea) a lăsat
musaj - neaparat
me ka zav – voi merge

N

nacionālo konkūrso – concurs
 național
na xancĭvar – nu de puține ori, de
 multe ori
nane – nu am
navni – substantiv
nivar – niciodată

O

odolesqe – pentru că
or – sau

P

pal – după
pakiwalo – cuminte, credincios, cinstit,
 respectuos
paruven alava – comunicați, vorbiti
pašarden – (ei, ele) s-au apropiat
pašeθe – pe jumătate
pašmilaj – primăvara
pašnavni – adjectiv
perutno – vecin
piramni – iubită
pirre – picioare

(o) plaj – câmp, deal
podĭmata – încălțăminte
pusavindoj – fixând
pustika – manuale

PH

phenitōri – povestitor
pherr – fruct

R

rangărel – a colora, a ilustra
rigărel – a împărți
rušlo – supărat, întristat

S

samari – cal
sawore – tot, toată, toți, toate
sode – cât, câte, câți, câte
sekon – fiecare, oricine
selāca – cu nația
sevli – coș
si li – ea este
sovnakutne – de aur, din aur

Š

štrafinale – fulgerători

T

tradas - trimitem
trājo – trai, viață
trintonaj – martie

TH

tha' – dar, însă

U

učhal – umbră

V

veste – liberi
vak – voce
varessavo – oricare

Z

zilabav(el) – (a) cânt(a)
zinzaripen – lungime, întindere
zinzon pen – (ei, ele) se întind
zlaga – cercei

Ž

žigānia – animal, ființă
žutisarel(a) – (va) ajută

Anexa 8. ALAVĂRI RUMUNIKANO - RROMANO

A

adjectiv – (i) pašnavni
aici – athe, kathe
(a) ajuta - žutisarel
animal – (i) žigània, (o) živutro
(s-a) apropiat – lipisajlòs, pašardàs
ascunsese – angaravdàsas
ascultător – kanutno
aşa – avka, kadja
(de, din) aur - sovnakutne

B

blestemat – aramajdine, armandine
(a) boteza – bolavel, bolel
bucuros – xutävdo, lošalo

C

cal – (o) samari, (o) grast
cartofi – (o) kolompiri
câmp - (o) plaj, (o) kïmpo
câmp de bătălie – (i) mardăli
(a) cânta – zilabel, gilabel
cât (câte, câți, câte) – sode
cercei – (e) cénă, (i) zlaga
(a) se certa - xanal pes
cinstit – pakiwalo
(a) citi – cētisarel, drabarel
comoară – (o) mandîn
comunicați - paruvén alava
(a) colora – rangărel
concurs național - nacionàlo konkurso
coş – (i) sevli
credincios – pakiwalo
cuminte – pakiwalo

D

dar – tha, ama, 'ma
daruri – (e) dinimata
deal – (o) plaj, (i) vazi, (o) kïmpo
demult – but vrămaþe/vaxtesþe
(a) denumi – anavărel
denumit – anavime
des – butvarno
doar – ama

drepturi – (e) xakaja
după – pal

F

falnic – barikano
fără rost – khanćesqe
fiecare – sekon
ființă – žigània, (o) živutro
fixând – pusavindoj
fluierăm – fluierinas
fricos - daravno
fruct –(i) pherr
fulgerători – štrafinale
fustă – (i) còxa

G

găurit – xivărdo

H

hainuță – (o) godorro
ham – (o) ašfar, (o) koš

I

impur – maxrime, biužo
inamic – (o) inamiko
iubită – (i) piramni,(i) phiravni

Î

încălțăminte – podîmata
însă – tha, ama, 'ma
într-o – and-jekh
(a) întâlnit – arakhadilàs, maladilàs
(a) împărți – rigărel
împuşcat – xivărdo
întindere – zinzaripen
(a) se întinde – zinzol pes
(a) se întoarce – boldel pes, irisàrla
întristat – rušlo
(a) înțelege – xaćarel, xakărel

J

jucării – khelnorre
jucăuş – xutävdo
(pe) jumătate – pašesþe

L

(a) lămuri – lămurinen
a lăsat – muklăs

liber – vesto
limbă maternă – (i) dajutni čhib
(s-a) lipit de – lipisajlõsas
lungime – zinzaripen

M

mamă – (i) dej, (i) daj
manuale – (e) pustika
Mare – (i) Deräv
martie – (o) trintonaj
măreț – barikano
(a) măsură - mapinel
(a) mers – gelo, gelân
miere – (i) awgin, (o) avdîn
mintă – (i) gogi, (i) godî
(de) multe ori – na xancivar, butvar

N

națiune – (o) sel, (i) năcica
neaparat – musaj
necurat – maxrime, biuzo
nenunmărate – biginde
nemișcat – bitragavde
niciodată – nivar
nimic – khajé
numit - anavime

O

obosiți – khine
(a) opri – ačhavel
oricare – varesavo
oricine – sekon

P

păcat – (o) bezex
pătură – (i) kapa
pentru că – odolesqe, kodolesqe
piață – (i) diz
picioare – (e) pirre, (e) punre
porumb – (o) kukuruzo
povestitor – (o) phenitòri
(a) pregătit - gătisardás
primăvara – (o) pašmilaj
puțin - frimi

R

răscruce de drumuri – dromorrenqo
 trușul

(a) răspunde - delas anglal, amboldel,
 (te) des palpale lav
repede – itõ, sigo
respectabil – pakiwalo
rușinați – lažane

S

sau – or, vaj
săltăreț – xutävdo
(a) scăpa – xastras
(a) scrie – irinel, xramosarel
sfeclă – (e) brăzbe
stană de piatră – (e) barresqe kile
stă în, între – beșel and-ël
steluță – (i) čerxeni
(a) striga – čingardel, cipisarel
substantiv – (i) navni
supărat – rușlo

T

(a) tăcea – ačhel bimujesqo
târg – (i) diz
toamna – (o) durărdo milaj, durmilaj,
 angloivend
tot (toată, toți, toate) – sawore, savorre
trai – (o) trajo
(a) trebui – kampil, trebal
(a) trimită – bičhalel, tradel

U

umbră – (i) učhal
(de) unde - kaθar
unitate – (o) jekhipen

V

vale – (i) xar
vecin – (o) perutno
viață – (o) trajo
vină – (o) bezex
voce – (o) vakh
(a) vorbi - del lav, vakărel, mothovel,
 del duma, zborizel

Programa școlară poate fi accesată la adresa: <http://programe.ise.ro>.

Limba și literatura maternă romani

Manual pentru clasa a VI-a

Preț 52,29 lei

ISBN: 978-606-727-504-9

9 786067 275049 >